

JIŘÍ STANISLAV GUTH-JARKOVSKÝ
ODE BŘEHŮ MOŘE STŘEDOZEMSKÉHO¹

OBSAH

Ajaccio

Bône a Tebessa

Mrtvá královna Mediterraneje

Na ostrově Lotofagů

Tripolis

Malta

Na hrobě Archimedově

Palermo

¹ Převzato z: GUTH-JARKOVSKÝ, J. S., *Ode břehů moře Středoze­mského*, Praha 1894 (redakčně upraveno).

Ajaccio

Nechtělo a nechtělo se mi v létě roku 1891. z Prahy. Bylo tam tak krásně a příjemně jako nikdy před tím; pořád samá slavnost' a samé veselí, samí hosté z blízka i z dále, z venkova i z ciziny, samé vítání, slavnostní řeči a samý ples. Všude nadšení a radost, že máme výstavu, která je svědectvím českého důmyslu a české práce, radost' z toho, že přece nejsme ničím a že nejsme kolečkem tak nepatrným v tom spleťtém zamotaném stroji velikého soustátí a že toho skřípotu a vrzání my nejsme příčinou. Že máme dost' oleje, totiž životní a produktivní síly, naše výstava ukazovala lapidárním písmem i těm, kteří, raněni jsouce slepotou zášti, nenávisti a žárlivosti, sami nechtěli prokouknouti... Odtud ten jásot, ty nadšené zpěvy dole u zářivých vodotrysků, odtud to těšení nejen v Praze, ale po všem venkově, který česky se zove.

Nezapomenu, dokud oko ke spánku věčnému nepřimhouřím, na ten červnový večer, kdy stál jsem nahoře na silnici ve Stromovce nad výstavou. Všechny krásy letních nocí tehda sloučily se dohromady, aby pomáhaly rýti luzný ten dojem do mé duše. Známe všichni temně – jasnou oblohu červnového podvečera, houfy hvězd na ní, vlažný vzduch, kolem tiché houštiny a z nich vůni našich stromů v květu, sem tam zpěv některého ptáka milovníka, roztoužený a rozvášněný, a pak ten nevýslovně blahý pocit, který vždycky duši jímá ve spoustě těchto přírodních rozkoší – proto přes to k ostatnímu večernímu pořádku přecházím a na obrazotvornost' čtoucího více než na svoje stylistické obraty počítám. Pod námi – tenkrát bratr jako obyčejně s úžasnou trpělivostí můj enthusiasmus snášel i krotil – zářila výstava... Výstava, výstava! už pouhé to slovo rozradostnilo srdce, nerci-li když viděli jsme ji teď v takovém divném, čarokrásném osvětlení a v tajemném tom rámci neproniknutelného letního temna... Plála v moři světél elektrických i neelektrických, od velkých koberců trávnickových až nahoru po korunu sv. Václava, jejíž kameny jako ohnivé pestré oči dívaly se do českého kraje, trochu elegicky, že tam, na špici ohromného domu, přece nejsou ještě na svém místě... Mnohobarevná světla fontány vrhala své světlé stíny vysoko do černé noci a měnila se co chvíli v rozkošné barevné hře, až přecházel zrak. Hlavní proud, hned jasně stříbrný, hned libě modravý, hned roztouženě zelený a posléze hrozně krvavý, tryskal vysoko vzhůru jako mohutný prut, kterým by všickni nepřátelé národa českého měli dostati pardus... Odtamtud

dole bouřil hrom a ozývalo se peklo z tisíce nadšených hrdel, které statky sice nemohou dáti za vlast' milovanou, ale tím spíše paže silné, odhodlané pracovali až do úmoru. Do zpěvu radostný tleskot se mísil, zaznívaje jasně tichým jindy krajem.

... Ještě na Letenské pláni, z té strany která silně byla ozářena a vrhala světlé pruhy do houfu hvězd, bylo slyšeti tklivou melodii té písně vlastenecké, v níž každý Čech cítí uloženu všecku lásku svoji k domovině. Toužně a jásavě, horoucně a líbezně znělo to v tichu široké roviny, píseň, kterou žádný z nás nevyslechne bez pohnutí a která, když náhodou v cizině k tobě zaletí, pohne tě k slzám a probudí v tobě touhu nevýslovnou vrátiti se tam, kde v sadě stkví se jara květ a kde na pohled je zemský ráj... Dokud ještě ve vojště francouzském bývali vojáci švýcarští, bylo zakázáno zpívati švýcarskou píseň »Rantz des Vaches«. Jakmile který Švýcar uslyšel ten tklivý refrain »Liauban, Liauban – por avia...« nostalgie zmocnila se jeho bytosti, neodolal a prchl zas do těch vysokých hor, kde ta píseň mu zněla od malička.

Jen jednou jedinkrát slyšel jsem »Kde domov můj« v cizině, – ale nechci slýchat ho víc, vzpomenu li si na ten divný, divný cit, radost' s velkým žalem smíchanou, který tehda srdce mi týral... V Tebesse, malém, vzdáleném městečku jižního Alžírska důstojníci nevalné posádky slavili jakousi slavnost', a večer hrála jim na korsu, malém to náměstí před kasárnami, posázeném vysokými palmami a eukalypty, vojenská hudba, kterou tuším zvláště ad hoc pozvali si z Bôny. Seděl jsem naproti s několika důstojníky pod verandou domku, který, nevím jakým nedopatřením, jmenoval se Grand Hôtel de la Métropole, dívaje se zvědavě na zvědavé Araby, Kabylyce, černochoy a vůbec domorodce všeho druhu, jak povalují se na lavičkách, na zemi v prachu a v nečistotě nebo jak volně a vážně procházejí, živě hovoříce a obdivující pestré a stkvostné uniformy vyšňořených důstojníků. Tak docela jinak všecko vypadalo nežli u nás v té domovině, na kterou teď, zabrán jsa novými dojmy, jsem zapomínal. Když náhodou a jen na malý, nepatrný okamžik zavládlo ticho, slyšel jsi vytí šakalů a stepních psů, kteří každou noc přibližují se až sem ze sousedních pustin. Neboť kolem do kola jest jenom poušť, ještě ne Sahara, ale pustina přec, po níž jen tu a tam, po dlouhém, dlouhém putování najdeš nějakého pastevce Araba se sporým stádem nebo dva, tři černé, učazené a špinavé stany kočujících domorodců.

... Noc tropická, červencová.

Hudba hrála všelicos, podařeně i ještě spíše nepodařeně... Pak přišlo jakési potpourri z národních písní, jež poutalo mne méně nežli chladivý syrop grenadine, jímž zevní žár, ani v noci neustávající, jsem mírnil... Najednou po dvou, třech akkordech křiklavých a

dissonujících zazněl souzvuk, který mne vytrhl ze zadumání..., po něm druhý, třetí, ale tak zvolna, tak zvolna, jako při písni pohřební. – Kapelník snad myslil, že to smuteční pochod.

Srdce v hrudi stáhlo se mi nesmírným žalem, nebylo možno vydržeti..., utíkal jsem nahoru a nic za to se nestydím – pláčem jsem nitru svému odlehčoval. Tady skoro na Sahaře, a domov můj, ušlechtilý ten kraj, který teď rázem a tak živě se jevil duševnímu mému zraku, tak daleko, daleko na severu...

... Zatím kapela dávno již notovala veselejší kousky, ale neměl jsem již odvahy sejít dolů, zeptati se kapelníka, co to za potpourri a baviti se dále s důstojníky, kteří poslali nahoru vojáka zeptati se, co se mi stalo. Náhlé ochuravění musilo mne omluviti a druhý den na to jsem odejel...

Tak tedy z Prahy se mi nechtělo. Ale nebylo již lze učiniti jinak: dispoice byly již hotovy před výstavou, mimo to ještě úřední záležitosti vedly mne na chvíli do Paříže a pak, to víte – je to jako morfinismus, to toulání se světem. Okusíte jednou, dvakrát, a pak, jakmile vysvitne jarní slunko, táhne vás to pryč a daleko. Vysvětliti si to nedovedu.

Když v Paříži vážné a ve volných chvílích i nevážené záležitosti byly odbyty, rapidní vlak mne a všechno mé unášel tou známou cestou k jihu, tou cestou, kterou již několikrát a tak rád jsem zajížděl kolem rodiště soudruha-turisty Tartarina z Tarasconu.

»Ale jen pro Bůh se tady nikoho neptejte na lékárnu Bézuquetovu nebo na pana Alfonse Daudeta,« radil soused v kupé, když jsme byli v Tarasconu.

»Nu, Tartarin už umřel, mají pokoj,« míním.

»I kdo ví, co si na ně zas vymyslí...«

Opravdu. Není jedné nádražní bibliotéky francouzské, v níž bys aspoň jednoho spisu Daudetova nenašel; některý Tartarin je jistě všude. V Tarasconu však po Daudetovi ani památky.

Rapidní vlak, který z Paříže vyjede večer asi v sedm hodin, je v Marseille druhý den dopoledne, asi kolem desáté hodiny. Vlak má jen první třídu a proto už, je lhostejno, vezmete-li za poplatek poměrně neparný spací kupé: jste pak jako v hôtelu a kdo jste zvyklí na jednotvárný rachot železničních kol, spíte pěkně a pohodlně celou noc – a pak ráno, po snídání v restauračním voze rázem ocítíte se v jižním kraji a pod úpalem bílého slunce.

V Marseille bývalo nám horko v prosinci, pak v březnu, merci-li teď, v červenci, pod čistým, modrým nebem a v těžkém, bělavém prachu cesty Corniche, jenž všecko pokrýval a dusil. Honem sedneme do rozviklané tramwaye, velebíce zdejší její správu, že nepřipouští, aby na každý vůz nachytil se kde kdo, hledaje místo třeba i vzadu za vozem na vyčuhující vidlici vojnice. Když jsem pražské koničky táhnoucí těžký náklad tramwayový litovával, připadal mi každý vůz jako přetěžký, plný hrozen, na němž jedno zrnko vytlačuje druhé. Někdy stalo se, že takové zrnko vytlačeno bylo docela, upadlo a zakutálelo se daleko... Traimvay zavezla nás až na Cannebiéru, kde v temné, zasloněné síni rozkošné jedné restaurace vyčkali jsme až skoro do poslední chvíle. Parník St. Augustin odjížděl ve čtyři hodiny.

Krásná Mediterranea objevovala se v letním stkvostu: připadala mi tak jako děvče v plné, tak dvaadvacetileté, nejvýše už čtyřiaadvacetileté kráse, vzkypělá a zářící, nedočkavá... Mediterranea byla však klidná a majestátní!

»C'est la saison!« odsekne ti námořník, když naivně divíš se hladině skoro nic nerozčeřeně. A věru, po všechnu tu dobu, co letos na moři Středozemském jsem se potuloval, ňadro jeho dýchalo klidným tempem krásky dokonalé, ale neuvědomělé ještě, a k hořejšímu přirovnání bylo by snad lépe voliti mezi lety devatenácti a jedenadvaceti. Možná, že i pro tuto periodu najdou se myslí pochybovačné.

Čím více loď se vzdaluje od toho největšího přístavu středomořského, tím více město zdá se růsti; přehlížíš volněji ohromný ten stožárový les, a vrcholky za městem, dříve neviditelné, zdají se zveličovati i město i kraj. Ale brzo mizí ten klam: obrovské mraveniště menší se a menší, ani kostela Panny Marie Strážné na vysokém vrchu nerozeznáváš – až posléze pohled na nejzazší konec Rivierey má svůj konec jako na světě všechno.

Nemajíce již, čím bychom zabývali svoje kukátko, zasedáme s dobrou myslí k obědu v rozkošném tom salonu lodi transatlantické společnosti, v němž zapomínáme docela, že jsme teď jen hříčkou, nepatrným atomem na tom šíru, které, kdyby chtělo, každou chvíli může nás expedovati na věčnost. Piano, koberce, široké, pohodlné pohovky, veliká zrcadla, stěny vykládané mramorem, lesklé lustry, odevšad volný, mořský vzduch... Kapitán zaujímá předsednické místo, ačkoli jemu naposledy sluha - sklepník podává, a podle cestopiseckého receptu má oživovati příjemným způsobem konversaci. Je to již údělem všech kapitánů objevujících se v cestopisech ať učených ať prostých causerií: vždycky musí kapitán mnoho vědět, mnoho mluvit, poučovat, vykládat o větru a prorokovat povětrí atd. Ve skutečnosti bývá to však nezřídka morous a labužník, který mnohem raději si hledí podávaných mis a

láhvi vína před sebou nežli všech ostatních spolucestujících. – Následujmež jeho příkladu, stojí to za to!

Lod' kolébá se zvolna, takže střídavé v okně naproti viděti jest modrý azur nebes, pak zamžené břehy Provence, a když lod' nakloní se nejhlouběji, jen temně modré vody. Hrají s námi na schovávanou... Zatím už slunce zašlo... Pak ještě asi půl druhé hodiny trávilo se na promenoiru nad salonem, kde markýza byla již zbalena, takže zevšad byl volný rozhled, potom ještě šálek čaje, při němž scházelo již několik stolovníků, zvláště dam, jimž kolébání nejdříve a nejvíce bývá nepříjemno, načež sestoupili jsme do těsných těch prostorů, v nichž námořník tráví své chvíle nejklidnější, které však nás děti volné přírody tísní k neuvěření, ať jakkoli pohodlně jsou zařízeny. Vždy teprve po několika dnech zvykám lodním kabinám... Však melodicky šumné šplouchání vod na sousední plaňky, mírný skřípot a vrzání všech údů velikého toho vodního domu uspí brzo zažívající žaludek.

Pěknou příležitost popisovati východ slunce promeškal jsem: prosaiccky jsem ho zaspal... Objevovaly se již dosti blízko skály korsické, když jsem vycházel; lod' zahrula již do zálivu, v jehož pozadí leží Ajaccio, jednoho z nejpěknějších a nejbezpečnějších zálivů moře Středozemského, a rychle rozvíjel se tady vábný obraz, jeden z těch mnoha, jimiž překypuje Mediterranea, avšak obraz divočejší nežli Riviera, velkolepější nežli severní břehy sicilské a pittoresknější nežli břehy adriatské. Záliv přirovnávají k velké bronzové váze, v níž rozlito je stříbro. A věru červenavě žluté skály rozestavené kolem do kruhu vypadají jako z toho kovu, a veliké zrcadlo vodní, když v něm slunce se obráží, jako nekonečné množství rozlitého, zlatolesklého stříbra.

Jeli jsme prostřední rychlostí 12 mořských mil čili 20 kilometrů za hodinu, takže z Marseillu do Ajaccia projeli jsme 187 mil za 15 hodin. V 7 hodin ráno byli jsme před hlavním městem francouzského ostrova, a rodiště velikého muže tohoto věku stáपělo se již v ranním, horkém slunci.

Vzdálené, rozryté a hřebenité hřbety horské kontrastovaly se tmavými, zelenými břehy, kteréž obklopují město. Po stráních, pokrytých olivami a stromy ovocnými jsou rozesety četné villy, jichž bílé fasády obřážejí se zřetelně od neurčité zeleni oliv a od temně lesklých pomerančů. Když lod' zahrula kolem Malého mysu, na němž jest kaple Panny Marie Mont-Carmelské, rozestřela se před námi nejkrásnější část' města, Place du Diamant a Cours Grandval, které o městě slibují víc, nežli mají právo.

Vlast' Napoleonova!

Dýcháme vzduch starých rozpomínek a chodíme po týchže místech, po nichž před sto lety chodíval člověk, který za dva tisíce let tytéž pocity bude vzbuzovati v mládeži jako v nás Alexandr Veliký, podmanitel světa. Ani nevěříme, že jsme tomu velikánu tak blízko a že jeho život nebyl jen pohádkou... Vždyť ještě můj děd nebožtík tolik nám vyprávěl o Napoleonských vojnách, o Francouzích, kteří, utíkající z Ruska roztrháni, uondáni k smrti našim Kostelcem Orličným, tázali se úzkostlivě: »Paris? – Paris?« Kostelec však Paříží ani tehda nebyl, a bylo tam ještě daleko. Pak všechny přípravy k velkým vojnám na počátku tohoto století děd můj prodělal, všechny hrůzy tehdejšího verbířství – vojen samých účastnil se jakožto jediný syn a nezbytná podpora rodičů jen kdesi na stáji v seně, kam starostlivá máti ho schovala; prodělal také Napoleonův velký pád a všechny ty divné přeměny, které po něm následovaly. – Vrchol jeho hrdinského vypravování byla historie jakéhos vzdáleného strýce, který prý mluvil se samým Napoleonem, když jako zajatec před ním se ocitl.

»A jak s ním mluvil, dědečku? Česky?«

»Inu, česky« – povídá děd poněkud rozpačitě – »strejc jinak neuměl.«

»A co mu povídal Napoleon?«

»Povídal: Marš!«

»To měl přece říci: Mašíruješ!« – opravuji Napoleonovu češtinu.

»I mlč, kluku, a poslouchej!... A neptej se pořád!«

»A proč se dal chytit nás strejček?«

»Protože byl chytrý.«

»Tak?...«

»Mlč, tomu nerozumíš, to byla válečná lešť. – Umluvil se s několika kamarády a potom zajali francouzského generála a dobyli praporu,« vypravoval děd dále, ale bez bližších podrobností této nanejvýše zajímavé strategické operace mého předka. »Strejc mohl se stati hned důstojníkem, kdyby byl uměl psát... Vidiš, tak pěkně chod' jen do školy,« hned následovalo mravné naučení. »Strýc jmenoval se také Jiřík ako ty, Jiří Machač; hled, abys byl také tak slavným, abys zajal nějakého generála, třeba německého.«

Bylo tenkrát právě po válce »bratrů s bratry« v roce šestašedesátém a děd byl vlastenec.

»Ale, dědečku, ty se jmenuješ také Jiří; zajals také nějakého generála?«

Později teprve, když jsem po smrti dědově se dověděl o tom seníku nahoře zmíněném, pro nějž jak dobrý muž mnoho nelibých narážek snášel, pochopoval jsem rozhořčení dědovo nad touto otázkou, bezděky zlomyslnou...

Seskočím do první z oněch nečetných loděk, které se tlačí kolem sv. Augustina a již vystupují na náměstí Palmovém čili tržišti, kde v hustém bouquetu květin, banánů a bambusů skrývá se neveliká fontána, uprostřed níž na vysokém piedestalu vypíná se socha prvního konsula, obráceného tváří k přístavu... Jest časné ráno, v Ajacciu vládou ještě mlékařky, překupníci, hokynáři a panny kuchařinky.

V labyrintu starého města dle plánu rychle hledám rodný dům Napoleonův... Navštívuji rád rodné domy a rodné síně velkých mužů, těch, kteří ne svým rodem, ale silou ducha svého ovládali svět... Bývají to obyčejně domky malé, pokojíky neveliké, nízké a úzké, z nichž vycházelo duševní světlo naší hroudě zemské, zřídka bývají to stkvostné paláce, nádherné komnaty a vysokorodé ložnice...

Hlavní ulice starého města slově ovšem ulicí Napoleonovou, všechny ulice v Ajacciu mají historická jména a z pouhého jich seznamu, umíš-li, vyčteš všecku slávu tohoto zákoutí středomořského – mezi lidem však ještě staré jméno z dob Janovských Caruggio dritto se udržuje; úzká ulice příčná Saint Charles vede tě na malé náměstíčko či plácek s několika stromky a květy, Place Laetitia, spíše jako dvoreček vypadající. V levo je starý, patricijský dům s jednoduchým nápisem: Napoléon est né dans cette maison le XV. Août MDCCLXIX. Dům je starý, ale za časů v Napoleonových byl ještě čerstvý, nový, a Napoleon byl první, který se v něm narodil. V domě teď nebydlí nikdo, i vrátný zůstává v domě sousedním, a všecko je zachováno v temže asi stavu, v jakém obydlí bývalo, když generál Bonaparte je navštívil, vraceje se z Egypta 29. září r. 1799. Byla to jediná návštěva v domovině od počátku zázračné té kariery. Potom zhlédl Napoleon hory korsické z ostrova Elby, a posléze ze sv. Heleny myšlenky jeho často a často zalétaly tam, kde strávil svoje dětství, snad přece jen svoje léta nejkrásnější!... Poslední druhové, kteří neopustili vyhnaného císaře ani v jeho velkém neštěstí, byli rodáci, Korsikáni, lékař Antonimarchi a kněz Vignale.

V obydlí Napoleonově nic neupomíná na velikého císaře – vidíme tu jen aristokratické obydlí bohatého Korsikána. Četné pokoje a síně, mezi nimi zvláště prostranný salon dekorovaný ve

slohu Ludvíka XIV., nevynikají ničím, co jsme již neviděli v podobných obydlích francouzských z týchže dob: dokazují jenom, že Korsikáné následovali v tom příkladu francouzského. V ložnici paní Laetitie Ramolino průvodčí ukáže ti nosítka, v nichž matka císařova, když náhlé bolesti v kostech ji překvapily, dala se přenést domů. Nebylo již ani času, aby paní uložili na postel, kde narodili později ostatní sourozenci Napoleonovi, takže věc musila se odbyti na pohovce.

Jest povinností turistovou sednouti si na chaise-longue, na které se narodil Napoleon.

V téže světnici, ze které vyšel první císař z rodu Bonapartů, uprostřed nábytku z minulého věku, na mramorovém krbu stojí bílé, také mramorové poprsí posledního z Napoleonu. Mladistvá, až v krásu zidealisovaná tvář nešťastného prince, kterého sklátily oštěpy divokých Zulukafrů, jeví tahy slavného praděda, jen že zjemněny a zušlechtěny, a kontrastuje dojemně se starým okolím.

Nemám pevné důvěry, že seslíky a lenošky jsou opravdu tytéž, po kterých hopkoval nejstarší synek korsikánského advokáta, nebo dům byl později opravován, a jak odjinud než od vrátného jsem se dověděl, nábytek později z valné části byl zde doplněn. – Casa Bonaparte je teď majetkem národním.

Rodina Bonapartů žila v Ajacciu již od konce XVI. věku a přišla tam prý z Toscany – teď odpočívají z ní tam již jen mrtví...

Kdyby se v Ajacciu nebyl Napoleon narodil, přijda sem, usedl bys na břeh pod nějaký strom exotického vzezření i jména, a v jeho stínu bys se kochal pohledem na krásný záliv, krásné horstvo kolem, zkrátka na krásnou přírodu dýchající již poněkud africkým jihem. Takhle Napoleon lidem ani po smrti klidu nepopřává a sotvaže jsme prohlédli jeho rodný dům, už se musíme honiti za místy neméně památnými, totiž těmi, na kterých budoucí imperátor do školy se připravoval, básničkám se učil, dějinami se bavil, úlohy lepil a počítal. Podání ajaccijské vypravuje, že toto vše dělo se velmi důkladně, a více než podání – skutky malého collegiena dokazují to nad slunce jasněji: čímž však ještě není povědino, že jenom řecké aoristy, ať již první nebo druhý nebo docela třetí byly slávy jeho základem.

Dlouhou Avenue du Consul a ještě delším Boulevardem Grandval vystoupíme poznenáhlu na výšinu, kde odbývaly se hodiny školního utrpení Napoleonova. Ve škole samé nebylo mu zle: tam byli kolegové, tam bývalo veselo a stropilo se všelicos, co zahánělo zármutek z okamžitého neštěstí... Teprve když student v osamotí láme si hlavu nad nějakou mystickou

koncovkou nebo kosinusem, k jehož domovskému právu nemá žádného platného důvodu, když místo u českého úkolu o nějakém starodávném ideálu, myšlenky jeho u ideálu docela mladého se potloukají, pak je mu teprve ouzko k nevypsání... Přijdeme na konec pustého Place du Casone, kolem něhož snad někdy budou také stati budovy, a ocitujeme se u skupiny velikých balvanů, jež tvoří jakousi jeskyni zvanou Grotte - Bonaparte. S vyvýšeniny této je pohled čarokrásný na město a záliv a duše jen dost málo vnímavá pochopuje, že mladý Bonaparte asi často zavřel knihu dějepisnou, již nejraději zde čítal, zahleděl se v dál na širé moře a zamyslíl se. Kolkolem svahy pokryté vinicemi, nad těmi lesy olivové, pak až k vrcholům hor trudná zeleň, z níž proniká vůně cystů, stromů mastixových, myrt a arbutů. Stromy naše se stromovím italským, sever a jih šeptaly slávu malému chlapci, který asi divně se nesl v tom rámci skal.

Ale málo váží si jeho rodáci místa Napoleonových meditací: z jeskyně stalo se nehezke smetiště a musíme tady šlapati opatrně, chceme-li pak v tomto okolí zdržeti se déle, musíme sobě ucpati nos. Mezi nápisy a podpisy návštěvníků, vyrytých do skal jeskyně, jsou také annonce upozorňující na Amer Picon!

Pak ještě veliký, ale nevkusný pomník na Place Bonaparte čili Place Diamant upomíná na slavného rodáka. Uprostřed na těžkém kamenném podstavci imperátor na koni, obrácen jsa k Francii, »k onomu národu, jež tak tuze miloval«; ve čtyřech rozích pak jsou čtyři jeho bratři, všickni v antických kostumech: Josef, Jérôme, Louis a Lucien. Celek však činí spíše dojem nějakého náhrobku. Napoleonovu tvář uvidíš mimo to všude – ano i ve fotografických skříních...

Napoleonův strýc, kardinál Fesch zdá se býti jedním z dobrodinců Ajaccia. Jsou toho výmluvnými doklady již jména, jež ve průvodci svém čtete: rue Fesch, Collège Fesch, palais Fesch atd., a pak socha kardinálova na dvoře kolleje. Vedle této nalézá se pohřební kaple rodiny Bonapartů z roku 1857. a odpočívá tam mater regum, paní Laetitia, její bratr kardinál Fesch, Charles Bonaparte, princ de Canino, syn Luciina Bonaparta a snad ještě jiní. Jako veliký milovník umění kardinál odkázal množství obrazů a předmětů uměleckých museu v Ajacciu, ale hrabivost' příbuzných neodevzdala všechno, co měla.

V Ajacciu prý nemají zimy, a proto v tu dobu město je plno návštěvníků, ale chorých a ubohých, kteří pod mírným tím nebem hledají úlevy pošramoceným plícím. Je zde ještě příjemněji než v Nizze a vůbec na Rivieře. Kdežto v Nizze je ročně 60, v Mentone až 80 deštivých dnů, na Ajaccio připadá jich jen 48. Nicméně vlhkost je zde větší než v Nizze.

Teplota roční je průměrná 17° C, maximum 35° C. (prý jen jednou, když vál jižní vítr přes hořící lesy konstantinské, bylo 36° C.) a minimum – 1,08° C, což stalo se ve čtyřech letech třikrát. – Ostatek o tom jednájí celé knihy a spisy učené víc nebo méně, z nichž lépe poučí se čtenář, kterému se zachce protráviti zimu v Ajacciu. V Čechách bude teď beztoho zase smutno...

Když vrátil jsem se na Sv. Augustina, který ještě čekal na nějaký malý náklad, bylo odpoledne. Baval jsem se jako obyčejně četbou historie navštíveného města, v níž lokální patriotismus odvozuje jméno Ajaccia od starořeckého Ajanta, asi tak moudře jako proušnárodní filologie město Litomyšl s kšandama ve spojení uvádí.

Pak zmizel záliv d'Ajaccio, zmizely i skály korsické a táhly kolem břehy Sardinie. Večerní slunce halilo je v červenavý jas a temné stíny pak se na ně kladly.

»Quels souvenirs la Corse m'a laissés! Je pense encore avec joie à ses monts, à ses belles campagnes, je me souviens encore du parfum qu'elle exhale...« Ta slova Napoleonova vstupovala mi na mysl, když byli jsme opět na širém, velkém moři a když se zdálo, že slabý, teplý vánek za námi nese vůni korsických lesů...

Bône a Tebessa

I.

V dále africké břehy.

Sotva znatelné kontury nevysokých hor, zamžených v páře zelenavě modré, vyčnívajících z aquamarinu vod a trčících do modra nebes. A nebylo by viděti ještě nic, kdyby vzduch nebyl čistý a průzračný jako dětská duše. Na palubě je teď klid, ticho a horko.

Ještě včera, když odpoledne z Ajaccia jsme vyjížděli, moře s větrem trochu se kočkovalo, a těžké chuchvalce šedivých mraků na jižním obzoru tesklivě ležely na vlnách kovově lesklých; také noc po tom následující nebyla právě tou nejlíbeznější – ale hned ráno zase slunce vstalo čerstvé, lesklé a veselé jako po lázni, zahrnalo do Evropy všecko, co mu bylo v cestě, a snopy jeho zlatých paprsků kojily naši žádostivost po africkém horku.

Mírným tempem z Ajaccia do Bôny parník Sv. Augustin jel asi 24 hodin, a kolem třetí odpůldne zajížděli jsme již opodál mysu de Garde a kolem olesnělého massivu Edúgu. –

Zdá se, že za ty čtyři roky, co jsem v Alžírsku byl ponejprv, Afrika mnoho se nezměnila: tatáž scenerie při přistání, zdánlivě tytéž bronzové a černé tváře, špinavé burnusy a odřené šešie či tarbuše arabských nosičů, ba i tytéž staré jejich vtipy.

Stojím ještě při roubení lodi, zatím co kapitán manévruje, chtěje zarejdovali přímo ku nábřeží, kde tlačí se houf ochotných Arabův a jeden přes druhého služby svoje nabízí a strká při tom do druhu. Ale nepoperou se při tom, a když se některému z nich podaří zachytiti se zábradlí lodi, již již ku vysokému nábřeží přimknuté, vyšplhati se nepozorovaně na loď a tam přemluviti nějakého pasažéra, aby si dal od něho odnésti svoje věci, ostatní mu toho přejí z gruntu srdce svého. Ne u každého národa úspěch jednotlivcův setkává se s takovou dobromyslností.

»Regarde, M' sié, il est blanc, comme du charbon!« volá na mne z toho houfce jeden osmahlý chlap, ukazuje při tom na svého suseda černocho; celý houf dal se do smíchu, a černocho sám se z toho otřepaného žertu veselil. Nicméně, aby mu toho přece nebylo líto a abych ukázal vysoký stupeň civilisace, která nečiní rozdílu mezi kůží černou a bílou dokazujíc, že jsme všichni synkové jediného Pána Boha, zvolil jsem nosiče černého, třeba že tím celou ostatní bandu jsem sobě zneprátelil.

Na nábřeží mimo tyto pány nebylo skoro nikoho. Vedle několika beden a sudů, válejících se ve prachu a slunci pražil se také ještě kompletní nábytek nějaké rodiny buď příjíždějící neb odjíždějící a uprostřed fauteuilů, seslíku, almar a stolků, beze všeho obalu tady rozestavených majestátně odpočívalo fortepiano...

Stinným loubím pěkných moderních domů na Cours National, jehož arkády zastřeny byly ještě širokými režnými plachtami, pomalovanými velkými písmenami firem, takže loubí vypadalo jako dlouhá, temná chodba, došli jsme hôtelu, ovšem že hôtelu »d'Orient«, a do pokoje s kamennou dlažbou, zavřenými okenicemi a lůžkem zakrytým jemnou, bílou látkou proti komárům.

Alžírští kolonisté nazývají město »Bônela coquette«, a opravdu je to docela moderní evropská koketka, čistě francouzská a pro větší pikantnost' má jen tak trochu arabské příchuti, ale málo. Už z dálky od moře, když zajíždíš, vidíš na břehu vysoké komíny s chocholem kouře, na neširoké pláži také mořské lázně a darmo se namáháš namluviti sobě, že se blížíš ke břehům

černého, polou neznámého světa... A ve městě teprve očekávání chtivého turisty klesne pod nulu a, kdyby nebylo toho horka úmorného, nezvyklého, mohl bys dobře za to míti, že jsi někde v některém větším, provinciálním městě francouzského jihu. Tak se ti vede pokaždé, když od francouzské strany k severní Africe se blížíš... Široká avenue, pěkný ten Cours National, vroubený vysokými moderními domy, jichž loubí právě před okamžikem svým stínem nám posloužilo, na náměstí tom skupiny palem a eukalyptů, nahoře malý, utěšený sad, dole hned přístav a v něm i největší lodi až u samé nábrežní rampy – to jest asi to první, co v Bône tě dojme, a analysuješ-li dojem ten, uznamenáš, že jen málo se liší ode všech podobných dřívějších. Nejspíše ještě mody mužského světa, poněkud zastaralé, pamatují na to, že jsme za mořem; přirozeno, že volný, široký střih šatu i prádla tady houževnatě se udržuje. Nikoli však u pohlaví útlejšího, které někdy i v tropickém horku stejně nesmyslně se šněruje jako pod mírným sluncem evropským. O Arabkách toto ovšem neplatí.

Bône dýše mladostí a vzrůstem: na všech stranách se staví nové a bourá staré, počínaje od chatrných domků starého města až do velikých, nákladných staveb přístavních; také bônský magistrát zdá se bourání tomu podléhati, z četných útoku novinářských soudě. Zvláště z přístavu jakoby chtěli udělati marseillskou Joliettu. Povolali na to její stavitelé Vaccara a Dantona a povolili sumu 12 milionů franků na zařízení.

Bône nebo trochu češtěji Bôna není tak grandiosní jako Alžír, ani tak pittoreskně divoká jako Konstantina, ani tak půvabná jako Blida, a jediné epitheton, které nám pro ni zbývá, je zase jen – francouzská. Cour-National rozděluje ji na dvě přesně oddělené části: na západ nové město, na východ město staré. Nové město s rovnými, širokými, jinak pěknými ulicemi je fádni. Jest obýváno sice výhradně Francouzi, ale na ulici vidíš přece několik Arabů, kteří ti Afriku připomínají; ba ani druhá, starší část nevypadá příliš arabsky: spíš tak trochu idyllicky, nebo nevím, jak bych řekl. Tady osel, malý, zavalitý, prochází se volně, ba moudře a s hlavou filosoficky k zemi sklopenou, jakoby přemýšlel, mají-li monady opravdu duši nebo nemají, a zdali kámen, do něhož zakopl nemyslí při tom nic nebo prolétne-li jeho monadou něco podobného jako vzdech: »Ty osle!« – Tam zase tři Arabové s nohama sklizenýma na koberci sedíce horlivě – hrají v karty. Ale obrázky jejich byly tak umouněny, že nerozeznal jsem, darda-li to byla či barvička nebo taroky. Kdyby stejně horlivě Arabové se učili mathematice, fysice a vědám přírodním, civilisace francouzská byla by snad již hotova se svým dílem, neboť v kartách tam ti tři ukazovali vytrvalost železnou; když druhý den touže ulicí jsem kráčel, veselí hoši mazali tu dardu ještě.

Jako ve všech městech alžírských, i v Bôně ve čtvrti Arabské žijí také židé, a žluté, oranžové, modré a vůbec barevné kabátce a plandy mladých židovek a ztepilé postavy mladých židů jsou to jediné, co zanáší sem trochu života.

Z Bôny nikdo nijaký neutvoří si obrázek o Alžírsku, a přes to, že zemi tu již ode dřívějších jsme poněkud znali, mrzutě sedali jsme k večernímu stolu. Jak bychom nebyli mrzutí, když k tomu málu, co jsme viděli ještě v krámě, kam zašli jsme kupovat »articles indigènes«, nabízeli nám – rámečky na fotografie. Myslím, že to je asi ten poslední výrobek, na který Arab kdy myslel.

Hněv a zároveň také horko mírnil umělý led, který v restauraci hôtélové právě tak jako chléb a víno byl à discretion. Nic není příjemnějšího jako v tom africkém horku ochlazovali si jakýkoli nápoj tímto způsobem, a také Arabové sahají v evropských kavárnách rádi k tomuto modernímu prostředku. Nejvíce dovedli jsme si vážiti umělého ledu tam, kde ho neměli. Ostatek horko po dny našeho pobytu v Bôně nebylo tak veliké: nevál žádný jižní vítr a právě »se ochladilo«, jak libovali si domorodci. Podle zpráv novinářských bylo v Bôně:

července	v 7 hod, ráno	ve 12 hod, v pol.	ve 3 hod, odpo.
18.	26.5	30	32
19.	25	29,5	32
20.	28	30	31
21.	27	30	31
22.	27	30	30
23.	25	33	36

Tlakoměr kolísal neustále mezi 761 a 762,5. Dne 21. července ráno obloha dokonce byla zatažena a začalo i poprchávat. Jenže voda, která padala s hůry, byla teplá, neochlazovala. Déšť, malou chvíli i lijavec, trval jen krátkou dobu.

Mnohem tepleji bylo později ve vnitrozemí...

Večer sklonil se náhle, bez onoho pozvolného přechodu soumrakového, který činí u nás letní večery tak sladkými až k nepopsání. Sotvaže vyšli jsme z hôtelu do vedlejší kavárny a usadili se venku, na chodníku u malého stolku při černé kávě, slunce zapadlo, v malé chvíli obloha ztemnila se, a zlaté, jasné hvězdy vynikly z ní tak, jako blýskavé oči musulmanky vynikají z hustého mřížoví harémového okna. Svítí zde ty hvězdy mnohem intenzivněji a žárněji, nežli v mírném podnebí našem, a silný jejich lesk dodává zvláštního tepla noci africké...

Večer teprve rozproudil se život na Coursu National. Jako když do mraveniště šťouchneš: z nového i starého arabsko-židovského města všecko se vyhrnulo se ochladit, občerstvit a pobavit. Kavárna pořádala koncert a nejen Evropané, i Arabové měli z toho příslušné gaudium. Při primitivním orchestru, skládajícím se z křídlovky, tří houslí a basy, vystupovaly střídavě dvě chansonetky a jeden zpěvák, kteří patrně ve Francii už dosloužili a teď v Alžírsku sbírají salvy potlesku...

Posloucháš je s takovou resignací, jako Pražan pije na venkově špatně pivo: nemá tam jiného a něco jiného než vodu pít musí... Ach, k vůli francouzským chansonetkám z Paříže do Alžíru věru jsem nezajžděl! –

Souhlas mezi francouzskými kolonisty a domorodými Araby zdá se býti teď večer úplný. Při malých stolcích baví se svorně Evropané se zdejšími notábly, kteří si popřejí luxusu nějakého chladivého nápoje za 30 centimů; ostatní, ta chamrad' arabská, válí se po chodníku, Irobotina plete se vám mezi nohy, honí se za sklepníky a sklepníci za nimi, avšak všecko v největší počestnosti. Večerní ruch na Coursu National více než co jiného upomínal na marseillskou Cannebièru, především opuštěnou a dosud živě na paměti tanoucí, a jako tam, i tady dlouho do noci bylo živo a ryčno...

Bôna je na severozápadu chráněna posledními výběžky Edúgu, ale bylo by lépe, kdyby nebyla, aby větry severní a západní lépe mohly provětrati kotlinu, v níž leží. Zvláště část evropská, rozkládajíc se poněkud pod arabskou čtvrtí v nížině dříve bažinaté, je nezdravá a na letní pobyt neodporučuje se. Za to zimní stanicí stává se čím dále tím více pobřeží, které táhne se na severu města na úpatí hory Edúgu. Zde příjemně pitoreskní, ba místy, odkud je volný rozhled na moře, i rozkošné. Je to nejoblíbenější promenáda Bônských, a sem také, na výšiny Edúgu a mezi stinné, bujné zahrady chodí v horkém létě dýchatí čerstvější vzduch, a bohatší z nich stavějí si zde villy, jež chudší jim pak závidějí. Cesta, zvaná Allée des Caroubiers, táhne se podél přístavu a potom podél skalnatého břehu jako marseillská Corniche daleko na severozápad. Také rozervané skály holých pláží připomínají pobřeží marseillské, třeba jen tak

jako ve snu; z jedné z těch skal horká fantazie arabská udělala lva, položeného v moři s chundelatou velkou hlavou. Přimhouříš-li oči na tu skálu, opravdu se ti tak zdá a, zamhouříš-li je docela, teprve přelud je dokonalý.

Za Lionem miniaturní písčité pláže a při ní miniaturní lázně mořské, la Grenouillère, kde zvlášť odpoledne je veselo. Bronzoví Arabové a černí černochové dívají se, jak plemeno kavkazské omývá bílá svá těla v mořských vlnách; sami koupávají se raději o samotě, dále ve skalách. Je opravdu s podivením, jak veliké množství plášťů, kabátcův a košil všelijakých takový starý Arab se sebe vysvlékne, nežli je hotov ku koupání; za to mladší shodí jen plášť, dlouhou košili a v civilisačních plavkách skočí dolů se skály jako zralá hruška na trávník.

Sedě ve stínu skalního předhoří na vyčnívajícím skalisku, koupám se také, v libém vzduchu občerstvovaném mořskou brisou a pak v pohledu na modrou, tichou hladinu mořskou... Aj! velocipedista!... Chudák ten se potí na svém kole ve 30° C! Bodrý sportsman nesekočí ani tam, kde silnice povážlivě stoupá a šlape odhodlaně do vršku.

»Trochu horko,« poznamenávám kousavě.

»Nemnoho dnes, především bylo hůře, vál sirocco.«

»Ale to jste nejel?«

»Ó ano, každý den si jedu pro noviny z Francie.« Za malou chvíli zas dva hošiči, kde se vzali, tu se vzali, jakoby s hůry odněkud spadli, každý pod paží balík novin čerstvě páchnoucí tiskařskou černí.

»Le Bonois, M'sié! Un sou!«

»Le Réveil, pane, ten je lepší. Vezmi, jen jeden sou!« nabízel druhý čipera, důstojný agent radikální strany bônské, neboť soudruhovi svému, který náležel straně umírněné, trochu vládní, a ke mně již již se přibližoval, dal štulec, hned dva exempláře svého listu mi podáváje. Jakožto pozorovatel objektivní zkoumati chtěje požadavky obou stran, koupil jsem oba bônské denníky; četbu však až na večer odkládám, lépe usnu. Hádky obou kluků, již iminentní, byla tímto způsobem zažehnána.

Nedaleko od místa, kde oba kluci arabští agitovali ve prospěch svých stran, v létě r. 1884. odehrávala se truchlivá odyssea parníku Abd-el-Kader, který z Marseillu převážel sem několik set cestujících. Na moři vypukla na lodi cholera, a parníku uložena byla od bônských

úřadů zdravotních karanténa. Cestující byli vyklopeni na pusté, klidné skalnaté tyto břehy, které ovšem na karanténu nijak nejsou připraveny, a ubožáci musili tábořit zde bez přístřeší, bez dostatku vody a potravin, pekouce se na horkém sluníčku. Tímto opatrným opatřením arci cholery neubývalo, ba připojil se k ní ještě tyfus a horečka. Tři plné neděle strávili zde ti ubožáci a byli by snad všichni zahynuli, kdyby kapitán Abd-el-Kaderu se nebyl odhodlal naložiti je zase na loď a zavésti je zpět do Marseillu, což mohl udělati hned. Ale sedm a třicet, pasažéru podleho přece ne tak choleře jako útrapám podivné té karantény...

Třeba že lázně Grenouillské nejsou od města ani čtvrt' hodiny vzdáleny, přece mají sem čilé spojení omnibusové; kdyby ho nebylo, málokdo by sem zacházel, ale že jest, jezdí sem houfně.

Volíme však raději cestu kolem bujných zahrad a pěkných vil a kolem Kasby, bývalé pevnosti sultánů tuniských, teď státního vězení, která ne vždycky chovala se tak tiše a klidně jako dnes. Roku 1837. dne 30. ledna vyletěla do konce i do povětří, kterouž extravaganci zaplatilo 700 mužů francouzské posádky, 200 svou smrtí, 500 notným poraněním. --

Vlastní půvab Bôny leží mimo ni, dva kilometry jižněji, mezi říčkami Bú-Džema a Seybusou. Je to stará kupecká kolonie Karthaginská Ubba, později římská Hippona nebo Hippo Regius, kterou Římané nazvali tak, poněvadž massilský král Masinissa měl tady svoji residenci. Jako římská kolonie Hippo Regius byl nejdůležitějším a nejbohatším tržištěm Afriky římské a v těch dobách, za času Caesarových, bohatí kupci hipponští stavěli zde stkvostné, nádherné a velikolepé stavby, jichž zbytky uvádějí v úžas moderního turistu. Jsme vůbec v kraji, kde skoro každý kámen, o který brkneme, byl otesáván a upraven dovednou rukou římského kamenníka, potom skolen a povalen v prach, otlučen od Vandalův, až konečným jeho údělem bude paradovati znova pod nádhernou střechou nějakého středoevropského musea.

V křesťanské periodě Hippony byl tam biskupem sv. Augustin, který psal tam svoje Confessionum libri XII. r. 397. a De civitate Dei libri XXII. v letech 413 až 426. Slavný otec církevní také zemřel v Hipponě r. 430. právě když Vandalové ji obléhali, ale kosti svoje složil tam teprve mnohem později, a sice r. 1842., kdy přeneseny byly z Pavie sem ku pomníku, postavenému od Francouzů. – Nevím, jakým štěstím při dobytí Hippony od Vandalů r. 431. byly zachráněny vzácné rukopisy jakož i veškerá knihovna biskupa Augustina; legenda o tom jistě je nějaká zázračná a tudíž sotva pravdivá. Ani za onu pověst nestojím, dle které svatá pana Barbora, dcera centuriona římského Narzala Alypia, při dobytí Hippony zavřela se s jinými jeptiškami do svého kláštera, vynalezla prach, zapálila jej a letěla se vším k nebesům.

Co náhodou nechali ještě Vandalové, dodělali Arabové, kteří zmocnili se Hippony koncem 7. věku, a tak neviděli jsme ze starého, velkého města už nic, než tu a tam kusy starých, červenavých zdí, ohlodaných zubem času a zvětralých; jediná, lépe zachovaná památka jsou veliké cisterny, obrovské reservoiry a zbytky vodovodu, který počínaje na hoře Edúgu vedl horské vody do města. – Nedaleko cisteren v olivovém háji stojí skromná, bronzová socha svatého Augustina, který melancholicky dívá se na nádherné panorama kolem. S jeho výšiny viděti je veliké moře, veškeren záliv Bônský, přístav a moderní město, mírná návrší kolem porostlá olivami a eukalypty, to všecko v nesmírné záplavě slunce...

A ještě výše, na temeni vršku, na němž stávala Hippona, velký chudobinec pro sešlé starce, vystavěný od dobroděje alžírských krajů, kardinála Lavigerie, a hned vedle bílá, monumentální basilika, viditelná se všech stran již z veliké dálky, ve které spočívají kosti svatého otce...

Dole, pod kopcem, je dávno zanesený přístav Hipponský, nepatrné zbytky nábřeží a přístavních staveb, a v písčinách a v bahně líně se vleče říčka Seybusa, dříve Ubus, vyhřívající se na sluníčku.

Ticho a mrtvo je v Hipponě, tam, kde kdysi býval hluk a rej, jako dejme tomu v Praze na Příkopech. Nepoužívejme však této příležitosti dosti pěkné k přerůzným reflexím, vracejíce se raději zpět, do Bôny, touže cestou, kterou jsme přišli, kolem olivových hájův a cestami vroubenými alejemi, akanthy a plnými jemného, bílého prachu. Jdeme opět pěšky, nemohouce se ještě nasytití afrického horka; však to je teprve druhý den a brzy nás ta horká vášeň přejde...

Je kolem jedenácté hodiny a cestou skoro živé duše není. Sem tam nějaký Arab na oslíku táhne z ranního trhu, ale ve vysokém tenkém prachu není ani slyšet dusotu malých kopyt osličích, a jezdec i soumar přecházejí kolem jako fantom, takže mimoděk vztahuješ ruku, chtěje sáhnouti oslu na ocas, je-li to opravdu osel... Jindy zase ani se nám nezdá, a přece máme před sebou osla ukrutného; proto člověk i teď je nedůvěřivým i proti tomuto oslu maličkému –

Na křižovatce před mostem Bú-Džemským, jehož základy stavěli ještě Římané a svršek Francouzi, bylo prachu dvojnásob. Rozhlížeje se kolem, ve slabém stínu staleté olivy, spatřují se dvou stran druhých cest dva vysoké oblaky prachu blížiti se ke křižovatce a bezděky

vzpomínám, že podobným způsobem ve Starém zákoně zjevovaly se pozemšťanům vyšší mocnosti, kdykoli měly s nimi nějaké důležitější jednání, při kterém by bylo zapotřebí osobní intervence. Kdyby to tak nějakí dva archandělé přicházeli, napadlo mi, a bezbožný hlas vniterný dodával: A kdyby přinesli každý půllitr piva. Fantasie rozbujněná jižním sluncem už už malovala sobě, kterak s bytostmi těmi, za poutníky přestrojenými, pod olivou sedě, z chmeloviny se těším a jak oni dychtivě se vyptávají na Čechy, na Prahu, na naši výstavu, která pořád ještě hýbala Evropou, a kterak jeden z nich, ten mladší a bezpochyby Gabriel jménem, hlasem povýšeným mi praví:

»Mlč, poutnice, a upokoj se, přijde den, kdy Bůh se smiluje nad vámi a učiní vám po právu. Miluje vás a proto křížkem vás navštěvuje.«

»Eh, co křížkem! Vždyť je to kříž přeukrutný,« dodávám.

Starší, s dlouhým, bílým vousem, snad svatý Augustin, více mlčí, než mluví a když, klade také hlavní váhu na vytrvalost z naší strany, na svornost v národě a státnickou umírněnost. Když pak všechny stesky jim předložím, najednou zmizí a oblaky prachu pořád stojící opodál jako čekající kočáry, promění se v bílé mráčky, vznášející se k nebesům. Obraznost malovala dále, kterak za několik dní čtu v alžírských novinách, že v Čechách byla korunovace...

Oblaky prachu blížily se čím dál tím víc, ale nebylo v nich nic svatého, nýbrž jenom dobytek, stádo kravek a bujných býčků, hnaných Araby na oslíkách. Honem stranou ustupuji, abych se do té neblahé společnosti nedostal, a v tom již obě stáda, která dříve pro prach se neviděla, setkávají se na křižovatce. Najednou se to všechno smíchalo dohromady a býčkové zvláště jeví velkou radost nad nově příchozími. Arabové nevěděli teď, kudy kam a jak to rozehnat. Zběsile poskakujíce na svých oslích kolem, křičí a lají a mizejí v prachu. Snad zase na druhém konci z oblaku toho vystupují, začínají se hádati a stádo poplašené tím hřmotem bečí a bučí, až přechází sluch. Je to zde horší než na trhu v Buffariku, kde podobné scény byl jsem svědkem, jenže tam se neprášilo a dobyt看em byly ovce. – Konečně krávy, jakoby si řekly, začnou utíkat přes most, a poněvadž strategický manévr mohl pozorovati jen divák v dálce postavený, Arabové honci, pořád pobíhajíce v prachu, najednou uznamenali, že se honí kolem prázdného místa, a zůstali na sebe koukat. Koukali ne příliš dlouho, uznávajíce, že ocitili se v situaci, která by slušela spíše jejich oslům, pitomně do země zavrtaným než jim a trhnoucími uzdou, pádili za pomíchaným stádem, křičíce ještě více než před tím. Tím však stádo polekalo se ještě více a v divém chvatu hnalo se rozpálenou plání... Bůh ví sám, jak to skončilo.

U kubby, náhrobku nějakého mohamedánského svatého, seděl arabský žebrák, hrozně sešlý a hrozně otrhaný. Byl sice slepý, ale za udělený groš přece poděkoval: »Merci m'sié« – snad poznával pohlaví podle kroků...

Hned druhý večer svého příjezdu do Bôny očekával jsem spolu s ostatním obecnstvem příjezd generálního guvernéra alžírského, nově jmenovaného pana Viktora Cambona, který jezdil po své provincii se ukazovat tak, jako dělávají panovníci nově nastolení: přijížděl z Constantiny a měl zdržeti se v Bôně jen přes jeden den, což by tak právě dostačilo na udílení všelikých milostí. Jest zároveň charakteristickým pro alžírské dráhy, že správa městská musila panu guvernérovi poslati do Duzervillu, křížové stanice dráhy Bône-Guelma, snídání, jinak by byl pan guvernér hladem a žízni zemřel. Zdá se však, že tato smrt' nebyla by nevhod radikálnímu tisku bônskému, který jinak netajil se malou svou spokojeností s touto »oficiální výstavou«, jak posměšně nazýval slavnostní uvítání. »Víme dobře,« psal na příklad Le Réveil Bonois v předvečer příchodu slavného hostě, »že přítomnost pana Cambona v Bôně radostí nadme černý frak výtečného náčelníka naší městské správy. Pan Jerôme Bertagna (bônský starosta), jako žába, která chtěla býti volem, mohl by velmi dobře prasknouti i se svou starostenskou šerpou před generálním guvernérem alžírským, neboť už dávno, bohužel! neměl to štěstí hostiti návštěvníka tak důležitého. – Ale co se týče obecnstva, nesmí nikdo očekávati veliký výbuch entusiasmů. Od té chvíle, co v Bôně hrají oficiální komedii příchodu guvernérova, cesta ta zdá se býti spíše kouskem z repertoiru Labicheova nežli z codexu ceremonií.« A tím způsobem jde to dále.

Že se i pan guvernér o hodinu opozdil, přijížděje místo v pět hodin, v šest, nikoho nepřekvapí, kdo zná dráhy alžírské. Nám nebylo to nevhod: ušel alespoň čas prohlížením všech těch příprav a měřením loyality bônského obyvatelstva. Praporu bylo málo, opravdu jen »na několika vládních butikách«, jak psal zase rázný »Bônois«, ostatek nic. Líbila se nám upřímnost Bônských, kteří nestaví brány a nesypají na cestu kvítí těm, od nichž nic dobrého neočekávají, ba s nimiž jsou na štíru... Vojsko vyrukovalo všecko, kde jaké v Bôně je, a byla to pěkná podívaná na alžírské zuavy a myslivce na koni, když se rozestavili po Cours National a v ulicích, kterými pan Cambon měl jeti. Arabové arci také použili vzácné této příležitosti k lelkování, a když konečně několik ran z děla oznamovalo, že pan guvernér je tady, jistě že všichni toho litovali, že divadlu bude konec. Pan guvernér přijel, provázen jsa oddělením jízdy, která otvírala i zavírala průvod několika kočárů, a rovnou na radnici, kde hned se odbývaly slavné audience a potom stejně slavnostní punch.

Vlastní ruch slavnostní teprve nastal. Večer, když se setmělo a vysoká, osvětlená okna mairie, kde odbýval se ten punch a mluvily se řeči oficielní – »velmi oficielní«, jak dodávaly noviny již zmíněné – jasně zářila do noci, rozžehnuty byly také všecky plynové kandelábry na náměstí National, a obyvatelstvo evropské i arabské se tady opět shromáždilo. Ze dvorany radnice zaznívala hudba, a z konce dolejšího Coursu National také. Lid, který nenašel místa v kavárnách a kavárničkách, procházel se venku a živě rokoval o pánech na radnici. Arabové celkem lhostejně se k tomu měli, ale pompa, s kterou guvernér byl přijat, patrně se jim zamlouvala. Největší potěšení však nastalo, když s terasy divadélka, které, stojíc také na náměstí, výstavností svou spíše sýpku než chrám nějakého božstva připomíná, zazářil bengál a vyletěla raketa. Máme my, lidé velcí a civilisovaní, upřímnou radost z pestrých barev ohňostroje a oslavujeme jím nejen pozemšťany, nýbrž i nebeské obyvatelstvo – kterak by tedy kluci arabští neměli z toho mítí veselí! Bylo to také nějakého rvaní, když dopadl na zem doutnající ještě knot nebo kus rakety – všechna mužská mládež bônské čtvrti arabské se na to vrhla, a nastal boj jako o staré rukopisy.

Dlouho do noci bylo živo na náměstí a ve vedlejších ulicích, a také na radnici bylo světlo ještě v jednu hodinu s půlnoci... Pan guvernér, ukládaje se ke spánku, měl v hlavě více vína než starostí.

II.

Když nazejtří ráno obloha byla zatažena, ano i sprchlo poněkud, což jest rara avis v těchto krajích a v tenhle čas, kojil jsem se nadějí, že se ochladí na další cestu do alžírského nitra. Ale jako mnohá jiná naděje, která zasvitnuvši cestou mého žití zanikla jako na obloze kouř a zmizela nevyplněna, tak pohasla i tahle... Mimo to ještě společnost dráhy Bône-Guelma, vedoucí z Bôny do Tebessy a do Tunisu, nepěkně za nos mne popotáhla: na svých plakátech a všude jinde, kde může, oznamuje, že zavedla na své trati vzdušné vozy s postranní chodbou, takže cestující mohou se procházeti v libém průvanu, způsobovaném rychlou jízdou. Nic z toho se však nestalo a ve voze docela obyčejné konstrukce, v úzkém kupé pražil se, kdokoli do něho vlezl.

Jemný oblak přetáhl oblohu, a čím více vzdalovali jsme se od moře a do pevniny, tím více bylo pod jeho přiklopení dusno a horko.

Bônu opouštíte v 9 hodin a horkem ještě nezmořeni jsouce, máme dosti smyslu vyhlížeti z okna ven na krásnou úrodnou pláň, kol kolem pokrytou vinicemi, háji olivovými, orangeriemi a poli, a mezi tím bílými dvorci afrických farmářů; pak mihne se kubba nějaká, která vypadá jako kostka, na níž je položena polokoule průměru rovnajícího se hraně, bělejší ještě více nežli ty dvorce, ano oslňující mezi tím jasným zelenem rév; mezi nimiž pnou se zase sem tam tmavozelené cypřiše a dlouhé aleje divných stromů neznámých tvarů i neznámých jmen, to vše do nedozírna daleka... Teploměr ukazuje v půl jedenácté 36 °C.

Pláň bônská rozkládá se na prostranství 60 km. z délí od severu na jih, 40 až 50 km. z šíří od západu k východu. Vytvořili ji asi nánosy Seybusy a malých jejich přítokův, a žírná ornice je prý hloubky až neuvěřitelné. Sem tam ovšem doposud je nějaký močál nebo bahnisko a s ním zasnoubená zimnice střídavka, ale to jen tak pro větší rozmanitost' a aby kolonisté příliš nezbujněli.

Za včerejšího slavnostního večera bônského, když seděl jsem na náměstí u malého stolku kavárny de France, přisedl vedle občan, rozumí se, že bodrý, a maje patrně dlouhou chvíli, obral si souseda cizince a jeho curriculum vitae za předmět zábavy. Seznámili jsme se velmi brzo, nebo v Alžírsku známosti uzavírají se nad míru rychle, a povídají si pak dlouho do večera. Byl to francouzský Švýcar, tady už dvacet let usedlý, a vinař. Tím, co mi pověděl, mohu vhodně prošpikovati svoje vypravování.

Člověk by nevěřil, jakou práci a námahu stál ten obrázek bônské planiny, kterou návštěvník prohlíží s uspokojením jako čtenář hezkou, illustrovanou knížku. Pokud Francouzové našli zde půdu vzdělanou, byla vzdělána způsobem velmi primitivním; ostatek byl porostlý křovím a houštinami, zejména křovinami *Zizyphus vulgaris*, po francouzsku *jubier sauvage*, téhože stromečku, který roste na ostrově Džerbě a historické nese ovoce. Prý často je třeba vyhloubiti půdu na dva až tři metry, aby všechny kořínky této umíněné, staroklassické rostliny mohly býti vyhubeny, ba je-li pole jen ze čtvrtiny jí pokryto, nic už nepomůže, a půdu již pak nelze ani vzdělati.

Půdu pak vyorávají zvláštním pluhem do hloubky asi 40 cm., ku kteréž práci bývá 12 až 20 volů zapotřebí. Ovšem volové arabští jsou mnohem menší než na příklad volové v Čechách a pracují sotva polovic. Konečně tedy zasadí se réva, a to do děr, až na tři metry od sebe vzdálených, aspoň v jednom směru, aby neustále zbývalo dosti místa k okopávání. Nehledě ku prvním pracem vzdělávacím, které arci podle povahy půdy jsou různé, malá vinice v okolí Bôny, než přijde do náležitého stavu, stojí 2500 fr. Ale když jednou je vinice připravena, pak

je dobře: produkuje průměrně asi 60 hektolitrů vína, hektolitr po 20 fr. a se srážkou všech výrobních výloh značí to asi 800 fr. čistého užitku, tedy něco přes 33 pct. Perspektiva ovšem nad míru lákavá, a člověk má se co udržeti, aby nespálil za sebou všechny lodi, a svlékna kabátec a péro nevděčně odkládaje, vzal do ruky rýč a motyku a nestal se alžírským vinařem... Ale jen probůh nemluvte jim zde o phylloxere! Kolonisté alžírští tak jsou přesvědčeni o své bezpečnosti a o nedotknutelnosti svých rév, že bylo by hříchem kaziti jim tu pevnou víru. A přece stačí nějaký mrak, zavátý Mistralem z jihu Francie, aby zanesl sem tu malou potvoru, hrůzné strašidlo a zkázu všech vinic.

Ve výrobě vína ovšem vinaři bônští ještě nevyrovnají se krajanům evropským, jakož přirozeno, uvážíme-li předně krátkost času, ve kterém vinice trvají, a za druhé, že produkce chopily se ruce ne právě nejzkušenější: poněvadž víno zde nejvíce nese, chopí se ho kde kdo a vínu daří se pak právě tak, jako hostinci, jehož ujme se vysloužilý nadporučík u husarů. Teď víno alžírské sotva stačí potřebě domácí – kdyby tam rozuměli dobře obchodu, mohli by brzo začít zaplavovati veškeru Evropu. Podařilo by se jim to snáze, ježto víno alžírské je dobré: silného bouquetu, ohnivě, temně granátové barvy a chuti příjemné, trochu málo nasládlé a přes svoji sílu ne těžké. Opice z něho je líbezná...

Teprve za stanicí Mondovi zajíždíme trochu do hor, mírných to kopečků, pěkných a pitoreskních, a kraj stává se čerstvější, houštinatější, ba stanice Barral už je mezi hustými košatinami stromův. Ale slunce pořád z pod slabého svého závoje pálí víc a více, a rozpálený vzduch, nemaje, kam by unikl, klade se těžko na ubohou půdu a všecko, co na ni žije, tak jako zlé svědomí. Jenom krajina čím dále tím romantičtější osvěžuje spráženou mysl, ano když tak lezeme nahoru údolím Seybusy, krouticím se všelijak a když za stanicí Aïn-Afra tak pěkně se rozvine pod námi dlouhý ten údol a kotlina říčky Oued-Mellah, vzdělávané, nesoucí na sobě patrné stopy lidské práce a lidského snažení, je nám milo v hrudi a jen ještě mileji by bylo, kdyby snažení zmíněné bylo rozšířilo se také na zásobování nádražních kantin. Ještě dobře, že poslechli jsme rady bônského hôteliéra a užili také starých zkušeností o železnicích alžírských, zásobivše se trochu studenou pečením a vínem.

Na křížové stanici Súk-Ahrras přistoupil do kupé, jež dosud samotný jsem okupoval, vznešený nějaký Arab. Vznešenost bylo poznati nejen na čistém, drahocenném obleku, dlouhém bílém to burnuse, na němž stkvěly se dva řády, tunisská hvězda a francouzský řád čestné legie, jemných bílých spodkách, pod kolena sáhajících, žlutém, hedvábném kabátku a bílé, rovněž jemné košili, ale hlavně na vážném, důstojném chování. Vstoupiv, pozdravil dosti

pěknou frančtinou a vyzouvaje černé, lakované střevíce, usedl s nohama skříženýma na sedadlo. Po malé chvíli sám začal rozpravu docela po evropsku.

»Fait chaud! Je horko!«

Vzácné této příležitosti nedal jsem ujiti a načatou konversaci honem jsem rozpředl...

Během rozprávky vyšlo pak najevo, že Arab nebyl nikdo jiný nežli náčelník tunisského poselstva, které viděl jsem 14. července při veliké vojenské revue na Longchampsu u Paříže v komonstvu presidentově a ve průvodu přehlížejícího generála Saussiera. Bílý, vlající burnus Araba, sedícího na černém, krásném koni, jasně vynikal mezi rozmanitými uniformami vojenských attachés různých vyslanectev. – Vyměnili jsme si také visitky a na lístku Arabově stálo po francouzsku:

Mohamed Ben Hassine Khodja

du bureau des renseignements

Férianá (Tunisie).

Mohamed Ben Hassine vracel se ze svého poslání a jel přes Tebessu do Feriany. Měl jsem tudíž příjemnou jeho společnost až k cíli své cesty, tím vzácnější, an s Khodjou byla přece rozumná řeč o poměrech tohoto kraje a jeho obyvatelstva. Vykládal volně a jasně a odpovídal ochotně na všechny otázky, jichž mnoho bylo, sám také tu a tam se vyptáváje. –

Kraj teď smutní a pustne. Vinic a zahrad pořád je málo, za stanicí Ued-Šuk jen sem tam nějaký osamělý duár, karavansérail nebo posvátná kubba. Místy veliké, rezavé, zuhelnatělé skvrny nepěkně dojmají oko i mysl: jsou to lány, jež Arabové zúmyslně zapalují - domnívajíce se, že tím půda zúrodní a že tak bez práce koláčů se domohou... Už dávno, dávno tomu, co i tady bývalo živěji a pěkněji, to za starých římských časů, z nichž zůstaly velké ruiny velkých staveb prefektů Gabinia a Sabinia. Už ani kobylinky nepoletují vzduchem – co by tady také žraly, chuděrky!

Ve žlutavém světle večerního slunce stápejí se na obzoru divoké skály Aureské, divně zubaté a bizarních tvarů, vypínajíce se na široširé pláni jako obrovské hromady krtičí. Neustále jako bychom je objížděli, hned po pravé, hned po levé straně se objevují a skoro pořád ve stejné vzdálenosti... Potom širokým krajem, ve kterém jenom alfa roste. Je to jediné bohatství

těchto končin. Na mnohých stanicích, zvláště v Aouineted-Dieb a v Morsotu celé náklady čekávají na odvezení. Alfa čili halfa asi od let padesátých v průmyslu hraje vynikající roli avšak tichou a nehlučnou, a mnohý Podskalák ani neví, že slámka z jeho viržinka, mezi uchem a šístkama mu tkvící, je až ze širokých těch plání severní Afriky, které zaujímají skoro třináctý díl veškerého Alžírsko. Alfu potřebují mimo to k různému pletivu, na klobouky, střevíce, košíky, koberce, rohožky a pod., a v Anglii vyrábějí z ní papír. Pak také na provazy a do žiněnek jí užívají. Vyvážeti ji začali z Alžírsko r. 1862. a teď dostupuje vývoz 60 milionů kilogramů ročně.

Pomalú slunce klonilo se až k obzoru a nepálilo. Na večerním nebi mráčku nebylo a umdlený, vypálený kraj chystal se spát. Koule sluneční zrudla a rychle, beze vší červánkové slávy sklonila se za obzor. Nebylo soumraku, nebylo toho libého přechodu z jasna dne do černé noci, a stíny přikvačily náhle, rychle; z neudání zmizel fialový nach dálných skal, a bylo temno. Za to na obloze vytryskly hvězdy divného, zářivého lesku, že ani nepoznal jsem ty staré družky z mladistvých let, které svítily nám na cestu našeho milování a budou svítit všem láskám na věky věkův. Oslňující ta krása hvězdnatého nebe, pak ten teplý vzduch a tišina všeho kraje, rušená jen hučením vlaku, rozezvučely strunu mého nitra dávno popuštěnou a v temných silhouettách rozdrbaných stanů arabských rozpálená-fantasie viděla štíhlou dívčí postavu ztemnělé pleti a očí zářnějších než ta hvězda nejstkvělejší...

Eh! mávnu rukou, zaháněje ďábla a hlavu na podušku kladu. Ještě hodinu je času a maličký spánek s větším prospěchem mi bude, nežli jakékoli ženské stvoření, z něhož muži hned na ponejprv nevzešlo nic dobrého. A v ráji byl!

Jest již tak osudem většiny alžírských měst a míst, že do nich přijdeš pozdě večer nebo v noci. Aspoň pokud po dráze k nim se blížíš, jistě. Z jednoho konce trati na druhý denně vypravuje se – na tratích všech – jediný vlak, který ráno vyjede, pohodlně dojede večer či v noci. Nicméně buďme rádi, že nemusíme se již tlouci v prastarých diligencích nebo dokonce na velbloudech.

Ale aťsi je místečko saharské sebe menší, jakmile usadili se tam Francouzové, hned sobě věci zařídí co možno po domácku a pro cizince ovšem »hôtel«, co do jména sice velikolepý, co do věci však méně. Je to obyčejně zároveň restaurace, kavárna a kasin odůstojníků dotyčné posádky. Hôtel de la Metropole v Tebesse poslal nám naproti docela i omnibus, ale tak maličký, že ačkoli byli jsme jen pasažéři dva, já a sluha hotelu, pro zavazadla musil jeti pak ještě zvlášť. Chodza Mohammed Ben Hassin sebral svůj kufřík a se svými dvěma řády – šel

pěšky. Bylť pravověřící Arab, tudíž pro krejcar dal by sobě ochotně koleno vrtat a mimo to usadil se ve druhém hostinci, arabském to funduku, kde prý, jak mi pověděl, má se setkat s některými známými ze svého rodiště, Feriany. Bylo deset hodin a v Tebesse ještě živo. Ve žlutém světle petrolejových svítilen nesly se tiché stíny procházejících Arabů a butiky a krámy evropské ve hlavní ulici byly ještě osvětleny. Pod loubím hôtelu, před nímž jsme zastavili, sedělo několik důstojníků a popíjelo kávu neb absinth; příchod cizince byl jim vítanou příčinou přerušiti mlčení a místo do prázdna, dívati se na něho. V tenhle horký, roční čas cestovatel je tady vzácností... Vykázaný mi pokojík byl ve přízemí, a dvěře k němu vedly hned ze dvora. Však dobře zalehati jim ani nenapadlo a širokou skulinou dole veškeren nádvorní hmyz měl volný vstup. Ucpávám ji starými novinami jen proto, aby světlo svíčky tu drobotinu mi nepřilákalo a z téže příčiny rozestírám také na okno či okénko také do dvora vedoucí, svůj plášť. A přece zdá se, že přepustili mi tady svůj pokoj parádní, soudě podle různých menus objets po sporém, rozviklaném nábytku rozestavených anebo po stěnách rozvěšených. Ovšem salon to nebyl, a ani zatancovat bys nemohl na těch desíti čtverečných metrech, na kterých stála postel, dvě židle, umývadlo a něco jako prádelník.

Nevolky musíme zavaditi o historii, ač neradi probíráme se ve starých pergamenech, z nichž číší prach a plíseň. Ale jak bychom nezavadili, když, vycházejíce ráno z hôtelu, zakopneme o patník, na nějž povržlivě pohleděvše, uznamenáme, že to vlastně otlučená, okopaná hlavice korintského sloupu; s patníkem tím honem celý římský národ defiluje kolem naší myslí, ovšem jen tak v mlhách jako neurčitá, nejasná fata morgana, neb už tomu dlouhá řada let, co jsme opustili školní lavice. Od těch časů ani žádná pěkná vlastnost národa toho nepřiváděla nám jej doma na paměť: statečnost římská krásněji v theorii se káže, než v praxi provozuje. Potom ulicí jdouce vidíme najednou mezi baráky arabskými celý ještě chrám s jeho sloupením, architrávem, tu a tam zbytky reliéfu nějakého, ba tamhle ještě celá brána římská, ve zdech domků zazděný kus ušlechtilé tesaného mramoru a o něco dále, za hradbami tebesskými, valné zbytky celého římského města...

Aj? – což v nějakém posaharském Římě jsme?

To je tak. – Tebessa, kde při vstupu Francouzů r. 1842. platila ještě prastará mince z dob císařství římského, není nic jiného než Civitas Thevestinorum, Thevesta starých našich kamarádů římských, založená však již v době císařství, v sedmdesátých letech po Kristu. Vespasian udělal z ní město, Antonius kolonii a za dob Septimia Severa, ve III. století, kvetlo toto archaeologické curiosum jako v Paestum růže; z těch dob jsou památky, kterým za malou

chvilku budeme se obdivovati, jakož i patník svrchu zmíněný. Nápis na známé triumfální bráně Caracallově poučuje každého zvědavce, že Tebessu, zničenou a připravenou o její květ Vandaly, zase vystavěl Šalomoun, nástupce Belisarův r. 543. Devět let před tím Vandalové vůbec ze severní Afriky se poroučeli. Kterak potom Arabové a Turci Tebessy se zmocnili, už nás nezajímá... Od r. 1842., definitivně však od r. 1851. hospodaří tady Francouzové a udělali z Tebessy chef ieu d'un cercle militaire, jakožto místo, které vládne širokému údolí, vedoucímu k Sahaře Tuniské a Konstantinské.

Nynější arabské město, pevnost Kasba a domy Evropanů vystavěny jsou na rozvalinách města starého, tvoříce obdélník, obehnaný dosud starými, jen trochu opravenými zdmi byzantskými, vysokými 7 metrů, širokými 2 metry v délce a 300 a 200 metrů na různých stranách toho obdélníka, na jehož jedné straně přistavěn ještě pevnostní čtverec. Ve středu všech čtyř stran proraženy jsou brány, a celkem třinácte věží zvětšuje ještě sílu tohoto opevnění proti kmenům arabským dosti mohutného. Po celé délce hradeb vede nahoře široká, pohodlná stezka, kde toho třeba, vroubená zábradlím, a tak pěkně můžeš učiniti procházku kolem, nahlédnouti tu a tam do nitra protějšího domu nebo dvorce, ano i do harému některého můžeš hoditi okem, ale při tom dej pozor, aby vládce jeho a pán tebe neviděl...

Prohlížeje tedy Tebessu s hůry i z důli, uznamenáš snadno, že, vyjma ovšem pevnost' Kasbu, pak nemnoho stavení evropských ve hlavní ulici, domy jsou vesměs babské, ale stavěné důkladně, z mohutných kvádrů staré Thevesty, ulice přímé, dosti široké, ba i dlážděné, což Arabové neučinili. – To všecko jsou však věci, které nás zajímají nejméně.

Z kamenin města, velikého jako dlaň, vážně a truchlivě vyčnívají staré, prastaré ssutiny staveb římských, které tady uprostřed polopustého kraje, uprostřed Polodivokého lidu se nesou tak jako brejle na nose nějakého Mašukulumba. Jak asi bývalo zde jindy, před tisíci lety, když se těm pánům takové nádhernosti vyplatily! Trudné myšlenky chtě nechtě na mysl se tlačí, tak jako z vejce zralý pták na venek se klove – ale také myšlenky veselejší, když pomníme, že všeho do času, i té slávy našich nepřátel, kteří ještě daleko tolik nevyvedli, jako jest na příklad porta quadrifrons na severozápadní straně hradeb tebesských. Je to v podstatě kostka, otevřená na všechny čtyři strany, anebo čtyři brány triumfální, složené do čtverce. Podle všeho měla stati někde zvlášť, o sobě, snad uprostřed nějakého tržiště nebo náměstí – teď je zaražena mezi těžkou zdí ohradní a svými četnými kouty a skrytými místečky slouží Arabům, do města vcházejícím i z něho vycházejícím, za staročeský »sekrýt«. Archaeolog, který tyto staré kameny prohlíží a studuje, aby tady po mŕích nohách chodil. Brána tebesská je z let

211 — 213 po Kristu; poněvadž se všeobecně uznává, že po bráně Janově v Římě je to ta nejkrásnější, uznáváme to také.

Něco málo odtud, ba skoro naproti, jsa polozakryt arabskými domky, stojí starý chrám Jupiterův anebo Minervin – už se neví jistě, kterého římského svatého. Je to také krásný exemplář korintských staveb a pěkně zachovaný; k velikým chvalozpěvům nepohne nás, jsmet' předně už hodně otrkaní, nalézající tady v severní Africe každým krokem podobný památník a pak trochu ohně, zápalu a nadšení necháme sobě, až za malou chvílečku za Tebessu vyjdeme. Chrám Minervy jest asi 4 metry nad zemí, ovšem nevznáší se, nýbrž několik stupňů, tuším asi 20, k němu vede. Vlastně nevede, neboť je ohraničen, a nemůžeš dovnitř. Abys však, čtenáři, poněkud správný pojem o velikosti sobě učinil, věz, že ten chrám byl i jest 8 metrů široký, 14 dlouhý, i portikus v to čítaje. V ohrazení kolem chrámu jest miniaturní museum: snášejí sem kameny všelijak tesané a vyhrabávané při každé příležitosti. Také kolem kostela katolického, nevelké to budovy slohu románského, dosud nedokončené, rozestaveno je mnoho pěkných sloupů, hlavic, sem tam nějaký otlučený reliéf, torso a t. p.; ale věru, že v zemi lépe by se jim vedlo, a nebude-li jinak s nimi naloženo, známý onen zub času, který již jednou v této stati se vyskytl a kterým ponejvíce vítr a déšť, nejvlastněji však páni kluci uličníci se míní, k nepoznání je okouše. A jsme v Tebesse hotovi.

V horkém slunci jdeme za město, asi čtvrt hodiny cesty směrem severovýchodním: nejdříve mezi zahradami tebesských Arabů, pak pustou plání kousek, a z dálky vidíme již zříceniny a zbytky, na slunci hřející se; docházíme až tam, procházíme brankou, nad níž je zdvořilá prosba, aby návštěvníci nic s sebou odtud neodnášeli, a jsme uprostřed rozsáhlé stavby...

A teď ven s tím nadšením!

Však bychom vyrukovali, jen kdyby takové horko nebylo! Slunce opírá se o kameny, které paprsky jeho odražené metou vám z důli ve tvář a i ve stínu pálí jako rozžhavená plotna. Rozlehlé ruiny jsou prý zbytky staré basiliky, ale spíše řekl bys města nějakého, jak to všecko je veliké. A stojíme zde, uprostřed těch mrtvých kamenin, žlutých, ba vypálených do běla a vůkol nich nesmírné pahrbky Nememcha, pusté a prázdné, na jihozápad pak skupiny palem a oliv ze zahrad tebesských. Stává se někdy, a dosti často, že zpustne město a v ssutiny se obrátí – ale tady zpustnul celý kraj, dálný a široký, nebo nelze mysliti si, že by město tak veliké tak bylo kvetlo v končině tak prázdné, jako je okolí Tebessy... A tak nadšení slibované mimoděk se mění v city smutku a lítosti, že tak všechno na tom světě –

Co se však budeme trápit k vůli tak vzdálenému městu, pobořenému Bůh ví jak dávno. Tím znova ho nevystavíme. Také podrobným popisem těch kvádrů čtenáře miníme ušetřiti...

Jen tak ještě na konec mi napadlo, kdyby tak někdo po nás něco chtěl vykopávati, ten že by toho ze zbytku našich měst mnoho nenahrabal. Pár cihel! Z toho by se už sotva dalo vystavěti nové nějaké město, a hradby z toho také by nebyly příliš strašlivé.

Když pak vraceje se zpět, znova jsem bloudil po arabském trhu za tebesskými hradbami, poklepe mi někdo důvěrně na rameno, a než jsem začal přemýšlet o tom, kdo by v Africe na moje rameno mohl mít právo, již Mohamed Ben Hassine přívětivě mi ruku podával, po arabsku pozdravuje. Chodža přišel právě vhod, a jeho pozvání na sklenici nějakého občerstvení ještě více. Ve stínu hôtelu de la Metropole dobíjeli jsme čas do druhé snídaně při vlažném syphonu a grenadině ku podivu příjemně. Pod verandou bylo k polednímu jenom 28° C.

Jinak v Tebesse je podnebí »mírné«, v zimě až moc mírné, neboť tam zamrzá i voda v nádržce na náměstí. Příčinou toho je vysoká poloha Tebessy položené 1088 metrů nad hladinou moře Středozemského.

Snídaně v restauraci tebesské skládala se více z talířů než z dobrých jídel a více z jídel nežli dobrých. Řetkvičky, studená skopová, bez toho od včerejška, tvořily hors d'oeuvre, pak omeleta a mozečky, jazyk s okurkami, skopový kotelet a brambory a posléze desert: broskve, hrozny, sýr a po veškerém Alžírsku strašící piškoty. Menu oběda: Potage Julienne au pain, maso telecí aux tomates, skopové s hráškem a dessert týž jako svrchu... A důstojníci si libovali, jak se mají tady dobře. Žádný z nich Lukullem nebyl.

Po dlouhé siestě přiblížil se pak večer, choť pana komandanta vyjela s oběma dětmi v tilbury a s koníkem, čistě vyšperkovaným, za bránu někam k mlýnům na olivový olej, ještě jedna stkvostná ekypáž mihla se eukalyptovou alejí, a v Tebesse začínalo býti živo. Na večer chystala se jakási vojenská slavnost, pro Araby vzácná podívaná.

Hrála tam právě hudba a už jsem pověděl, jak se mi tam tehdy vedlo a jak tam hráli »Kde domov můj«... A jinde (v »Černé hodině«) také jsem vyprávěl, jak tam před mýma očima přejeli černé dítě...

Třetí den však už mi bylo úzko v tom kraji dalekém, zapomenutém, a byl jsem na nádraží o půl hodiny dříve, než bylo potřebí... Slavné, nedělní ráno zase nad vysočinu se neslo, nebe

purpurové zdálo se dýchatí nedočkavě, až objeví se žhavá ta koule sluneční, která po všechen čas svého úřadování ještě nikdy neměla dovolenou, nikdy nezmeškala, nikdy nepředržela... Viděl jsem ji, jak vychází nad žlutavě červenavými vrchy, a cítil také, jak v témže okamžiku začíná upalovati. Vlak zatím již byl v pohybu...

Ještě v Souk-Ahrras jsem se stávil, čekaje na vlak tuniský asi tři hodiny. Ač již v Tebese ohlásil jsem konduktérovi, tady že bych rád snídal, snídáno v nádražní kantině nebylo. Zle se proto hospodská na konduktéra obořovala, že zapomněl telegrafovati. Nezbyvalo než sednouti do omnibusu a zajeti do města, starého Thagaste, rodiště sv. Augustina, kterého již svrchu vzpomínkou musili jsme znepokojovati. Jméno má Souk-Ahrras od mistra ševcovského, Ahrras jménem: souk čili súk je trh, a trh ten odbýval se na místě, kde bylo pár zřícenin staré Thagasty a mezi nimi domek a verpánek ševce Ahrrase, který měl náklonnost' k starožitnostem nejen co do škorní, jež spravoval, ale také co do okolí, uprostřed kterého bydlil - Říkali mu Souk Ahrras, a jméno to zůstalo. Málo které město má tu čest', aby se jmenovalo jako obuvník, který tam kdysi umění svoje provozoval.

Souk Ahrras, také Souk Harras, ležící na křižovatce dvou drah a v kraji žírném, činí dojem města kvetoucího, evropského, a asi se Setifem bych je srovnal.

Pak horami Medžerda a Rachba, údolím Ued-Medžerdy nejdříve úzkým, pak pořade se šířícím do régence tuniské, kde Arab ještě vysoko nese pěknou svoji hlavu v tom sladkém vědomí, že ve své domovině on je pánem sám.

Ale vlastně není; jsou to Francouzové.

Mrtvá královna Mediterraneje

... *Carthaginem esse delendam*. Cato

Instauranda Garthago.

Lavigerie.

Nemysli nikdo, že vůl nemůže se stati slavným. Jsoutě volové, o kterých nejen dějepisci a milovníci starého píší, knihy skládající, ale jež i básníci do strun svých lyr, harf a kobz vplétají dovedně. Těžko říci, který z tohoto druhu zvířat domácích, jehož jméno příliš často opakovati se ani nesluší, jest nejslavnějším: znatel starých dějin však již asi ví, který z těch

všech tam vychvalovaných nám nejlépe se hodí, a má pravdu, předvídá-li, že jest onen, který po své smrti založil Karthago a stal se takto nepřímou příčinou těchto řádků. Nevíme, máme-li mu za to býti vděční.

Ó! těch bájí starých a krásných, které by jistě byly uchvátily srdce i ledví nás žáčků mladých, kdybychom v nich nebyli musili hledati konjunktivy, ablativy absolutné, jakési akkusativy s něčím skopulované a brr! nevím ještě jaké filologické suchopary a kdybychom byli mohli přihlédati jenom k jich smyslu a stránce básnické. Však kdo z nás dovedl pěkně překroutiti orationem directam některého hrdiny in orationem indirectam anebo naopak, ten již dokonale strávil všecku tu antickou čarokrásu a mohl si spokojeně sednouti do své lavice: do černé knížky, která zkazila nám osm nejkrásnějších let našeho mládí, snášel se eminenc. Co na tom, že jsme smyslu a hloubce překrucované řeči nerozuměli, jen když překroutiti jsme ji uměli! –

--

Pohanským kněžím bylo dovoleno zříditi si domácí krb a útulné hnízdo, kteréž okolnosti máme co děkovati, že Elissa či Dido, dcera tyrského krále Muttona, neváhala sobě vzíti Sicharbaala, ujce svého a kněze boha Melkarta. Král Pygmalion, bratr Elissin a nástupce tatíka svého, byl tím vinen, že štěstí její manželské netrvalo dlouho: ošemetník ten ze ziskuchtivosti švakra svého dal zavraždit. Však bůh Melkart zahrál nepěknou vrahovi svého věrného sluhu: Pygmalion ze své ohavnosti neměl nic, neboť Elissa sebrala všechny poklady po muži zbylé a s bratrem ani se nerozloučivši, ujela z Tyru jiného hledat domovu. Východní vítr vál po modrých vodách středomořských a zahnal mladou vdovu ku břehům severní Afriky, nedaleko foinické kolonie Utiky. Pozemek patřil numidskému králi Hierbasovi, který nevím proč dělal s ním drahotu: nechtěl princezně prodati víc, než co pokryje volská kůže. To by toho arci Elissa mnoho byla nepobrala, ale chytrá ženská věděla si rady. To víte, kdykoli běží o to, obelstít jakkoli věk nás muže-dobráky, žena, která hned při prvním vstoupení na divadlo života o ráj nás připravila, vždycky má vtipu dost. Elissa rozřezala kůži tohoto vola na samé tenké řemínky a jimi omezila dosti veliký pozemek, na němž vystavěla hrad zvaný Bozhra, později od Řeků Byrsa, kolem kterého vzniklo »nové město«, Kiriathadeschat neboli Karth-hadschath, po řecku Karchedon a po latinsku Carthago. Resolutní a bezpochyby také hezká Elissa pres ten svůj podvod zalíbila se Hierbasovi, a král neváhal požádati vdovičku o její ruku. Však Elissa měla nešťastnou lásku, Eneáše, známého všem sextánům z latinských přípravek. Kdož pak už ví po tolika letech, proč tito dva za sebe nemohli se dostat; krátce, Elissa chudák sama se upálila. Ostatek možná, že pro Eneáše i pro Hierbase bylo to štěstím; byli by podle všeho oba silně pod pantoflem.

V horkém slunci červencovém těžko sbírají se po paměti zlomky dějin dávno zapomenutých, a jména Hamilkar, Hasdrubal, Hannibal, Sofonisba, Scipio, Kato a jiná a jiná jen pomalu, zpolehounka a nejisté, tak, jako když manžel pozdě v noci z hospody přichází, vracejí se k myslí... Vzpomínáme věčného a velkého toho nepřátelství mezi oběma starými královnami Mediterraneje, z něhož vždycky nejtklivější zdála se nám epizoda, která otce dává přísahati malému synku svému věčnou nenávisť a zášť proti těm, kteří chtějí zničit jeho vlast'. Ó, tenkrát, když jsme o tom slýchávali, vzpíralo se sice v mladých srdcích našich cosi proti tomu – ale byl pak zase jiný cit, již tehda velký a mohutný, pro který obdivovali jsme zapřísáhlý odpor a vytrvalost slavného vojevůdce proti nepřátelům drahé jeho domoviny. Kdyby tak našincem byl býval, snívali jsme...

Snad napadne nám z dějepisu trochu víc než tato v podstatě nemorální reminiscence, až budeme na místě.

Avšak není tak snadno tam se dostat. Ne snad pro nedostatek prostředků dopravních, jako spíše pro jich nadbytek a kolísáme tuto bezděky mezi středoevropským troj spolkem a sympatiemi pro grande nation; což jest v této příčinné souvislosti: Poněvadž Elissa prozíravější byla než ten, kdo Tunis zakládal, položila svoje město hned u moře, kdežto Tunis nalézá se hluboko v mělkém, jezerovitém zálivu El Bahira, kde nemá vlastního přístavu. Lodi tedy kotví v Goulettě, malém, přístavním městečku pod Karthaginou, a cestovatelé i zboží dostanou se do Tunisu po dráze, která vedouc kolem Karthaginy, lacino tě tam sveze. To všecko bylo by ještě v pořádku. Ale nedlouhou tu trať má ve svých rukou společnost italská, a tato ferrovia Rubattino, která za francouzské peníze dosazuje do Tunisu stále jen italské úředníky a zřízence, jest otevřenou ranou ve francouzské administraci régence tuniské. Je to asi tak, jako když cizí nějaká společnost, na příklad tramwayová obohacuje se českými krejčary v českém městě, jemuž národního rázu nepřidá, a vypovědět ji nemůžete. Trať Tunis-La Goulette kdysi pobouřila bezmála Evropu. R. 1880 francouzská Compagnie franco-algérienne Bône-Guelma, která již vystavěla část dráhy alžírsko-tuniské, a sice z Ghardimaou do Tunisu, chtěla prodloužit svou trať do Gouletty a nabízela anglické společnosti, kteráž obstarávala tento kousek trati, významu dosud lokálního, cenu nepoměrně vysokou 2.000.000 fr. Vláda italská však dobře předvíдалa význam této trati, nastročila známou námořní společnost Rubattino, intrikami a tajným fondem přeplatila rychle francouzskou nabídku, zaplativši 4.125.000 fr. Smlouva a koupě uzavřeny tajně a tak rychle, že Francouzové zůstali omámeni. V samé residenci mají povážlivého soka, který žárlivě střeže každý francouzský krok. Přijíždějící a odjíždějící lodi jsou cele závislými na společnosti a chtě nechtě musí

používati dráhy, které vláda italská musí dávat ročně ještě subvenci 200.000, neboť Francouzové, kde mohou, jí škodí.

Sami užívají jí co nejméně a když, tož jezdí ve třetí třídě, aby užitek byl co nejmenší. Dlouho nemohli se Francouzové z tohoto uskoku italského vzpamatovati, neboť koncesse, udělená hned r. 1880. společnosti de constructions des Batignolles, na zařízení přístavního kanálu z Gouletty jezerem Bahira až k Tunisu, zůstala ladem ležeti skoro deset let. Teprve teď začínají úsilně pracovati, a Francouzové těší se, že ferrovia Rubattino, jsouc odkázána na nepatrnou frekvenci lokální, brzo bude živořiti, ne-li umírati.

Důvody praktické byly toho příčinou, že jsme se, musili rozhodnouti pro Itálii. Získáme tím času tak, že zříceniny Karthaga pohodlně navštívíme během jednoho dne, a pohodlněji než povoze.

Je krásné africké ráno, jasné slunce valí se zvolna, po tmavomodrém lazuru nebeském a přes ranní, šestou hodinu má už silně zatopíno pod kotlíčkem. Jsme tady koncem července. V městě už je čilý ruch, který potrvá až asi do desíti hodin; později v tom horku, nelze ani pracovati ani obchodovati, nastává veliká siesta... Druhá a první třída širokých italských vagonů je prázdná; po obou stranách compartimentů jsou vzdušné, otevřené chodby, takže můžeme se i za jízdy volně procházeti a dívat se na tuniský kraj. Hned za branou Bab-el-Chadra objíždíme muslimanský hřbitov, na němž odpočívá poslední z Abencerragů Aben-Hamed, básníky několikrát promrskaný milenec Blanky z Bivaru. Když totiž Abu-Hassan pomocí proradných Zegriů na mramorové půdě Alhambry proléval krev celého toho nešťastného rodu, jen jediný z nich se zachránil a unikl do Afriky. Ještě dosud na bílých mramorových plotnách sálu de los Abencerrages v Alhambře ukazují červené skvrny ušlechtilé krve maurské. Po roce 1492., když Granady a veškera maurského království dobyli králové katoličtí, zbylý národ maurský většinou uchýlil se také ku břehům africkým, a Tunisané chlubí se dosud vznešenými těmi předky. »Vycházíš-li z Tunisu,« vypravuje pěvec Aventur posledního z Abencerragů, »branou, která vede ke zříceninám Karthaginským, najdeš hřbitov: a pod palmou v koutku tohoto hřbitova ukazovali mi náhrobek, jež zovou hrobem posledního z Abencerragů. Není na něm nic zvláštního. Náhrobní kámen je v celosti; jenom dle maurského zvyku vyhloubili dlátem uprostřed tohoto kamene malý dolíček. Dešťová voda shromažďuje se do této smutné nádoby a v žárném ponebí slouží k napojení ptáčat nebeských.«

... Přece je něco zvláštního na tom hrobě: že to je konec úchvatného onoho dramata a pohnutlivé historie, kterou ovšem zase zavinila žena, která je vždycky tam, kde se něco smutného přihodí...

Trat' objíždí mrtvou hladinu El-Bahiry, jejíž mělké vody líně se lesknou šedivě zeleným leskem. Jsou cisty a klidný, neboť jen tu a tam malá loďka rybářská s roztaženou bílou plachtou latinskou rozrývá je sotva viditelně, tak jako tichý pták. Docela v pozadí čoudí jen parní bagger v plné práci a kazí průhledný a čistý ten obrázek jižního kraje tak jako kaňka bílý arch papíru... Nebude již dlouho trvati a mlčelivé ty vody ožíví, přinášejíce ospalým Arabům až k samým horám Tuniským všechny dary civilisace, jako na příklad plzeňské pivo a literární polemiky.[1] Uprostřed Bahiry jen malý ostrůvek Chikly (užíváme tady transkripce francouzské) vypíná polozbořené zdi staré španělské tvrze nad zrcadlem blyštivých vod a za ním, v mlhách ranní páry bílé lázně Hamman-Lifu.

Město Tunis víc a více ubíhá v dálku a přes to moře světla, které rozlévá se po tom kraji, přece nesmírná na něm spočívá melancholie. Jak teď všechno je ticho a klidno a jak tomu dávno a dávno, co bývalo asi jinak! A vzpomínám i nechtěje, jak bude později s námi všemi, se mnou a zdali také za nových dva tisíce let školomet nějaký, tak jako já, nebude blížit se k místu, kde stávalo velké město české, které milujeme snad ještě víc nežli Hannibal svou domovinu...

Vlevo je široká rovina, pokrytá bledě zelenými háji oliv a polmi ovesa a žita, až k solnému jezeru Sebcha er Rouan; mezi tím několik arabských bordží, zaují a bílých kubb..., pak tu a tam bohaté villy domorodých kupců a mezi různými háji paláce bejových favoritů. Nejsou to však paláce z tisíce a jedné noci, a báječné krásy nikdo ve své fantasii sobě nemaluj, toto, co vypisují, sobě představití chtěje. Pláň se koupe v ranním slunci, které plným proudem metá svoje světlo na výšiny er Rmel, Džebel Achmar a Džebel Naali... V čas žní přicházejí celé houfy kočovných Arabů ženců, kteří vydělávají svůj chléb tím, že žito sekají primitivními kosami, oves trhají rukama.

Marsu, letní sídlo beyovo a generálního residenta francouzského, zatím projíždíme – vrátíme se sem potom ze Sidi-Bou-Saïd a jedeme až ke stanici la Malka čili la Malga, malé vesnici arabské, odkudž je nejbliže k bývalému Vyšehradu Karthaga, k Byrse, na níž býval vedle hradu ještě chrám Eskulapův a palác Elissy.

Vystupuji sám na tomto malém nádraží, na němž mimo staničního jsou ještě jen dva arabští hoši, otrhaní, kteří poznávajíc cizince nabízejí se službami, ale jakými, nerozumím. Bezpochyby že chtějí provázeti. Ne, tady nezabloudím, neobávám se – vždyť není ani v čem, a všecko lze přehlédnouti s výšin Byrsy, a budu se tady potulovati sám.

Vlevo, hned nedaleko nádraží, truchlivé, nepatrné zbytky amfiteatru, jež mělo 200 m. v průměru; teď sotva je poznáš na vlnitém útvaru půdy. A po tom, množství krve, které zde teklo za dob císařů, pronásledovníků křesťanství, také nic není na půdě žlutavé, porostlé tu tam uprášenými, bledě zelenými křovisky. Krváceli zde biskupové, doktoři, apoštolově a kazatelé i křesťané prostí, mužové i panny nevinné – všichni však stejní ve svém heroismu, kterým umírali za svou víru s úsměvem na rtech. Kdybys nevěděl o amfiteatru předem, ani by sis nevšiml a přešel bys ten dolík s porozházeným kamením. Pak cisterny, les cisternes de la Malka, v jichž hlubinách teď pasou se chudá arabská stáda a přenocují pastevci, a sporé zbytky obrovského vodovodu, který byl vystavěn v délce 132 kilometrů, za císaře Hadriána, po řadě suchých let, jež trápila kraj a byla by bezmála utrápila. Jen u Tunisu jsou z něho ještě celé, zachované kusy. Dlouhý ten kanál dílem pozemní, dle toho, jak útvar terrainu toho žádal, sváděl do Karthaga čisté vody pramenů ze Zaghouanu a Djougaru. Při jakémkoli výletu z Tunisu na sever narazíš na některé sloupy z něho, ale zde, na počátku Karthaginy, jsou jeho ssutiny ty nejmenší. Zde někde stávala také basilika, v níž modlíval se prý svatý Ciprián, svatá Perpetua a svatá Felicita. Jestliže modlili se tito svatí k Bohu, aby Karthago zachovati ráčil, modlili se marně...

Mírným svahem vystupujeme na kopec, na němž teď vypíná se bílý kostel katolický, kathedrála toho dobrého pastýře afrického, s jehož zbožnou, plodnou a upřímnou prací setkáváš se všude na pobřeží severní Afriky, v Alžírsku a Tunisu, kardinála Lavigerie.[2] Veliký tento Francouz pojal velikou myšlenku obnoviti staré Karthago a na hrobě punsko-římské civilisace, dávno již zetlelé, vztyčiti prapor vzdělanosti nové, francouzské. Co s Tunisem? Ten přese všechnu námahu zůstane místem nešťastně položeným, na břehu mělké té Bahiry, která jej dělí od moře, nemá přístavu a nesnadno může nějaký míti, rozmýšlel kardinál, podjímaje se svého díla. Za to nelze mysliti si lepšího místa pro královnu mořskou, jako má Karthago, zejména když zůstane francouzskou. Položeno jsouc uprostřed Mediterraneje, ve stejné vzdálenosti od Egypta a Španělska, proti Sicílii, Sardinii a Itálii, den cesty od Marseille a zároveň při tom břehu, odkud je nejsnadnější cesta do Sudanu – je krajem napřed určeným, aby sloužil za spojku mezi Evropou a Afrikou. Karthago jen této nevyrovnatelné poloze děkuje za svou starou slávu, jež mu dala lybické království a

království námořní. A bojovalo dlouho a dlouho, než se vzdalo všeho toho. Proč by nemohlo polohy té užiti i pro slávu budoucí? Město ochraňují dva mysy před příbojem mořským, a za ním nalézá se pak kraj úrodný a utěšený. Na znovuzřízení přístavu stačí mnohem méně času i práce než kanál jezerem Bahira. A ještě jiný důvod vedl vlasteneckého kněze; chtěl zříditi novou francouzskou kapitolu proti Itálii a starou slávu Karthaga přenést na svůj národ.

Však přece těžko velikou tu koncepci zrealisovati, a tak jako velikolepý projekt Roudairův – zavodnit Saharu musil padnouti, tak i Karthago zůstalo opuštěno. Tunis přece již je zde, veliké, snad největší arabské město severoafrické a může býti podkladem dalších operací. K moři jej přiblížili jest ovšem nemožno, ale za to snad přece nebude tak nesnadno naopak přiblíží ti moře k němu. Vždyť mnoho světových přístavů není právě u moře, ba často dosti daleko od něho, u ústí řek, ve hlubokých zálivech, a to právě má velikou výhodu: v míru jsou blíže produktivní pevnině, ve válce dále od dosahu nepřátelských děl. Tak na příklad Hamburk, Brémy, Londýn, Antverpy, Rotterdam, Bordeaux, Lisabon a jiné. Jen když prohloubí se Bahira z Gouletty do Tunisu.

Kardinál tedy sám pracoval o relevaci Karthaga. A jako Byrsa byla počátkem města starého, tak základem nové slávy francouzské mělo býti místo totéž, kde narodil se Tertullian, kde kázal svatý Augustin slovo boží a kde zemřel křižácký král Ludvík francouzský, podléhaje moru, který řídil mezi jeho vojskem, 25. srpna 1270. Král Karel X. hned po dobytí Alžíru roku 1830. uzavřel s bejem tuniským Hussejnem smlouvu, kterou bej prodal Francii ten posvátný kousek půdy, náležející Francouzům aspoň vzpomínkami již přes šest set let. Smlouvu tehda uzavřel a jménem Francie podepsal Mathieu Lesseps, otec slavného Ferdinanda. Avšak zbožné plány Karla X., který tam chtěl vystaviti kapli, překazila revoluce červencová, která smetla ho s trůnu jako podzimní vítr suchý list, a teprve Ludvík Filip ujal se r. 1841. projektu znova. Kaple a vedle ní strážný domek byla zbudována na temeni Byrsy a dána v opatrování missionářům alžírským. Je osmihránná, nepěkného gothického slohu a bez ceny umělecké. Nicméně stavba její stála tolik, jako kdyby maltu na ni byli míchali ne vodou, ale samým šampaňským. Je malá, sotva že se tam vejde dvacet osob; na hlavním oltáři stojí mramorová socha světceva, kterou vynesli bejovi vojáci nahoru. Učinili to tím ochotněji, an památku křesťanského svatého uctívá také lid arabský, který pokládá jej za svého a zaměňuje jej za marabúta Bou-Saïda, který před lety dávno zbožně žil a po smrti své pokřtil vesnici Sidi-Bou-Saïd, v níž odpočívá. Podle legendy arabské král Ludvík byl tak dobrý, spravedlivý, přísný, krátce tak ctnostný, že Alláh nijak nemohl dopustiti, aby zemřel jako nevěrec, totiž jako katolický křesťan. Poslal prý k němu dva anděly, kteří odhalili před ním závoj, jenž

zakrýval mu pravou víru a ukázali mu vznešenost koránu. Král tedy změnil svoje jméno a zemřel obrácen na víru Muhammedovu, a oba andělé odnesli jeho tělo z Byrsy na mys Karthaginský, kde odpočívá. Tak se stalo, že svatý Ludvík je svatým dvakrát. – A ještě dodnes žebráci musulmanští, nechávající dokonce i svého Pána Boha stranou, zaříkají se svatým Ludvíkem, zvláště když jde okolo nějaký Francouz.

Této sympathie kardinál dobře využil a s pomocí některých bohatých rodin francouzských postavil nedaleko staré kaple, na nejvyšším místě Byrsy, katedrálu sv. Ludvíka Karthaginského, v pěkném slohu maursko-byzantském a dvě její bílé kupole, oválné tak jako arabské kubby, z daleka třpytí se v slunci širokému okolí. Illuse Arabů, že svatý Ludvík patří jim, je tím úplnější a říkají také katedrále »veliká mešita proroka Ježíše« tak jako samému kardinálovi říkají »veliký marabú«. Největší tento katolický chrám africký, k němuž plán sestrojil abbé Pougnet, architekt chrámu St. Vincent-de-Paul v Marseilli, byl počat 11. května r. 1884., kdy od biskupa marseillského Roberta, bývalého biskupa konstantinského a hipponského, k němu byl položen základní kámen. Kostel za šest let byl hotov a vysvěcen 15. května 1890 za okázalých slavností, k nimž hrnul se arabský lid ze široka daleka, dívaje se s údivem a úctou na pestré komžičky, stkvostné ornáty a uniformy vojáků i hodnostářů všelijakých, Jeť Arab velkým milovníkem všeliké zevní parády: k jádru věci přihlížeti ještě nedovede.

»A teď,« vzletně hlásal kardinál ve svém pastýřském listě, vydaném po vysvěcení katedrály, »zavzněte zvony našeho chrámu a ohlašujte novou Karthaginu! Hlásejte teď již jen z mrtvých vstání a život! Dosti bylo mrtvých, dosti bylo katastrof, bojů a rozkolu, dosti pohřbívání! Hlásejte jen naději a útěchu víry; mluvte k národům, kteří vás obklopují, jen o svornosti, o zapomnění minulosti, bratrské lásce, zdaru a míru!«

Takovýchto zvonečků blahodárných neméně, ba snad více i v Evropě by potřebovali.

Byrsa jest jaksí střediskem díla kardinálova, který po příkladě starých biskupů afrických jen chtěl pokračovati v díle, jež přerušila ničící ruka vandalská. Nedaleko katedrály jest ještě Grand séminaire, diecesanský seminář a škola missionářská, kde vychovávají se bílí otcové afričtí, ti neúnavní a mírní hlasatelé pravdy boží, bez meče a ohně, oblíbeni i u samých musulmanů nejenom pro červenou arabskou šeši, kterou nosí na hlavě, ale také pro lásku a dobré své skutky.

Tak jako katedrála ve zlatém slunci se stkvějíc září odtud na všechny strany, tak proudí z tohoto starobylého vrchu ještě jiné světlo neméně vydatné novému pokolení arabskému, neboť je tam také francouzská škola. Když jsme se dobývali mřížovými vraty do zahrady semináře, přišel nám tam otevřít malý synek vrátného a čiperně po francouzsku si vedl. Šel s námi dobrovolně i do musea umístěného ve stavení seminárním, kde znal již z paměti všechny sochy, torsa, hrnce a hrnečky staré, jež v různých dobách našli všelící těch starých věcí milovníci, jako Vernaz, Reinach Babelon a zejména Delattre, který nedávno objevil pod Byrsou i starou Nekropolis, pohřebiště.

»Ještě jste to neviděl?« ptal se mne maličký žáček, když vycházeje tázal jsem se, kde ten hřbitov je. »Pojďte, já vás tam zavedu... Ale kolik je hodin?«

»Ještě není osm... Avšak proč se ptáš?«

»Protože musím do školy... Počkejte, já si půjdu pro knížky, abych se už nemusil vracet domů.«

A v malé chvíli vlekl se s celou náručí francouzských grammaires, čítanek, arithmetik a brouillonů, roztrhaných a zamazaných, jež začal mi ukazovati a vykládati. Spolu sešity, v nichž dosti úhledně skládal počátky své civilisace. Kterak asi toto nové, mladé pokolení postaví se vůči Francouzům, jichž budou znáti řeč i vzdělanost? Budou pořád tak nedůvěřiví proti nim, jako ti staří v Alžírsku, kteří prese všechno úsilí Francouzů chovají v srdci svém rancunu, která ještě vzrostla, když Francouzové v nerozvážné chvíli nenáviděným židům přiřkli stejná práva jako Arabům? Snad potom mladému žáčkoví, až povyroste, zalíbí se nějaká fešná grisetta francouzská nebo komorná – on sám bude hezký, štíhlý hoch s krásnými hlubokými a dychtivými očima, v nichž tolik lásky bude – a dvě ty protivy splynou snad v jedno v podobě malého klučiny ještě trochu snědé pleti, který bude míti francouzský chic po matce, ušlechtilost těla i mysli po tátovi...

V nově objevené Nekropoli začínají se teprve prohrabávati. Našli dosud několik hrobů, jichž seřadění již je pěkně odkryto a upomíná silně na Nekropoli syrakúskou.

* * *

... Z Byrsy velikolepé panorama...

U vašich nohou obdivuhodná, vlnitá pláň, na níž kdysi rozkládalo se široko a daleko město punské. Na jihu teď pole ovesná a uprostřed nich vyniká jen cosi jako pobožené zdi; na

východ, na úpatí Byrsy a při břehu mořském, opuštěná turecká tvrz Bordž Džedid, vystavěná z ruin, pak cisterny z dálky sotva viditelné. Na sever je Byrsa oddělena úzkým, hlubokým údolím od jiného vrchu, nižšího, na němž prý stával chrám Junony Coelestis, na jeho úpatí na západ La Malga, zbytek i co do jména starého Magalia. Pak pole prosetá ssutinami až ku Sidi-Bou-Saïd. Od Malgy až ku Džebel Kaoui táhla se čtvrť zvaná Megara, teď vesnice La Marsa, odtud na sever nesmírný hřbitov Kamart... Kolem kol Tuniský záliv s lesklými barvami azurových a smaragdových vod, na kterých dřímají velké černé silhouetty parníků. Na druhé straně zálivu Tuniského hřeben hor, které se táhnou až k mysu Bon: na obzoru Bou-Karnain se svými dvěma temeny, obrovská skála Džebel Ressayu, a docela v pozadí, jako v páře obrysy Zaghouanu. Daleko na jihozápad bílý Tunis a vrchy Arianské... Tady místo tolika krvavých bojů mezi Karthaginou a Římem... Je to zde jedno z nejkrásnějších panoramat světa, rozpomínkami nejúchvatnějších...

S výšin Byrsy přehlédneš celé Karthago, tu velkou oběť římské žárlivosti a pýchy, z níž zbylo tak málo, tak tuze málo, že je až smutno člověku, když pomní, že město, které takovou hrálo úlohu v dobách ne tak tuze dávných, které bylo dějištěm tolika událostí, tolika dramát, bojů politických, že v městě tom nejen nezůstal kámen na kameni, ale že rozneseno do všech koutů světa a zaneseno hlinou a pískem... Potopená nábřeží, cosi jako zbytky hrází, velkých zdí, umělých úbočí zděných, jež bývala schodišti velkolepými, několik kamenů roztroušených, neodpovídajících ani pittoreskností ani množstvím grandiosním těm vzpomínkám, jimiž dýše tento kraj... Mezi tím tu a tam, v nízkých polosuchých travinách hubené ovečky, jež pase otrhaný pasák arabský... Z Karthaginy punské, ze starého Karchedonu, Didony a Hannibala však docela nic... Etiam pereire ruinae! Kdybys nevěděl, že tady to má být, ani bys touto lamentací tak dlouho se nezdržoval. Catonovo přání Carthaginem esse delendam děsně se vyplnilo...

Jen jediné zbylo, co neroznesou ani lidé ani bouřné větry mořské, co stále připomínati bude velikost té mrtvé, ba již zetlelé královny Mediterraneje, je ta krásná její poloha... Podle plánu, jež držíme v ruce, poznáváme rozlehlost hradeb a jednotlivá význačná místa staré metropole. Na jihu dvě neveliké nádržky, skoro jako dvě louže vod mrtvých... to jsou bývalé dva přístavy karthaginské, obchodní i vojenský, vyhloubené kdysi rukama lidskýma, z nichž vyjížděla hrdá loďstva válečná i Římským pro postrach. Kdyby se oba obnovily, bylo by lze docílití přístavu skoro stejně velikého, jako je přístav Marseillský. Přístav vojenský, Cothon, zachoval svou původní okrouhlou podobu: uprostřed něho býval ostrov s velkým nábřežím, 9 metrů širokým, tak jako na březích protějších; přístav obchodní byl obdélník 456 m. zděli,

325 m. zšíří. Na blízku je teď residence bývalého ministra tuniského Si Mustafy a tam, kde je nyní vojenská nemocnice Kram, býval vjezd do přístavů. S trochou fantasmie rozeznáš stopy nábřeží podél kanálu mezi přístavy a mořem... Několik set metrů do moře je vějířovitě rozloženo několik skalisek a balvanů – snad zbytky hráze, kterou vystavěl Scipio, aby zabránil přístup nějaké pomoci z věncí; chtěl Karthago vyhladověti. Severně od Cothonu bylo tržiště, souvisící třemi velkými ulicemi s citadellou, a tam byl při zkáze Karthaginy se Scipiem nejtuzší sveden boj. Potoky hrdinské krve dávno už se vsákly do sypké půdy, zúrodnily ji a teď tam roste oves pro karthauinské osly ze sousedních duárů. Hned vedle zející rozkopané díry: Bir Zrig a Feddan-el-Behin, kde r. 1884. Reinach a Babelon na útraty státu hledali zmizelé město. Našli toho málo.

Všecko teď z té nádhery kolem přístavů zaneseno je pískem a zničeno už dávno. Tam, kde býval ruch a život největší, tam je teď nejtišší smrt' a nic nedojímá tak tuze, jako právě, tyto dvě kalužiny stagnantních vod, a snad melancholický dojem méně by byl trapný, kdyby byly zmizely docela a nic po nich nezůstalo. Ale vidíme, že tady to bylo, tady že ruka lidská pracovala a teď že z toho není ani stopy... A bezděky srdce se tu sevře lítostí a skoro jsi rád, že nemáš v Praze, ba ani na Vinohradech dům, který podle analogie s Karthaginou také jednou smutně vzal by za své...

O něco dále staré, zející cisterny, pobořené, ale přece ze všeho zachované nejlépe, v nichž zahnízdily se otrhané rodiny chudých kmenů arabských, jež nic nevědí o bývalé zašlé slávě. Jen holubi přiletují sem se napájet. Přes to, že jsou cisterny otevřeny, je v nich chladno a příjemno... Je to zde jediná ruina, která dává aspoň přibližný pojem o tom, co bylo zde kdysi velikého: snad proto, že pod zemí byly, nemohli je vítězové se zemí srovnati... Cisteren, jež živily vody dešťové, je osmnáct a mají 30 m. zdělí, skoro 8 m. zšíří a 9 m. hloubky.

Zachovaly se tak dobře, že v nejnovější době francouzský jeden inženýr je z části obnovil tak, že skoro jsi na rozpacích, máš-li před sebou dílo antické či moderní... Ve hlubokých sklepeních je ticho jako všude na ruinách... a venku zpívají cikady a slyšet i šumot mořského příboje.

Z velikých chrámů pohanských, paláců, a bran, divadel a velkých lázní, ze všech těch pomníků krásných – nic. Jen s velikou obtíží bylo lze nalézt stopy ulic a sestavit dle toho jakýs takýs plán... Ba že také historie této staré královny Mediterraneje sotva se nám zachovala – a ta ještě, jsouc psána jen úhlavními nepřátely, vypráví nám jen o její skleslosti a jejím pádu. Ten pád byl velký a úchvatný – jaký asi byl tedy její lesk a jaká bývala asi její

sláva!... I z řádků dějepisců nepřátelských možno vyčísti, že to všecko bylo velkolepé; jinak Řím nebyl by si s ní dal tak dlouhou a úsilnou práci.

Ach! víme také, jak vypadá dějepis z péra nepřátelského... Trocha té ušlechtilosti dějepisců římských historikům německým o nás píšícím utekla docela.

Už tomu dva tisíce let, co Scipio Emilianus dal pobořiti Karthago. Stísnění Karthaginští všecko již udělali, co chtěli jejich utlačovatelé, podvolili se Římu a všechny zbraně svoje mu odevzdali – ale ještě na nich chtěli, aby opustili svoji domovinu a odstěhovali se dále do vnitra země, mnohem hlouběji a tam, kde už není volného moře a modrého síra, – tu vzepřeli se přece ještě a chystali se k poslednímu, zoufalému odporu. Scipio postavil na úzkém pruhu, kterým poloostrov Karthaginský s pevninou souvisel, ležení a odloučil tak město ode všeho styku se zemí a hrází, na kterou jsme se již dívali s výšin Byrsy, také se strany mořské je sevřel. Karthaginští však kopali nový přístav a v obležení vystavěli nových padesát lodí, berouce na to dříví z veřejných budov, jež pobourali. Již před tím kde bylo možno sháněli kov potřebný na nové zbraně, a paní a dívky snášely k tomu svoje šperky tak ochotně, jako Čechové snášejí hubené groše svoje na vlastenecké podniky. Až divy ohroženosti obležených se vypravují, a bloudíce tuto po rozvalinách vzpomínáme, jak se asi Římané, lekli, když jedné tmavé noci několik neohrožených Karthaginců, chtějících se zmocniti jakéhosi punktu při vodě Římany obsazeného, přebrodivili se po tichu až tam, pak najednou zapálili svoje pochodně a nazí, jako bytosti nějaké nadpozemské, jež nepotřebují fíkových listů v podobě kalhot, vyřítili se beze vší zbraně na muže římské, kteří co nejrychleji brali nohy na ramena.

Ale síly obležených nestačily proti vytrvalosti a neústupnosti konsula, který nemoha města vybojovati, aspoň vyhladověti je chtěl. A teprve když již bylo vysíleno, podjal se Scipio Afrikánský útoku, dobyl přístavu a krok za krokem i města, jež bořil, páčil, a v prach a popel proměňoval. Hrstka posledních hrdinů zavřela ses velitelem Hasdrubalem v čele do hradu Byrsy, ostatní se vzdali a římská přeběhlíci, kteří nemohli očekávat žádné milosti, zapálili si chrám boha Eschouma nad hlavou. Hasdrubal vzdoroval tvrdošijně. Ale náhle, když nebezpečí bylo největší, zbaběle a tajně opustil ženu a děti i spolubojovníky svoje, přešel k nepříteli a na kolenu žebřil o život – bohové vědí, proč to učinil... Osud Karthaga byl tím zpečetěn... Zrazená žena před očima vracejícího se Hasdrubala probodla oba jeho a svoje syny a vrhla se s ostatními do plamenů, jež k této tragedii byly již pohotově.

Praví se, že oheň, který sžíral Karthago a tisíce mrtvol v něm, trval sedmdesát dní a nocí... Děsný je obraz, jež zanechali o té spouště a zkáze účastníci: domy bořily se nad svými

obhájci, starci a děti za živa pohřbívání ssutinami, jež obléhající na rychle srovnávali. Tu a tam vynikají z rozvalin ještě údy skroucené a upálené, jež depají jezdcí, všecko potřísněno červenou krví, a punské Karthago dodělává svoje přípravy ku věčnému spánku..., signály trubačů znějí ze všech stran, adjutanti tribunů a centurionu pobíhají sem a tam mezi tím kouřem, dýmem a šlehajícími plameny, z nichž zaznívá poslední vzkřek a srdce rvoucí volání nevinných přemožených...

Scipio, vida tu spoustu přenesmírnou, plakal: předvídal, že i pro Řím přijde den... Zzelelo se mu nebohého města a chtěl zastaviti plen, ale neúprosný senát vzkázal, aby v Karthagu nezůstal kámen na kameni. A nezůstal.

Po dvaceti letech na ssutinách ještě se kouřících' založili Římané novou kolonii, Colonia Junonia – ale truchlivá znamení předpovídala novou zkázu. Nová kolonie stala se sice později metropolí křesťanské Afriky, kde obydávány koncily, kde svatý Cyprian nosil mitru biskupskou, ale druhá tato sláva byly jen pozdní červánky dlouhé, dlouhé noci, z níž už Kathago nikdy se neprobudí. Přišli Vandalové roku 439., a král jejich Gienserich učinil z Karthaga hlavní město své říše, pak po stu letech Belisar převzal je od Gelimera, až posléze Arabové pod chalifem Hassanem r. 647. rozbořili město na dobro.

A teď vrhli se na ubohou mrtvolu ze všech stran, rozbírali a loupili ji kde a jak mohli. Celá města stavěli z těch ssutin, pořád ještě krásných. 150 sloupů karthaginských zdobí teď mešitu Džerid v Tunisu a jiné trosky okrašlují paláce a domy bohatých pánů tuniských. Přicházeli z celého pobřeží afrického, i ze Sicílie, z Itálie, Korsiky a odnášeli vzácný materiál tak jako kamení. »Žádná loď,« píše arabský geograf Edrisi ve XII. věku, »neopouští Karthago, aby nebyla plna vzácných mramorů.« A podobně španělský dějepisec Marmol, který se účastnil výpravy Karla V. do Afriky, vypravuje, že když r. 1535. Gouletta padla do rukou španělských, lodi odvážely celé náklady mramorových ssutin. Kathedrála pisanská celá je vystavěna z těch ruin, a naposledy ještě bej konstantinský Hadži Achmed stavěl palác svůj valnou většinou z mramorů a sloupů karthaginských, a také silnice z Malgy do Gouletty stavěna a dlážděna je kameny vyhrabanými při posledním kopání... Za dob Edrisiových bylo však ještě mnoho zpola zachováno, zejména divadlo, které dle tohoto arabského zpravodaje nemělo prý sobě rovna ve světě, pak cisterny a zejména vodovod, který trval neporušen. – Posledními z krkavců, kteří rozebírají takové mrtvoly tím raději, čím jsou starší, jsou archaeologové. Ti ani nesbírají jen velké a pěkné kusy – odnesou kde jaký střep. Ale zachovají jej alespoň.

A přece to, co vyhledáno dosud, nejsou než zbytky města druhého, onoho, v němž sídlili římsí prokonsulové, králové vandalští a byzantinští exarchové. Město první ještě odpočívá pod těmito rozvalinami, ještě hluboko pod zemí a dlužno kopati 5 až 6 metrů, než přijde se na půdu punskou. Časem snad ještě odkryje se závoj s té staré, prastaré kultury...

* * *

Bloudíme v tom slunci úpalném tak jako na poušti. Nikde stínu, nikde nic, kde bychom mohli odpočinouti, oddechnouti. A slunce pálí tak, že se nemůžeme ani zastavit v jeho žáru: krokem a chůzí aspoň trochu průvanu odlehčuje nám umdleným a žíznivým. A široko daleko ani človíčka... Je zde ještě hůř než na poušti, neboť zde býval kdysi život a teď není už nic.

Přes pustou pláň mrtvé, ztrouchnivělé královny zaměřujeme k vesnici Sidi-Boud-Said, malebně položené na vysokém vrchu mysu Karthaginského. Bíle oslňující domky stkvějí se vysoko na červenavé skále a odrážejí se od modrého lazuru nebes a uprostřed nich, ještě mnohem výše, trčí úzký, bílý maják. Podivuhodně málo barev je v tomto jižním kraji: modra zvlášť tady na pobřeží, u moře, je nesmírné množství; potom jen žlutá půda, červenavé skály, bílá města a tmavá zeleň palem nebo bledé olivy...

Ještě před málo lety přístup do tohoto městečka byl křesťanům zakázán; teď živá duše si tě tam nevšímne.

Plání dostáváme se konečně na uprášenou cestu, která mírně stoupajíc vede k arabskému městečku. Tady je arabské všecko; ulice, celé bílé, srázné větrnou, s mřížovanými okénky domků a s obyvatelstvem nesmíšeným s Evropany mají do sebe cosi zajímavého, něco, co rozrušuje. Snad to něco jsou dívčí tváře a oči jako jiskry, které svítí za mřížkami. Takový cizinec, jako jsme my, je zvědavosti jejich pro řídkost vzácnou pochoutkou. Umdlění sedáme uprostřed mezi líné Musulmany do kavárničky srkat mokka za jednu charúbu; Arabové indiferentně ani se neohlédají a drmolí svoji zábavu dál...

Jenom na majáku jest evropský hlídač, rodem Vlach. Je nám s podivením, že tady v té výhni nahoře ještě se neupekl. Bylo právě dvanáct hodin, když přišli jsme sem rozhlédnout se po kraji a horkem už nevěděli jsme co počít. Prosíme o nějaké občerstvení doufajíce, že bude míti aspoň doušek čerstvé vody. Ale kde pak by ji tady chudák vzal! Nic než absinth a vodu odestálou a vlažnou. Zkoušeli jsme marně; jediné polknutí ostrého nápoje zvýšilo ještě žízeň přenesmírně... Avant-goût pouště.

S vysoké věže majáku, 130 metrů nad mořem, trochu zapomínáme na tyto pozemské strasti, nebo rozhled odtud je čarokrásný, podobný jako z Byrsy, jenže volnější ještě a širší. Přehlížíš odtud celý kraj, který byl jevištěm nejtěžších bojů a nejvážnějších událostí. Jenže břeh Mediterraneje dnes je trochu pozměněn: rejda Utická, zvaná sebcha de Soukara či sebcha er Rouân, proměnila se v pláň a jezero solné, oddělené od Mediterraneje nízkými dunami, takže skalní výběžek Sidi-Ali-bou-Ktioua, který uzavíraje isthmus na severu vynikal do moře jako ostruha, je teď vzdálen od břehu čtyři kilometry. Ale přece lze dobře rozeznati starou konfiguraci... Laguna mezi mysem Kamartem a městem Tunisským táhne se v slunci, objímajíc Bahiru až po Goulettu. Na severu nesmírná skála Cimbry, pak mys, který byl nejzazším koncem punské Karthaginy, jež dle Strabona měla 360 stadií v objemu. Pak dál a na východ širé, krásné moře Středozevní, které k jihu tvoří ten vzácný záliv Tunisky, na jehož protějším břehu běhlají se lázně Hammam-Lifské. Na jihozápad bílé velké město Tunis s těmi velkými kupolemi mešit a kubb, ztrácejíc se znenáhla v sedavé páře solného jezera Bahirského a Sebchy-el-Sedžúmi za ním. Daleko v pozadí vysoké massivy Zaghouanské... Ze staletých ruin vyniká jen svršek Byrsy s velkou katedrálou a pod ním malinké ty pozůstatky velkých přístavů.

Nahoře, na majáku, je tak jako v pekle nebo jako v taneční síni takhle po půl noci. Paprsky jakoby odrážely se ode všech těch bílých předmětů kolem, od plochých střech a stěn nízkých domků a soustřeďovaly se tady nahoře. Nelze již vydržeti, třeba že rádi bychom zůstali i do večera; neboť západ slunce musí odtud býti ten nejkrásnější.

... A přec, přes všechn ten nesmírný jas a to moře bílého světla a úpalného žáru těžká melancholie leží na tomto zákoutí a pořád dere se nám k mysli. Mrtvo je a prázdno kolem a Arabové jsou líní. Nesmírným kontrastem působí vzpomínka na dávný, dávný ten život, který zmizel odtud na věky...

Podél olivových hájů a polí širokou a rovnou cestou vracíme se dolů do Marsy, odkud vlak asi ve čtyři hodiny odveze nás zpět do Tunisu. Zbývají ještě skoro tři hodiny, sice ty nejparnější z celého dne, ale využítujeme jich přec, abychom viděli panská letní sídla tuniských hlav. Jdeme také kolem vinic, jež podle majitele kardinála Lavigerie můžeme nazvati vinicemi Páně; kardinál byl nejen pastýřem dobrým, ale také výtečným kolonistou, a jeho Muscat de Carthago dostal r. 1889. na výstavě v Paříži velkou cenu a ne z protekce.

V klidu a pokoji, nedaleko mořského břehu a uprostřed zahrad tráví poslední dny svého života Arabů tuniských vládce a pán, pán aspoň dle jména, Ali-bey. Podle staré tradice, tuniský bey

nikdy neobývá palác svého předchůdce a v okolí Tunisu je mnoho sídel starých, opuštěných. Když Mohammed Saddok, předchůdce Aliho zemřel v Kassar Saidu nedaleko Barda, Ali-bey zařídil sobě široké hnízdo a svůj chatrný dvůr v Marse a tam ze všech svých residencí dosti četných chodí nejrady. Sídlí zde uprostřed nádherných zahrad v paláci dosti velikém, cizinci ovšem nepřístupném. Ani zastavit se nikomu neradím. Vyletí naň divoký nějaký voják a už aby se klidil. Jenom do dvora jsem nakoukl, naslouchaje děsné hudbě beyovy kapely s uniformami cele zlatem lemovanými, a tohle se mi stalo.

Bey je asi jedním z nejlépe situovaných úředníků světa, a nikdo mi za zlé neměj, že mu poněkud závidím: úřaduje jenom jednou za týden, a to v sobotu. V ten den přijíždí ve vší slávě a v kočáře taženém šesti mezky, obklopen jsa tak zvaným generálním štábem, do paláce Dar-el-Bey, přijímá audience a vyřizuje běžné záležitosti. Prázdný svůj čas věnuje literatuře; jsme tedy kollegové – jenže on je učeny a napsal již svazek jakési morálky a dokončuje prý druhý. Může tak činiti docela klidně, neboť o všecko ostatní starají se mu dosti poctivě Francouzové. Však kdyby se i nestarali, nic by mu asi nevadilo – před rokem 1881. nestarali se, a tehdejší bey nestaral se také – nedbal o zem vůbec nikdo. Nebylo tam cest. O železnicích ani nemluvě, ani mostů, ani kanálů, ani vodovodů, přístavů, nic nač si jen vzpomeneš. Jen generálů bylo několik, ale armáda žádná přes to, že nepokojné a odbojné kmeny Chrumirské pořád znepokojovaly tuniský kraj. Jen jedinou měl tehda starost ten milý panovník: kterak co nejvíce vymačkati peněz ze svých věrných a potom rozdávatí řady Nišan Iftichar, poněvadž to něco neslo. I kočímu a kuchaři platilo se tehda řady. Teď má tuto věc v rukou francouzský ministrpresident, který má také ještě něco jiného, a sice pěknou villu v arabském slohu stavěnou, nedaleko paláce beyova, proti němuž jsou také kasárna tak zvaného beyova vojska. Před regimem francouzským ani vojáci nedostávali žoldu a musili vydělávat svůj chléb vezdejší jinak než jen řemeslem válečným, pletli třeba punčochy. Toto vojsko málo nebezpečné Francouzové nechali beyovi, jen aby se nezdálo, že je docela francouzským vězněm.

Viděli jsme beye jednou, kterak se ubíral do městské residence dělat monarcha. Je to ještě statný sedmdesátník, vypadá velmi rozumně a důstojně a nic neupomíná na dědice těch forbanů, kteří kdysi ohrožovali moře Středozezemské. Je prý velmi svědomitý, poctivý a života bezúhonného. Aspoň teď.

Předdvoří paláce je veřejným průchodem, kterým přijdeme do ulice s několika funduky a soukromými domky o nic lepšími než v každé ne nejhorší vesnici arabské. Jakživa z tohoto

chatrného zevnějšku nekouká panovnická residence. Ulice ústí na neveliký plácek, na jehož konci je podivná kavárna arabská, zvaná saf-saf, kavárna u pramene topolího. Uprostřed jakési zahrádky je totiž studně, u níž velbloud se zavázanýma očima otáčí hřídelem. Velbloud chodí pořád, jednotvárně, melancholicky, chvílemi se zastavuje, až zase bič jeho honce ho popožene dál. Kolkolem ženy, děti i mužové čerpají vodu z vytaženého okovu a kauadži, kavárník, roznáší kávu.

Odtud ještě cesta ke krásné přímořské pláži, břehu širokému, písčitému a nízkému, při němž jsou ženské lázně mořské. Musulmanské dámy z Marsy a Sidi-Bou-Said přijíždějí v karossách a kočárech pečlivě zastřených, sestupují u lázeňské boudy vystavěné v moři, uprostřed které nalézají se bassin krytý se všech stran, a koupají tady jemná, sic trochu tlustá svoje těla. Princezny a ženy beyovy mají své lázně trochu opodál.

Třetí malý kiosk lázeňský patří ke francouzské residenci, zmíněné ville generálního residenta, teď pana Massicaulta, který dal ji upravit tak roztomile, že vypadá jako pěkná divadelní dekorace v nějakém výpravném kuse divadelním. Před okupací byla to chatrná villa, la Camilla, jak staří Tunisané dosud ji nazývají; nyní nese pyšnější jméno Residence de la Marsa. Požádáte-li zdvořile strážných cerberů, můžete prohlédnouti si i vnitřek, pokud nerušíte klid a práci francouzského ministra, a uvidíte zde rozkošné patio maurské, s lesknou majolikou, sovkami skoro jako v Alhambře a s mřížkami pestře zbarvenými. K tomu ty bujné květy kolem, oleandry a růže plazící se po zdech a slunce africké...

V sousedství ještě kubba světce mohammedánského Sidi-Sala, s bílou kupolí a červeným praporcem, pak villy konsula anglického, prince Tayeba a několika bohatých Tunisánů.

To všecko na kusu staré Karthaginy, po níž v tomto okolí památky docela žádné. Darmo, darmo po něčem se ohlížíš, co by posílilo tvou představu o zašlých dobách...; nic zde není...

Sedíme chvíli v kavárně Marské, pijeme teplý syrop a pak zvolna vracíme se k nádraží ulicí pustou a prázdnou. Nevalné zásoby jídla dávno už nám došly a z příčin pochopitelných hoříme touhou po Tunisu. Na malém nádraží válí se na lavicích dvě ženy maurské, přikryté docela širokým hajkem, tak jako dva žoky. S peronu je vyhlídka na pláň, na jejímž konci je bílý Tunis. A kolem všude odpolední klid a ticho...

Slunce pálí...

Na ostrově Lotofagů

(Věnováno »Lotofagům« Čten. Besedy v Kostelci nad Orlicí.)

Zas polední slunce červencové v zálivu Gabeském – tam, kde dříve bývala Malá Syrta...

Horkým žárem uklidnily se i vlny, rozdouvané ranním větrem a parník Ville de Madrid mohl volně vytáhnouti kotvy a zabočiti dále na východ ku břehům Džerby zamženým v dálce. Odtamtud, z hájů palmových a olivových zavěje snad trochu chladný vítr, který osvěží horké čelo, vyprahlá ústa a zrak, skoro vypálený tou spoustou jižního světla. A nebude-li vánek – ach! kdyby aspoň byl půllitr dobrého piva, posloužilo by to snad ještě lépe...

V jednu hodinu vyjíždíme z Gabesu a za malou dobu, asi za půl hodiny, vystupují zvolna a zvolna ploché kontury ostrova Lotofagů. Z paluby, pod markýzou, sám dívám se v tu dálku..., vedle mne v rákosové lenošce lodní lékař odbýval siestu. Chrápal v neklassickém souhlase s mými antikvárními vzpomínkami, a přerušoval svoje zaměstnání jenom chvílemi, když nějaká zbloudilá moucha usedla mu na nos. Ostatek nic nerušilo náš klid, neboť pravidelné dunění parního stroje bylo jako klepání mlýna: svou stálostí a pravidelností nerušilo, přivykli jsme tomu. Lodníci také, pokud nemusili, nelezli na slunce, hověce si po možnosti někde na hromadách lan ve stínu roztažených plachet.

Bylo teď docela jinak, nežli tehda, kdy se tudy potloukal jeden z prvních cestovatelů světa. Devět dní a nocí zuřivá bouře zmítala bloudícím Odysseem, který přece ještě měl času dosti pozorovati v moři ryby; ty teď neměly pro mne zajímavosti a půvabu: byloť po dobré snídani.

Pamatuji se docela dobře, kterak velmi jsem se divil, když ponejprv slyšel jsem tu krásnou pohádku o Odysseovi a jeho družích, že, přišedše na jakýsi ostrov, byli vlídně přijati od tamních usedlíků, že jedli tam ovoce lotos, které tak dobře jim zachutnalo, že zapomenuli i na svoji domovinu. Jakže?... Bylo by možno, myslil jsem tehdy – o lavice sekundánské tenkrátě spodky jsem trhal – bylo by možno zapomenouti na maminku, na tatínka, na třešňovou bublaninu, která před blížícími se prázdninami vznášela se již ve zlatohnědé záři svého povrchu a na obrovském pekáči před mým duševním zrakem zatlačujíc i starost' o vysvědčení a jeho nešťastné známky hluboko do pozadí – zapomenouti na domov, kde jim přec nehrozily žádné úkoly, žádné praeparace ani cvičení, a vůbec žádná škola? Ostatek už tehda byl jsem zvykl slýchat i o těch Řecích tak divné věci, že posléze i tomu jsem uvěřil. Jenom ještě jedno

nešlo mi na mysl. Professor nám neřekl, jak asi ten lotos vypadal, co to bylo a čemu se to podobalo, jen tak mlhavě ve sférách všeobecného »ovoce« se vznášel, a tak po mnohém hloubání usnesl jsem se na tom, že lotos bylo ovoce stromu, jehož květ proměňoval se v něco, co vyhlíželo bezpochyby jako náš švestkový knedlík, už uvařený, posypaný perníkem a cukrem a omaštěný... Již tehda moje češství hlásilo se k světu a propuklo na veřejnost nejdřív neskonalou láskou k podzimnímu ovoci stromu švestkového, obaleného těstem a připraveného, jak pověděno svrchu. Nepochopitelně, jak láska mladého tvora může být vášnivou, neskrotnou: byloť jednou až padesát kusů třeba, aby vašeň moje k tomuto předmětu milovanému byla ukojena. A nebylo mi z toho špatně!

Ale ani teď nejde mi dobře na rozum, kterak soudruhové Odysseovi uštvaní a strácení osudem, mohli v lotosu nalézt zapomenutí toho, co zoveme nejdražším...

Mohutný rachot vedle ve fauteuillu, podobající se silně řezání pilou, připomněl mým myšlenkám, že jest jinde zapomenutí všeho – ve zdravém, tvrdém spaní, jemuž medicinae doctor v mém sousedstvu horlivě se klaněl.

Odysseus více se mi zamlouval, než jeho kollegové. Ont' již laskavostem Kirky dovedl odolati a u Lotofagů sám jediný domova nezapomněl, ač těch sedm let na ostrově Ozygii u nymfy Kalypsó nemohu mu dobře odpustiti, když si vzpomenu na ubohou Penelopu...

»Ach! Brrr!«

»No. už jste se vyspal?«

»Eh, ne dost – když je takové horko!«

»Nebylo pozorovati, že vám vadí; spal jste skoro dvě hodiny... Ale povězte mi, zdržíme se dlouho u Džerby? Rád bych vystoupil na pevninu.«

»Obyčejně tam zastavujeme asi tři hodiny, ale s vystoupením nevím, jak bude.«

»Proč?«

»Předně tady času není mnoho, za druhé břehy jsou velmi nízké a mělké, přístavu tam není a kotvíme velmi daleko od ostrova. Cesta tam ve člunu trvá asi hodinu, předpokládaje, že máte několik dobrých veslařů, zpět také – tak sotva se tam okouknete. Potom v šest hodin budeme obědvat, ať na to nezapomenete jako druhové Odysseovi na svou vlast',« dodal starostlivě, narážaje takto na dřívější naši kontroverzi obsahu klassického, lépe klassikového.

»Co se týká mála času, tož lepší něco nežli nic a co se týká zapomenutí na oběd, nemějte strachu. Hladový žaludek bude mohutnější připomenutí nežli násilí Odysseovo. Ostatek mějte mne při obědě za omluvena, opozdím-li se...«

»Nebude ani třeba, nebo myslím, že dnes všichni budeme později u stolu: komisař, tuším, také chce vystoupiti, a kapitán bude zaměstnán při skládání zboží, jehož pro Džerbu máme velmi mnoho. Posléze pozval kapitán syna zdejšího agenta společnosti générale transatlantique – bude vás dojistá také zajímati, a všelicos vám poví, co my nedovedeme vám vysvětliti.«

Golfé de Gabés, dřívější Malá Syrta, neblaze proslula svými mělčinami, kde tolik lodí nešťastně skončilo neb aspoň uvázlo, a Džerba právě nalézá se na místech nejvíce nebezpečných. Kolem do kola ve vzdálenosti až 8 kilometrů je sotva několik trochu hlubších kanálů, kam mohou odvážiti se lodi poněkud větší, ale to jen za velkých přílivů a při větru příznivém. Při odlivu objevují se kol do kola nesmírné písčiny, a na břeh vůbec lze vystoupiti jen při přílivu a při počasí klidném. Však pro lepší komunikaci kotví od r. 1881. ve vzdálenosti parníků zde přistávajících ponton, stará to veliká loď společnosti transatlantické, předně, aby lodice s pasažéry a zbožím při počasí nepříznivém již dříve mohly odraziti ode břehu, přeplouti k pontonu a vyčkati příjezdu parníku, po případě pasažéři z lodi sem se odvázejí, vyčkávající přílivu. Šalupa je opatřena také potravinami a stojíc pořád na tomže místě, nepotřebuje valné obsluhy: jeden nebo dva námořníci k tomu stačí. Ale je to škoda, že přistání i odjezd jsou teď spojeny s takovými oklikami, často i obtížemi a že lodi nemohou přistáti blíže u toho úrodného kraje, který produkuje mnohemkráte více, nežli opotřebuje sám.

Tam, kde zakotvil parník Ville de Madrid, byla hloubka jen asi 6 metrů, a průzračnými vodami bylo lze dobře viděti písčité dno. Už tady v moři začíná písek, moře vod snoubí se s mořem písku, rozloženým tam na druhé straně... Odtud, z této vzdálenosti s kilometrů ani nerozeznáš, že Džerba jest ostrov, a zdá se, jako by nebylo to než pokračováním africké pevniny, zde nízké, ploché, zvolna a sotva znatelně do vody se sklánějící. Pro ty písčiny kolem do kola řecký plavec Skylax nazval ostrov ten Brachion, ostatek byl znám také pod lybickým jménem Meninx.

Není divu, že na Džerbu, tu pokladnici, sýpku a stodolu pořád naplněnou, už ode dávna, kde kdo měl zálsk. Po Karthaginských, kteří ji měli při ruce, Přišli Římané, kterým Džerba dala dva císaře Treboniana Galia a jeho syna Volusiana, ač oba nedlouhého panování. Tehda asi starý Meninx překřtěn na Džerbu nebo Džirbu, také Girba, což i latinským citátem z Aurelia

Victora, Epitome, Kap. XLV. mohu doložit. Však už nevím, kde jsem tuto učenost sebral a do svých poznámek zanesl. Doba římského rozkvětu, mramorových paláců, divadel, lázní a velkých měst římských vzala za své Vandaly, kteří, přišedše sem dělat historii, měli více smyslu pro bojovnost a ničení, nežli pro studia archaeologická; dějiny dosvědčují, že jakživ žádný Vandal nezaložil Spolek pro zachování památek historických. Panování barbarů trvalo přes sto let, až konečně po bitvě u Tricamary v prosinci roku 533., kde poslední král vandalský Gelimer od Belisara byl poražen, ostrova zmocnili se Byzantinci. Spokojenější než pod vládou těchto byli asi kočovné třídy Arabů, když roku 666. chalíf Moavia založil Kéruan a když panství mohamedánské rozšířilo se daleko přes obzor úrodné země, o níž povídáme.

Sotva kdo mi uvěří, že jest zajímavá čísta dějiny Džerby pod vládou arabskou a dovědět se, kterak žárlivě králové Sicilští o ni s Araby se rvali. Nic proto se nedivím, nevěřím' tomu sám a jenom dlouhá chvíle, kterou jsem někdy míval v horkém vzduchu pod markýzou paluby Ville de Madrid, když kol kolem nic nebylo vidati než modré nebe, modré moře, celou záplavu měkké té barvy, a když parník sotva znatelně se kolébával, ta dlouhá chvíle byla toho příčinou, že historii tu četl jsem od začátku až do konce. – Z těch dob sicilskoarabského kočování ještě dosud mnohá města neb místo, které vystavěli Siciliané, živoří a trvá. Nic se nedivíme, že dlouhý nos Ferdinanda Katolického, největšího to nepřitele arabské domény, až sem se dodral a že až na Džerbu dostala se jeho výprava, vedená Petrem Navarrským. Dobývání toto skončilo však docela jinak nežli slavné expedice granadské proti Boabdilovi; vojsko, trápeno jsouc žízni, vzbouřilo se proti svému vůdci a sosláblé podstoupilo hrdinou smrt' v boji proti domorodcům; Petr Navarrský vrátil se s nepořízenou, bez Džerby a bez vojska. Karel V. pomstil tuto veřejnou ostudu a výsledkem té pomsty byl roční poplatek pěti tisíc zlatých dinárů. Nebylo to sice mnoho, ale ani toho Džerbané neplatili dlouho; už po třech letech 1524 proslulý Korsar Cheir-ed-Din neptal se dlouho, kdo že je na ostrově pánem, zmocnil se ho bez okolů potom už ani admirál Karlův Andreas Doria, ani později výprava Filipa II., vedená místokrálem sicilským Janem de la Cerda nevyrvála Džerbu rukám Dragutovým, nástupce Cheir-ed-Dina... Pyramida z křesťanských lebek, 30 stop vysoká, 130 stop v obvodu u paty mající a svědčící o hrozném vítězství Dragutově, strašila prý na ostrově ještě před 50 lety. Arabové nazývali ji Bordž-el-Riús, zámek z hlav. Teprve biskup tunisský Sutter vymohl na Sultánu Achmed-Bejovi, že bílé lebky ubohých vojáků byly pohřbeny slušně na malém hřbitově katolickém na Džerbě, kde teď vztyčen pamětní sloup, a po dřívější pyramidě zbylo jen místo její. Pirát Dragut skončil, jak měl: při obléhání Malty roku 1565.

skolila ho kule nepřátelská, načež roku 1574. paša Sinan bez velkých nesnází zmocnil se bezhlavé Džerby, která až podnes zůstala podstatnou částí panství tunisského.

Totoť jsou tedy výsledky mých studií historických, při kterých jsem se nudil přenáramně; teď chudák čtoucí tuto nudu odnáší a se mnou asi touží na to, že ani dějepis Džerby nepovznesl se nad vypsání několika vojen a krvavých episod, otáčeje se jen kolem hlav korunovaných a několika zbojníků. Jako kdyby ty hlavy ostatní nestály za groš. Věru, kdyby k Džerbě nevázala se Ilias a Odysseus – ani celý pluk španělských nebo sicilských korábů byl by mne nepřiměl dokončiti, neškuli i psáti i tuto stručnou historii starého Meninxu.

V Džerbě ode dávna, teď však nejvíce, soustřeďoval se obchod se všemi saharskými plodinami a výrobky, a bývala Džerba koncem i střediskem všech karavan středosaharských. Scházeli se zde tedy domorodci ze všech končin afrických předivných jmen a ještě divnějšího pravopisu, který mění se každou chvíli dle toho, jestliže z anglické, francouzské, italské nebo posléze německé knihy opisuješ. Přinášeli sem národové z Raúsy, Kanu, Bornu, Baghirmy, Vadáje, Dárfúru, Chorduánu, Timbaktu, Murzúku, Maryly, Senegalů a j. sloň, zlatý prach, pštosí péra, kůže lví a tygří, obchodovali v otrocích, takže už vzbudila se žárlivost' chudých potentátů tripolských, kteří marně snažili se přivábiti proud kupecký k chatrnému, pustinovému Tripolis. – Jenom zrušení otroctví uškodilo Džerbě přenáramně mnoho; dříve totiž černí otroci sloužili karavanám zároveň za jakýsi ochranný průvod, který často hájival je proti nájezdům nepřátelským neodvislých kočovníků Urgemmů, Nuajlů a j. – teď bez toho ochranného průvodu málo se karavany na Džerbu odvažují, berouce se přece cestou přes Tripolis delší sic, ale bezpečnější. Až pomocí francouzskou cestu i v těch vniterných zemích bude jista a bezpečna, pak země Lotofagů vykvete znova přeutěšeně. Projekt učeného doktora Latitta, který dlouho obýval Sfax a dobře znal poměry severoafrických břehů: založiti řadu comptoirů z Džerby počínaje až do Súdánu, jež také kapitán Bordier rok po té 1881 na Sorbonně horlivě zastával, stroskotal se na zuřivosti domorodců vnitřní Afriky.

»Tak ať se vrátíte nejdéle do půl sedmé,« napomínal kapitán Marini, když s komisařem, lodním to důstojníkem, odráželi jsme od Ville de Madrid na kocábce šestiveslové, zatím co z druhé strany vstupovali příchozí z Džerby. »Musíme pak brzo odtud odraziti, chceme-li ještě užiti Tripole, a mimo to máme chuť k obědu!«

Na štěstí bylo moře tiché a klidné; pak díky usilovné práci našich veslařů, za malou hodinu vystoupili jsme na nízký, písčítý břeh nepatrného zálivu Humt-Suku, předního asi městečka džerbského. Když tak blížili jsme se tomu památnému kraji, ostrov, z dálky jen nízký pruh

země v mlžinách, čím dál tím více jevil se nám jako utěšená zelená oáza, pak štíhlé palmy pořád zřetelněji a jasněji kreslily svoje vysoká těla a vějířovitě rozčepýřené koruny, a za nimi pak košatily se háje olivové, granátové a stromů chlebových. Je to pravý africký kraj, jaký se táhne od Gouletty až po Tripolis, ale zde veselejší, jasnější. Mezi zelení bílé velké skvrny mest nebo skvrny menší ojedinelých kúb s kulatými kopulemi, nesčíslných mešit, pro jichž množství Arabové z jihu nazývají Džerbu ostrovem o dvou stech mešitách, a domků, jasně stkvoucích, jako jsou všechny budovy v tom žárném jihu. Přes to všecko je rozklenuta obloha temně modrá a čistá, beze mráčku. Jen veliké slunce jako zlatá, oslňující kaňka je na něm, na štěstí teď už ve druhé polovici či třetí třetině své dráhy – jinak náš zápal pro jižní tu scenerii byl by sice ještě více horký, ale méně příjemný.

Musili jsme se omezit na pouhou malou procházku. Abychom získali více času i pohodlí, volili jsme obecný dopravní prostředek těchto krajů, malé oslíky, po francouzku bourricots, o jichž čilosti a výborných službách zvláště později, na poušti za Tripoli jsme se přesvědčili. Zde jen tak chvilku bloudili jsme žírným krajem, cestami – opravdovými cestami, ne písčítým nekonečnem – vroubenými stinnými stromy, a mezi zelenými, čerstvými zahradami a pohni. To všecko v Africe a ve přímém sousedstvu pustiny nedohledné. Domorodci, jež jsme potkávali, nepohlíželi na cizince tak nevraživě, úzkostně a nedůvěřivě jako jinde, a člověk mimoděk cítil se mnohem, mnohem severněji... Kdyby nebylo těch divných exotických tvarů, vegetace vůkol, bílých nebo pestrých burnusů a velikých turbanů, tváří hnědých a černých, jež kazily tu illusi severanskou, podporovanou ještě stínem a chladem podvečera, nic bych se nebyl podivil, kdyby potkávající byli pozdravovali nábožným »Pochválen bud Ježíš Kristus!«, monstrosně ponížným »Rukulíbám!«, fešáckým »Má úcta!« nebo kolegiálním »Na zdar, Jirko!«

Na oslím výletu na Džerbu nedělal jsem velká studia. Co tady povídám, jest jenom obsah hovoru vedeného později při večerní tabuli na lodi. Obyvatelé Džerby od ostatních obyvatelů tuniských liší se hlavně tím, že nepatří k žádné ze čtyř orthodoxních sekt náboženství Mohamedova, tvořice s obyvateli Mzabu a Zanzibaru sektu zvláštní, založenou od Aliho, zetě prorokova, pročež ostatní věřící pokládají je za schismatiky, charedžity. Sami zovou se Chamsia, t. j. páti. Ačkoli jsou potomci odvážných Korsárů, věnují se přece řemeslům trochu pokojnějším, než jest loupení a vražda: chytají ryby a mořské houby. Aby jim při tom nebyla dlouhá chvíle, vypravují si dosud o hrdinských skutcích svých předků. Máme toho ne vzácné příklady v dějinách i národů jiných, že po hrdinských předcích, kteří i bez palcátů, pouze zpěvem válečným zaháněly své nepřátele, následující potomci ani zpívati se neodvažují, leda,

když nikdo jich neslyší, někde v hospodě, při plzeňském. Pomocí tohoto moku nejsnáze sesazují se ministři, dosazují noví, převrací se všecko na ruby, krátce, rozvíjí se ráznost. Tak jednou, za pošmurného dne listopadového bylo smutno na Bílé Hoře – den dušičkový, a mysl tísnily nejen mlhy podzimní, mrtvý, prázdný kraj a na konec drobný déšť, ale ještě více tesklivé rozpomínky. Jenom v hospodě tam na konci vesnice bylo hlučno; několik venkovanů a mnoho pražských hostů, mladých a nadšených sedělo za stoly a bouchalo do nich. Zpívalo se a hromy a Pekla lítaly kouřem prosycenou atmosférou do nepřátel českého národa, až poslouchajícímu zzelelo se, že nelítaly tak už před 270 lety. Cizí můj host, který ode mne, cicerona, slyšel doposud jen samé nářky na utlačování a nepřátelství, podivil se nemálo, že takoví hrdinové dají se utlačovat. Ukázal jsem mlčky na cedulku, pověšenou v okně, na níž písmem nesmělým a psaným tak jako prstem namočeným v inkoustě stálo: »Dnes plzeňské pivo«, s několika pravopisnými chybami. Všude, kde je cedulka podobného obsahu, tam Čechové bývají velice udatní. – S večerem rychle se sklánějícím klesala však i bujná nálada bělohorských hostů, a když jsme odcházeli, vyznívala v teskný refrain, večerním tichem žalobně znějící: »... Hora Bílá, hrob je náš!« Přeměrou piva hrdinnost' proměnila se v chabý, nemužný dozvuk; – patrně pije se v Čechách přemnoho plzeňského...

Jiní obyvatelé džerbští jsou hrnčíři nebo tkalci, a ti, v nichž ještě zbytek staré krve víří, oddávají se námořnictví a jsou v tom silní a vytrvalí. – O Židech kteří jako všude, i tady se vyskytují, nezmiňoval bych se, kdyby neměli v místě zvaném Griba synagogu, k níž putují souvěrci z celého Tunisu. Snad by tam mohli putovati i odjinud a možná, že by se jim tam zalíbilo... Mile se nás dotkne, slyšíme-li, že Židé na ostrově Džerbě zabývají se dobýváním a prodejem kořalky datlové, vzpomeneme při tom mimoděk na vlast a domovinu. Ostatek snášejí se s domorodci velmi dobře.

Že typus džerbských Arabů silně se liší od typu tuniského a i sousedního tureckého, poznáš na první pohled. Ostatek je přirozeno, že v kraji, který byl ode dávna střediskem obchodu Afriky s Evropou, zůstalo z každého národa v obchodu účastněného kousek, a tak Džerban je trochu Berber, trochu Říman, pak Vandal a nověji Řek, Ital a Francouz. Tady snad mohu dobře poukázat na tu zvláštnost, že ženy džerbské, vyjdou-li vůbec ven, nosí veliké slaměné klobouky, kuželovitého tvaru. Kterýsi učenec viděl v něm velkýma svýma očima řecký petasos.

Na Džerbě není vlastně soustředěných měst: domy a obydlí jsou roztroušeny po celém ostrově a vesnice existují vlastně jen na papíře, na mapách a v administraci. Mezi 40.000 domorodci

je tady 600 Evropanů, kteří mají svoje centrum v evropské kolonii Humt-Sukské a jsou to nejvíce Vlachové, Francouzi, Maltežané a několik Řeků. Také něco málo francouzského vojska je mezi nimi.

Džerba je sice kraj nad míru úrodný, jak už jsme pověděli několikrát a nestačíme opakovati, a bylo by tam hospodářům blaze, kdyby s deštěm neměli potíž. Nejen že tam nebývá deštivého léta, ale i v zimě prší málo a tento přirozený nedostatek musí býti odstraňován umělými cisternami, studněmi a zaléváním. Na ostrově jest jediný ued, řeka, t. zv. Ued Zebil, a ta ještě dělá ze sebe drahotu, schovávajíc se každou chvilku pod písek nebo docela vysýchajíc. Ale snad právě proto, že hospodaření je spojeno s takovou prací, sedlák džerbský lpí na své hroudě více než tuniský fellah, který, když si vydělal nějaký groš, či když země nějakou charúbu mu dala, nechá všeho, nestará se o nic, až když zase všechno byl utratil. Podivná věc, že džerbští hospodáři jsou také aesthetikové a že potrpí si i na záhon okrasných květin, jež pěstují před svým obydlím jako sedláci našich vesnic hnůj. Z výtečných oliv džerbských možno že i k nám trochu oleje zabloudí, ač jistě tvrditi se to nemůže, poněvadž jest zdůvodněná obava, že falešnost ze srdcí ženských rozšířila se i na džerbský olivový olej. Oliva, docela proti přirozeným zákonům životním, čím více stárne, tím lepší a mastnější dává ovoce, budíc tím žárlivost' všeho, co stárne; proto na Džerbě nikdo nesmí pokáceti olivu beze zvláštního dovolení kaidova, jež dostane jen tenkrát, když strom je opravdu suchý jako starý mládenec a k plození neschopný. Kdyby víno džerbské pěstovali vinaři francouzští, prý jistě by sneslo konkurenci s vínem alžírským. A což ten lotos?

... ale přistali v den jsme desátý do kraje Lotofagův, květovou krmí pouze jedoucích. Tam jsme na souš vystoupli a pak vody nabrali čerstvé; hned druhové si pořídili jídlo při loďstvu běhutném. Avšak, když se krmí a pitím do sytosti najedli, tehdy z druhů jsem svých do vnitra na výzvědy vyslal, plod kterací mužové v zemi té by požívali zemský, dvě si mužů vyvoliv a třetí hlasatel je provázel. Hned k Lotofagům se krokem přiblížili rychlým. Národ Lotofagů nezamýšleli záhuby poslům vypraveným, nýbrž jim skytli najísti se lótu. Z těchto, který okusil plodu lótu medosladkého, víc chuti zprávy podati neměl ni se vrátiti nechtěl, nýbrž tam s muži Lotofagův chtěli zůstatí radši, lotos jisti a více nepomněti návratu k loďstvu. Já jsem zpátky mocí do lodi přivodil je plačící, pak vydutých na lodích pod lávky je vtáhl a svázal; ostatní jsem však napomínal soudruhy bodré, kvapně co nejrychlejš do korábů vstoupiti rychlých, lótu by snad pojedouce nepomněli návratu více.

Tak Homér, Odyseje zpěv IX., verš 83.-102.[3]

Když na kamarády Odysseovy ovoce to tak znamenitý mělo účinek, jistě je to ovoce velmi vzácné, drahocenné, s nímž dobré byly by obchody. Arci v Čechách ne. Tam se často zapomíná na vlast' i bez lotosu a jsou případy, že tentýž účinek, jako lotos, měl i koňak nebo všelijaký sýr.

O lotosu Lotofagů mnoho již se psalo a hádalo. Nejsem ani botanikem ani filologem ani zahradníkem a vůbec nevím, čím bych účastenství svoje v tomto sporu mohl ospravedlniti a nanejvýše sobě osobuji rozpoznati broskev, jemnou jako dívčí tvář, od ohnilého jablka – a proto raději nesúčastním se a na pouhý referát a konečnou konjekтуру skromně se omezím.

Homér, který jinak různým starožitnostem věnuje mnoho veršů, mnohem více nežli jsme jako studenti schvalovali, ve věcech lotosu je dosti skoupý a nezbyvá než jinými autory tady se oháněti. Hérodot, také starý přítel, častěji však nepřítel ze školních lavic, byl už starší pán, když psal svoje historie, a proto šíře se rozpovídal o zázračném ovoci, o němž praví, že »jest velikosti jahody stromu mastixového a jeho lahodnost' připomíná lahodu datlí; Lotofagové dělají z toho také víno«. Z tohoto passu vysvítá zároveň nad slunce jasněji, že lotos nebyly datle, jak někteří učenci se domnívají. Hérodot také ještě vypravuje, že i sousední národové lotos jedli. Athenaeus (Deipno-sophistae XIV. 67.) zase referuje ještě podrobněji pravě, že Polybios kronikář, který sám lotos viděl, popisuje lotus lybica takto: »Je to malý stromeček, drsný a trnitý, s listy zelenými, podobnými rhamnu, ale širšími a temněji zelenými. Jak co do barvy, tak co do velikosti ovoce připomíná ovoce myrty, ale později zabarví se purpurově a dosáhne velikosti kulatých oliv.« Z toho také čtenář hned se dovítí, že ani olivy to nebyly, jak mnozí rádi by se domnívali, jinak olivy s olivami starý Řek by nesrovnával. I pokračuje: »Jádro jest velmi malé. Když ovoce je zralé, puká,« – znamená ne zvláštní, děje se tak většinou u každého měkkého ovoce jedlého, padavky vyjmouc. Také o přípravě se tu dovídáme, »že to, co jest určeno pro otroky, roztluče se ve zvláštní nádobě i s jádrem ale pro pány děje se operace až po vyloupenutí jádra. Substance takto připravená, bezpochyby jakýsi druh povidel, se jí a její chuť připomíná chuť fíků nebo datlí, jenže aroma je tu ještě větší. Dělají z toho také víno, mačkajíce a změkčujícíce ovoce ve vodě, což zvětšuje jeho lahodnost' a dává tekutině chuť moštu. Víno to pije se bez vody, ale nezachová se déle než šest dní, a proto vyrábí ho ve množství jen malém, určeném k okamžité spotřebě.«

Tento odstavec Athanaeův je nad míru důležit v otázce lotosové, zejména vzhledem k tomu, že kollegové Odysseovi zapomněli pro lotos na vlast'. Patrně pili toho vína mnoho, čímž se vysvětluje snadno malomocnost' jejich paměti; zkrátka opili se.

Filologové, kterým něco podobného ani o starých Řecích nejde na mysl, vysvětlují tajemnou vlastnost lotosu básničtěji nežli my, ale za to méně pravdivěji takto: Odysseus a jeho soudruhové byli již nemálo rozmrzeli nad tím neustálým cikáněním a po devítidenní bouři, první, kterou zažili na moři, s velikou radostí uvítali krásnou, hostinou zemi. Kdo kdy svíjel se v neveliké kabině a na úzkém loži v úzkostech první mořské nemoci, dá těm pánům za pravdu, zvláště uváží-li, že tehda ani neznali kabin, aniž měli lodních doktorů utěšujících, ani limonády a vůbec hůře než komu z nás se jim vedlo. Nechtělo se jim teď odtamtud, zvláště, když tam dobře jedli dosud neznámé lahodné ovoce, a nedivme se, že Odysseus, který měl doma hezkou paní a domů spěchal, měl s nimi práci, než je dostal na lodi zpět.

Podle botaniků popis Polybiův hodí se výborně na rostlinu zvanou *Zizyphus vulgaris*, po arabsku hannab, po česku nevím věru jak, jemuž Francouzi říkají Jujubier sauvage. Ovšem ovoce jeho nemá vlastností Homérem opěvovaných a dojista nemělo; srovnej hořejší výklad. Teď o ovoce to nikdo nestojí – snad tehdejší zvláštní příprava činila z něho delikatessu, tím chutnější, čím více lodníci byli utmáčení a vyhladovělí. Ještě také *Zizyphus lotus*, *Zizyphus spina Christi* a *Celtis australis*, strom jilmovitý chtějí býti lotosem starých.

Zizyphus roste v Severní Americe mnoho, na Džerbě velmi mnoho, a tvoří husté hájky. Stromky jeho převyšují zřídka tři metry; kvete v květnu, a ovoce jeho uzraje koncem srpna a začátkem září. Nechtěje nezralými a tvrdými bobulemi kaziti sobě žaludek, neokoušel jsem lotu a vlasti nezapomínal...

Nověji kdosi s novou hypotesou se vytasil. Tam v těch krajích existuje druh datlí, jež domorodci nazývají rotob a slovo lotos že není než zkomoleninou tohoto výrazu. Datle rotobu však teď nestojí za nic – byly-li před třemi tisíci lety k čemu, kdož to ví! – Theophrast, *Historia plantarum* IV., III., uvádí dva druhy lotosu, a Plinius, *Historia naturalis*, XIII., XXXII., popisuje asi dle Theophrasta a Polybia. – Další hádku o tom odborníkům přenechávám, stálo mě to beztoho dosti práce, než jsem tyto výklady sestavil.

Jako ovocem lotosovým už nikdo se neomamuje, tak i vzácný mořský plž, *murex trunculus*, ostranka obecná, mušle z rodu *Bucinoidei*, dávající kdysi ohnivou barvu purpurovou tkanivu meninxkému, válí se nepoužit v písčinách kolem ostrova. Teď vyrábějí za to v prostých dílnách tkalcovských, počtem asi čtyř nebo pěti set pestré, pruhované pokrývky vyzývavých barev, jimž říkají frešia, pak zejména jemné burnusy hedvábné, kterážto výroba už v časech byzantských, kdy bourec na Džerbu se dostal, má své počátky.

O městech, vlastně obcích džerbských mnoho nepovím: mimo Humt-Suk jiného jsem neviděl. Ale podle analogie ostatních krajů severoafrických, snad mohu říci, že by mnoho rozmanitosti názorům mým nepřibýlo, kdybych byl shlédl také ta ostatní. Je to samý Humt nebo Umt; Humt-Kašajn, Humt-Adžim, Humt-Sedujcha, Humt-Galala a j. Humt čili Umt je asi tolik co čtvrť, na př. Humt-Súk, čtvrť tržní. Při každé z těchto obcí tak jako v Humt-Súku jsou bazary a mešity, kouty židovské nesnesitelně špinavé, sem tam nějaká kaple katolická a zbytky letohradů bohatých kupců římských a byzantských...

Některé památky archaeologické, jimiž také Džerba, zejména na jihu právě tak je prošpikována jako ostatek severní Afriky, viděti lze v museu Bardském u Tunisu. Jsou to sice jen bezhlavá, bezruká a beznohá torsa, ale poznáš v nich hned ušlechtilý původ. Prý důstojníci angličtí nemohouce před nějakými třiceti lety odnésti celé sochy, otloukli a sebrali aspoň nejzajímavější jejich části; – tak aspoň vypravují domorodci.

Viděl jsem Džerbu příliš krátce, než abych mohl o ní psát cestopis – proto není toto než pouhý mlhový obraz, jaký tane mi na mysli teď, kdy ostrov Lotofágů je už daleko, daleko ode mne, kdy džerbské háje stápejí se ještě v horkém vzduchu a mne tady v Čechách ovívá chladný vítr, který vane přes strniska...

Na jednom z domků humt-súkských vlaje trojbarevný prapor francouzský a vlaje tam již bezmála celé století. Ovšem ne tentýž, ale přece tatáž trikolora modrá, bílá a červená a má svou zajímavou historii, jejíž část leží před námi u lodní tabule... Konsulát francouzský již asi 90 let je v držení rodiny nynějšího konsula Achmed-ben-Dreza, který věrně sloužil republice tak jako sloužil sám i jeho otec a děd císařství a království, třebaže francouzsky neumí ani slova. Za to poslal dva ze svých synů do kolleje arcibiskupa Lavigerie v Tunisu, kde oba silně se pofrancouzštili. Jeden z nich tedy obědval s námi na lodi – příhoda tím zajímavější, an pravý muhamedán nikdy s nenáviděným rúmim za jeden stůl nezasedne. Notábly arabské, kteří kdy jezdívali na téže lodi v první třídě, nikdy neviděl jsem při stole... Mladý Achmed-ben-Drez choval se však docela nenuceně, francouzská jídla, zdálo se, chutnala mu lépe, než arabský kuskus a víno pil ochotně i přes výslovný zákaz Prorokův. Nu, a horším proto se nestal.

»Dynastie« Achmed-ben-Drezova zastupuje také konsulát anglický na Džerbě a agenturu společnosti transatlantické, a požívá na ostrově vážnosti bezmála svrchovaných pánů. Po smlouvě Bardské beje Tuniského s Francií r. 1881. Achmed-ben-Drez shromáždil prostě náčelníky vynikajících rodin, oznámil jim, že ostrov přechází pod protektorát francouzský a

bylo dobře. Nikdo by teď netušil, že praotec tohoto mírného, vzdělaného mladíka ušlechtilé tváře a jemných tvarů, pravého a oddaného přítele Francie, který seděl před námi, býval námořním loupežníkem, a že prodával zajaté křesťany za otroky. Kdysi na počátku tohoto věku loď onoho praotce stroskotala se i se vším bohatým nákladem na pobřeží Džerby, a jen loupežný předeek sám a jeho natlučený opasek se zachránili. Ostrov se nenadálému příchozímu zalíbil, usadil se tedy na něm, a stal se pořádným člověkem, z čehož mohla by býti mravoučná povídka...

Slunce už zašlo a úprkem obloha temnila se. Bohatství džerbské již jsme naložili, na přídě usadili se noví pasažéři arabští a choulili se do svých špinavých burnusů. Jsou to cestovatelé čtvrté třídy a přespí noc na palubě: je jim lhostejno, povalují-li se někde v koutě některé ulice v prachu a blátě, nebo zde, na vydrhnuté, čisté podlaze. Když ponejprv, před čtyřmi lety, jeda z Oránu do Malagy, do těchto končin transatlantického parníku jsem zabloudil, divil jsem se, že lodníci neuklidí odtud ty hromady špinavých hadrů –teprve když se to počalo hýbat a protahovat, pochopil jsem... Noc dnes byla opět velmi krásná, klidná – pořád ten přestkvostný letní čas, obloha nezkalená a povětrí tiché, a Arabové budou moci snít o Edenu a jeho slastech... Mladý Achmed-ben-Drez srdečně se rozloučil, vytáhli jsme kotvy a zamířili na jihovýchod, ku Tripolisu.

Dlouho do noci svítila lucerna dřevěné šalupy jako výstražný maják, a obrysy Džerby tratily se pomalu s obzoru.

Ale je-li pak Džerba opravdu ostrovem Lotofágů a nebyl-li ten starý kraj až někde v Lybii? – Probůh o tom nikdo mi teď nepochybuj – kam pak děl by se ten romantický pel a antické kouzlo, kterým vystrojil jsem svoji stať, tak jako děvčátko vystrojuje hedvábím a kmentovými klůcky panenku, vycpanou pilinami. Pochybující dostal by se ostatek do sporu s filology, čehož nikomu nepřeji a nežádám.

... Divná ta pohádka o lotosu a jeho neuvěřitelných vlastnostech přirozeným pochodem psychické asociace více než jindy kreslila mi na mysli vzdálený orlický kraj, teď asi také pohroužený ve večerní snění... Obecní sluha rozsvítil asi již několik petrolejových luceren na náměstí mé kostelecké domoviny; on samojediný šíří osvětlu ve spícím městě. Obecní sluha jest přesvědčen, že vykonává úkol velmi důležitý, neboť naproti v koutě nevelikého náměstí vidí čtyři, jasně osvětlená okna, odrážející se markantně od temné řady oken sousedních. Tam je Beseda a v ní několik Lotofágů moderních, kteří hledají zapomenutí v moku, jež pan sládek jim připravil, umdleným ne sice devítidenní bouří, ale po denním lopocením, jež

neuznalý velkoměšťák pokládá za vysněný ráj... A věru zapomenou na mnohé v tom koutě, který je kolébkou vlasteneckých provolání, volebních schůzí zdejších a projevů souhlasu i nesouhlasu, který je strážní stanicí proti všem vlkům, kteří v rouše beránčím k nám se kradou, aby nás pozřeli, a tak dále a tak dále... Zapomíná se tam snadno na všechno i na klíčnou díрку v domovských vratech, již pak jen s pomocí ponocného lze nalézt. Víme to ze zkušenosti...

A těmto besedním Lotofagům, neohroženým bojovníkům za práva vlastenecká, v jejich kruhu přátelském také jsem se zapomínati učil, věnuji neskromně tyto řádky.

Tripolis

I.

Teplá letní noc na moři, které je klidné...

Známo vůbec, zvláště však málo komu, že člověk delší dobu se houpaje na šibenici, také ji pomalu zvykne a spřátelí se s ní tak jako mlynář s klepotem svého mlýna, jež pozoruje teprve, když mlýn hřmotiti přestane. Na základě těchto teorií lze zbudovati ne sice dům, ale mnohé jiné theorie velmi pěkné a podivné, jako starý Pythagoras, otec pravoúhlého trojúhelníka učinil pravě, že i planety provozují hudbu podle pravidel celkem stejných jako flašiny, kterou však proto, že lomozi stále, od věků, ani neslyšíme, a slyšeli bychom teprve, kdyby se planety pohybovati přestaly. Pro nás je to štěstí, že nevýšime tohoto nebeského kolovrátku, mámeť na pozemských dost – pro Pythagora a jeho nauky bylo to štěstí, neboť nikdo jich nemohl kontrolovati, když byly postaveny, a starý geometr měl lacinou slávu, nebudeme vykládati, jak později doba, k velkým lidem vždycky nevděčná, mu ji pochroumala.

Tak jako hudby sférické, nepozoroval jsem tedy již ani temného dunění parního stroje, tlukoucího pravidelně a jednotvárně, aniž víření lodního šroubu a šplouchání rozčeřené vody, jež mimoděk šumělo mi sladké melodie. Jste na lodi den, dva dny, a zvyknete těm lomozům tak snadno, jako byste tady byli ode dávna – zvláště když připomíná vám ta jízda jízdy minulé, milé a líbezné...; že žaludek vás při tom nebolí, aniž na ruby se obrací, předpokládaje.

... Seděl jsem na zádi lodní na rákosovém houpacím křesle, dívaje se zpět. Světlo ze strážné šalupy u ostrova Džerby v zálivu Malé Syrty dávno již zmizelo v daleku, menšilo a menšilo se ubíhající tak jako naděje a illuse mladého věku, poznenáhla, čím dále tím slaběji svítící do temna noci, až posléze prsklo jako plamen velkého knotu a shaslo náhle jako láska černovlasé kokety.

Kolkolem bylo už docela temno.

Ach! té čarokrásné noci na moři jižním!... Svítilna lodní zanikala v lanoví stožáru a lampy doposud v saloně rozžaté vrhaly otevřenými okny jen přidušený stín na lodní roubení, takže vod neosvěcovaly a temno nebes snoubilo se s černým povrchem mořského šíra. Jenom hvězdami odlišovalo se nebe od moře, hvězdami krásy přenesmírné, lesku vábivého a silného tak jako ty žhavé oči, které jsem kdysi pomilovával, dokud ještě naivně mínival jsem, že v nich je opravdu tolik slasti a dobroty, utěšení a lásky, co ohně a žáru. Od těch dob jsem se stal opatrnějším, takže do dnes ani nevím, jaké barvy jsou oči mé staré Bábi – hospodyně. Hvězda sem tam některá se tetelila a chvěla tak jakoby neklid jí lomcoval, že je přikována od nás na takovou dálku, a že by mnohem raději spadla v klín některé duši roztoužené, jiná zase klidně a mírně šířila svoje světlo a zdálo se mi, že obrazy těchto vidím obrážeti se v temnotě protilehlé... Nesčetné to zlaté stádo bavilo mne dlouho a dlouho a táhlo mne v doby dávno zašlé nevolky, tak jako když tatík neposlušného synka za vlasy vezma, odchyluje se s ním stranou tam, kde má ku své rákosce nejbliž. Však beztoho každý z nás má na svědomí nějaký láskou nabubřelý, hvězdnatý večer, jaký se mi mermomocí k mysli tlačil. A skoro i žel se mi v nitro vkrádal, že i tyhle nevinné, krásné sny z těch vlažných nocí severanských, protrávených ve sladkém šepotu i mlčení, nedošly naplnění – a pak melancholie mnohem vážnější: že krásný ten večer prchá a prchá, že zastaviti jej nelze, a že snad je to jen jediný, ten poslední tak čarokrásný v mém životě...

Eh, co! krejcar tohle nevyneší, myslím sobě, pomalu již víčka přivíraje a s nebes výšin odcházeje dolů do kabiny, do postele. Na celé lodi už všecko spalo, čemu spáti bylo dovoleno, a nebylo příčiny vážné, proč bych měl výminku činiti. Tím spíše, an ode včera nějak horečka o mne se pokoušela, a protráviti noc venku i přes teplý vzduch nebylo radno. Silhoueta komandujícího důstojníka na lodním můstku splývala s temnotou v jedno, lampy v saloně také již pohasly a jenom dvě jakési jiskry svítily v koutě u dveří. Byly to oči naší lodní kočky, kterou také vylákaly milostné vzpomínky ven ku hvězdám...

... A ráno vycházející slunce svítilo již na nejzápadnější državu tureckou, jejíž nízké břehy táhly se v dáli na modrém obzoru uzounkým, žlutým pruhem zelenavým jenom tam, kde skupina palem tlačila se k sobě. Bílé město Tripolis, nejjižnější etapa mého prázdninového výletu do Afriky, vystupovalo hned z moře jako podélná, neurčitá, však oslňující skvrna... Tak vždy Afriku jsem si představoval, ode mlada a čím blíže jsme teď přicházeli, tím větší určitosti nabýval obraz utkvělý v mé mysli již z dětských let, kdy ještě nebožtík otec uspáváje nás pohádkami a fantasií svoji už skoro všecku vyčerpánu maje, vypravoval, kterak jel na moři, jak loď se s ním ztroskotala, a on na prkýnku přijel do Afriky, kde byl všude jenom horký, žlutý písek, jedna palma a pod ní lev.

»Tys ho zabil, tatínku, vid?«

»Nezabil, nemoh' jsem.«

»A proč ?«

»Protože jsem měl jenom to prkýnko. Musil jsem se obrátit a jet nazpátek,« vytahoval se můj trpělivý vypravovatel již předem z rozpaků, do kterých přečetné otázky moje by ho byly uvedly tak, jako uváděly již děda v první kapitole těchto cest.

»To bych já byl neudělal,« namítám již polo ze sna, který byl jen bujnějším pokračováním otcovy historie a jehož naivní podrobnosti dosud těkají mi po paměti...

Loď Ville de Madrid přibližujíc se po ránu ku břehům tripolisským, zmírnila svůj běh. Zelené pozadí palem zvýšilo teď bílý dojem města, rozloženého na mírném, docela slabém návrší a takhle z dáli vyhlíží ještě půvabně to, co z blízka není než veliká hromada smetí, špíny a tureckého nepořádku. Loď zastavuje a z přístavu vzdáleného ještě asi dva kilometry, blíží se malá kocábka, z níž opálený, zvětralý muž vylézá k nám.

Je to lodivod, který nás provede úskalími a mělkým břehem až asi na vzdálenost půl kilometru od města. Prý každá loď, která se chce dostat do přístavu, potřebuje lodivoda tureckého, poněvadž majitelé města i přístavu nasadili všude kolem torpéda, jichž umístění znají jen lodivodové; bez nich vyletěli bychom do povětří. Loď tedy nejvolnějším tempem proplétá se skalnatými ostrůvky, které chrání přístav z věnčí, a turista zatím pohodlně stápí se v pohledu na město i kraj, teď už docela blízký v čerstvém tom ranním a průhledném vzduchu.

Nejnápadnější věc, která již dříve dalekohledem byla zřetelná, byl po levici jakýsi veliký tábor a nedaleko něho ohromné mraveniště lidí, velbloudů a oslů v důvěrné směsici, tak jakoby patřili k sobě. Z tábora bylo lze rozeznati řady šedivých a zelených stanů mezi palmami a sem tam něco jako uniformu: je to turecká posádka, která stejně jako pevnost' po pravici města zbudovaná má chrániti Tripolis proti možným útokům, najmě francouzským. Neboť Turci jsou přesvědčeni, že Francouzové dnes anebo zítra před Tripolisem se objeví... Z dále vzbuzují tato opatření bezmála hrůzu, z blízka však jenom outrpnost'. Ono mraveniště v sousedství tábora vojenského byl trh.

Kulatá pevnost', vystavěná před nedávným časem, byla prý natřena červeně a modře, ale pestré toto malování neodolalo dešti a slunci, tak že přicházíme o vzácný efekt této strakatiny a musíme se spokojit i s barvou lokální, totiž obyčejným bílým vápnem, které po ohromných těch prázdných zdech oslňuje zrak. – Každý neučenec pozná snadno, že nynějších skalisek, věnčících přístav Tripolisský bylo by lze dobře využítkovati k nějaké ochranné hrázi, ale k Turkům s tou radou nikdo nechod'. Jeden z posledních guvernérův a pašů tripolisských, jemuž kdosi navrhoval, aby na skaliskách jako základech vystavěl mohutné zdivo, na ochranu proti příbojům šíra, odpověděl šalamounsky, že skály jsou už beztoho hodně staré a že tedy nemohou už býti pevný: kdyby se o ně opíraly nějaké těžké zdi, že by se asi sřítily do moře. Odpověď podivuhodně pitomá. – A tak přístav Tripolisský, který by mohl býti jedním z nejbezpečnějších v dalekém okolí, na západ až po Bizertu, na východ až snad k Alexandrii, jest lodím spíše jen pro strach a nebezpečí. V noci ze 13. na 14. leden 1880. osm velkých lodí ztroskotalo se o skály, které je jinak mohly chrániti. Za počasí mlhavého se tam vůbec ani nemůže, a teprve na radu konsula francouzského jeden z guvernérů dal vztýčiti roku 1880. nad pevností maják který vrhá své světlo do dálky 18 mil. Jenže maják u Turků není u veliké lásce: je to dílo křesťanské a nestojí tedy za nic. Turek je tvor velmi nedůvěřivý: kdož ví, zda-li Francouzové pod záminkou obchodů nesestrojili maják, jen aby svým vlastním lodím mohli dávatí znamení! Však Turka neobelstíš! Vykonej chytrého co chceš – on vykoná něco ještě chytřejšího: ferik, komandující generál tripolisský, opatrně postavil četnou baterii pevnostní kolem majáku, ne aby ho sestřílel v čas potřeby, ne, tehda bude nutno stříletí na francouzské lodi – maják, podle starobiblických tradic, jen z toho rachotu sřítí se sám.

Ve přístavu kotví permanentně válečná loď turecká. Jedeme docela blízko kolem ní a prohlížíme si ji i ubohé její námořníky pohodlně. Strach z ní nejde žádný, ačkoli děla její jsou pěkně na palubě, aby Arabové, poddaní této provincie, viděli, jak Turecko je chrání. Před

takovými strašnými zbraněmi musí ovšem veškeré křesťanstvo padnouti na břich před mocným sultánem, – domnívá se lehkověrný Arab, který podobného něco nikdy neviděl.

Jsme tedy ve přístavu. Nejdříve lékař musil sestoupiti a odejel na kocábce k námořním úřadům tureckým hlásit, že nevezeme ani cholera ani mor – ba, spíše bychom něco takového mohli odnést než přinést! Potom teprve, když i vzácné zdraví tureckých pánů je zajištěno, přijíždí kocábka úřední, s tureckou vlajkou, a celní magistrát leze nahoru. To všecko trvá hezkou chvíli, celkem skoro hodinu a prohlížíme tedy z přídy vábný a zajímavý obraz, rozložený před námi tak, jako v galerii nějaké. Hned u paty města dříme veliký bassin, který by mohl pojeti i největší lodi; na severozápadní jeho straně jsou skaliska, kterým již věnovali jsme svoji pozornost a také zmíněná kazba, tvrz, na jihovýchodě onen široký břeh, na němž je teď trh a za ním pak veliká oasa Meskidža, jejíž vysoké, celené palmy jsou pro oko, oslněné zářným sluncem a bělostí městských zdí tolik, co benediktinský likér jest pro žaludek po obědě příliš hojném. A za palmami v levo, pak i v pravo za městem nic než písek, žlutý, drobný písek a písek...

Bílé domy Tripolisu sestupují po mírném svahu pískových dun skoro amfiteatrálně; na rovné jejich střechy a belvedery vycházejí paní a dívky harémové pod večer dýchat čerstvý, mořský vzduch, pánové vyhlížejí odtud občas, kdy přece přijedou francouzské lodi bombardovat město. Několik minaretu štíhle k nebi ukazuje, obřážejíc se od nebeské modře, která čím více slunce vystupuje, tím stává se temnější. Jediné, co z onoho bludiště uličkového vyniká, jest mimo uvedenou tvrz jen pašův palác na levém konci, stavení neúhledné, nevkusné, ale větší než všecka ostatní.

Ville de Madrid má kotviti ve přístavu Tripolisském do večera, ale kapitán se obává, že bude nucen zdržeti se přes noc a snad i celý příští den: na stroji je potřebí jakési nenadálé opravy a podle všeho strojnici nebudou hotovi v čas. Však při trvale krásném povětří chvíle bezděky zameškané potom snadno lze dohoniti.

Mimo to ještě jiná náhoda, která ostatek v cestopisech s podivuhodnou pravidelností se vyskytuje, byla mi příznivou. – »Smím vám býti po Tripolisu průvodčím?« nabízel se mi lodní komisař, důstojník to, který má na starosti administrativní a hospodářskou část lodní správy, »musím koupiti nějaké ovoce v oase a dokončiti tam některé obchody s naším dodavatelem; mimo to bych rád přivezl sestře do Paříže pštroší péro. Ted' dopoledne můžete se mnou prohlédnouti část města, oasu a snad i kousek poušti a k večeru to ostatní.«

Bylo kolem osmé hodiny a slunce pražilo již, jakoby za to dostávalo zvláštní zprostituté. A horečka moje ode včera nepřestávala, takže už už byl jsem na vahách, nebylo-li by rozumnější lehnouti si do kabiny na lůžko a polykati prášky antipyriinové, jichž lodní lékař přinesl mi včera plnou velkou škatuli. Než kouzlo bylo příliš veliké a proto padni oko nebo zub! Viděti Tripolis a pak teprve umřít!

Nesčetné kocábky tripolisckých přivozníků svedly o nás obvyklý boj, v němž nabudeš přesvědčení o nicotnosti člověka. Ta banda arabsko-turecká uchvátí tě a tahá tebe, ba i hází tebou, jako bys byl pytle m bavlny anebo starých hadrů, takže malomocně z jedné loďky na druhou se potácíš, úzkostlivě čekaje okamžik, kdy mezi dvěma loďkami se nalézaje, náhle nešikovností tahajících přivozníků v hlubinách zanikneš. Člověk ukvapený a ješitný zase o své ceně by z toho usuzoval, avšak neprávem, neboť tahají se zde ne o něho, nýbrž o ten frank, který za jeho převezení dostanou. V Alžírsku a Tunisu děje se sice tak podobně, avšak Francouzové přece přivedli do této živnosti jistý řád – zde však je vřava bez řádu. Hned, jak loď do přístavu se blíží, obklopí ji nepřehledné hejno lodic a lodiček, a veslaři jejich nad míru dovedně objíždějí táhnoucí parník, pokřikující na pasažéry k sestoupení přichystané. Volali na ně frančinou strašlivě polámanou. Když pak parník zastaví a můstek začínají spouštěti, nastává nejzajímavější bitevní scéna o první, nejbližší místo. Ve své vzájemné tísní veslovati nemohouce, tlačí svoje loďky rukama a sousední pak zase odstrkují vesly, rukama i nohama tancující po svých vodních drožkách jako baleríny. Sotvaže některý, se chytá dopadajícího můstku, žárlivý soused odstrčí ho silným rozmachem, takže Arab již již radostí se chvějící zapotáčí se do loďky zpět. Avšak ze dvou zápasníků vždycky gaudet tertius. A z toho teď hádka, křik a lání nesrozumitelným arabským jazykem, až srdce ti trne neb myslíš, že co chvíli vytáhnou na sebe nože, kterými by se navzájem prošpikovali. Na štěstí ke skutkům teď není času, neboť pasažéři již sestupují a dlužno chytiti z nich aspoň jednoho. Máš-li zavazadlo, popadne ti ho ten, který je ti nejbliže, a pak nezbude než ho následovati; máš-li jich více, pak v okamžiku každý uchvátí jedno a pak ho sháněj! –

Nebýti autority lodního důstojníka, byl bych dnes již nevím na kolikátý rok hnul na dně přístavu tripolisckého, a menší rybičky byly by si snad pochutnávaly na mých ostatcích. Ty větší s opovržením odvracely by se od chudičkého kantorského sádla...

Neměli jsme na tu chvíli zavazadel – slunečníku a polního kukátka nepočítaje – a proto na turecké celnici mohli jsme býti jen diváky, což jest pohodlnější, nežli účastniti se nového tohoto rumrejchu, z něhož orientální Babylon stává se pochopitelným. Úředníci v uniformách

strašlivě ošumělých a otrhaných křičí, pobíhají sem tam, hammalové, nosiči, křičí a pobíhají ještě víc, a ubožák cestovatel neví co a jak.

»Není to tak hrozné, jak se zdá,« povídal pan komisař, »všechn ten nepořádek je více zdánlivý neskutečný. Kdo vyčká, přijde dosti rychle na řadu, rychleji, než kdyby se o to dral, a prohlídka celní odbude se dosti kulantně, mnohdy kulantněji než v některých celních evropských...«

»Ba,« vzpomínám, »kdysi na hranicích badenských musil jsem Němcům vyprázdniti celý kufr, protože jsem loyálně přiznal několik kousků vyřezávaného zboží švýcarského, třebaže jsem se nabízel platiti cla tolik, jakoby zboží toho byl plný kufr. Prý ne, musí se to zvážit! – O té důkladnosti německé!«

Poznámku francouzského důstojníka nelze tuto ani psáti, nercili vytisknouti.

V přízemí velké síně celnice, otevřené na všechny strany, prohlíží se zboží nejen dovážené, ale také vyvážené, z něhož také se vybírá clo. Jaké – to ví jenom Alláh, neboť celních tarifů tam není. Nenalezla by se prý v celém Turecku ani živá duše, která by dovedla porozuměti věci tak spleťtité, jako jsou celní tarify, v nichž vyznají se dobře jenom podloudníci a některý národohospodářský učenec. V Tripolisu – ne vím, zda také jinde v Turecku – platí se bez dlouhých parlamentárních řečí a anket osm procent ze zboží dováženého, jedno procento ze zboží vývozného. Zboží poplatku podrobené prohlédne prostě náčelník celnice, a ten změří jeho kvantitu a určí dle toho poplatek. Obchodník pak se s ním mnoho neškorpí, víť, že by to nevedlo k žádnému konci. Clo platí se buď na penězích anebo také na zboží samém, které uloží se zatím v celnici. Když pak takových poplatků v zásobárnách celnice se nahromadí, odbývá se na ně veřejná dražba. Stejně děje se se zbožím vyváženým.

Nehledě křiku, který jen cizinci jazyka neznalému připadá jako láni a hádka, který však ve skutečnosti nebývá prý než obyčejnou konverzací vedenou po způsobu jižním, a nehledě také ke smutné uniformě již vzpomenuté, turečtí celníci vznášejí se vysoko nad evropskými spolubratry shovívavostí svou vůči přichozím neb odjíždějícím turistům, o jichž čisté prádlo v kuffíku neotírají sobě špinavé ruce, nepřehrabují se v různých potřebách cestovních pečlivě srovnaných a nepasou po doutníku jako buldog po německé myši. Bez závady mohli jsme odnésti dvě velká pštrosí péra, ba i kdybychom kus slonové kosti byli si koupili na památku, nebyli bychom nuceni s tím chodit od Petra k Pavlovi z jedné kanceláře do druhé: těch

beztoho zde není. Celníci mají to moudré uznání, jinde tak vzácné, že jsme turisté a že doma s tím obchodovati nebudeme.

A tak hned na prahu Turecké říše jsme spokojeni a vesele skáčíme přes ohromné žoky halfy či čeho a soudky oleje, připravené k nákladu zrovna na cestě. Jsme na malém plácku, od nás v levo rozkládá se město obklopené zdmi, v pravo je pevnost, kam nesmíme: na náměstí kolem do kola jsou kavárny a v těch ovšem hostí dost, jakoby měli prázdniny. Bůh ví, kdy ti lidé tam dole vlastně pracují: mimo několik řemeslníků všecko ostatní celý den se válí po kavárnách a Boha svého okrádá o vzácný čas. U nás kde kdo krejcar si chce přivydělat od rána do noci je v lopocení a v práci: ten v kanceláři tužky ořezuje, onen v pisárně pod psací mapou básně skládá nebo dokonce romány píše, třetí konečně celý den ve škole s žáčky se moří, po škole do konferencí a z konferencí domů úlohy opravovat chvátá – a tam? Žádné kanceláře, žádné pisárny, školy za řeč nestojí, konference jsou jim veličinou neznámou nekonečně vysokého stupně a úloh neopravují, protože by jich sami nedovedli... A přece žijí ti lidé, mají i ženy, ba hned žen několik...

II.

Branou nedaleko celnice vcházíme do města.

Hned ve bráně několik tureckých vojínů koná stráž a baví se tím, že vzbuzuje soustrast mimojdoucích svým zevnějškem. Potkal-li bys takového stratéga jinde, dal bys mu krejcar z útrpnosti nad zbědovaným stavem, v němž zdá se nacházeti. Sám důstojník sedící vedle měl přištipkované, umazané boty, záplatovanou uniformu neurčité barvy, třepení zlaté kdysi a třapec u vysokého tarbuše již valně prořídilý. Ale to byl ještě výbor z těch, kteří táboří dále za městem, u oasy.

Aj! – nedaleko této zbědovanosti a uprostřed mezi úzkými, špinavými domky arabskými, blízko brány celní, z níž vycházíme, zase starý římský zbytek, jaký vídali jsme tady v těch severních krajích afrických už na sta a na sta! Stará, triumfální brána římská z bílého mramoru, kterou dal vystavěti jakýsi quastor římský na počest' a slávu císaře Marka Aurelia a Lucia Aelia Vera, někdy ve druhém století po Kristu. Až sem tedy zanášeli Římané svoje krásy, které i pod tím sluncem úpalným tolik věků přetrvaly?... A jako tenkrát, když v jednom městě porhônském v jižní Francii ponejprv uviděl jsem, zahýbaje těsnou ulicí na veliké náměstí, starořímský chrám, z valné části ještě zachovalý, i teď srdce zachvělo se mi

úctou a údivem nad skutky onoho národa, jehož nic jinak nedovedeme oceňovati, nežli že přemítáme perfekta a supina božské Jeho řeči až do zošklivení! Ještě více nežli já váží si však pevnosti římské stavby čiperný obchodník, který v jednom oblouku portae quadrifrontis zařídil sobě trafikou a kupectví. Kdyby základy brány nebyly zaneseny pískem, mohl nejen obchodník ten zvětšiti o hodný kus sklad svých soudkův a bedniček, ale také reliéfy a nápisy na bráně mohly by poskytnouti látku k objemné knize. Kdysi brána bývala i mešitou a přilepili na ni kupoli, která as tak se nad těmi korinthskými sloupy nese jako slaměný dámský klobouk a la Rembrandt na hlavě Venuše Miloské v pařížském Louvru. Však nemějme příliš mnoho za zlé: v Evropě nakládali mnohdy se starými památkami ještě hůře, svoje oslí uši i na budovy přenášejíce.

Kolem brány triumfální rozkládá se čtvrť poloevropská, totiž s Araby Italiané a Maltézané, rozlezlí po celém pobřeží severní Afriky. – Však abychom čtenáře lépe uvedli do okolností, v nichž jsme, nesmíme zamlčeti, že mezi 30.000 obyvateli Tripolisu jest 8.000 židů, 1000 Italiánů, 4.000 Maltézanů a 400 Francouzů. V sousední palmové oase je na 30.000 Arabů roztroušeno. Kdo na číslicích těchto nemáš dosti, na jiného se obrať, já už víc nevím. – Arci rozlehlost' měst severoafriických neodpovídá rozlehlosti měst našich: bydlí tam mnohem více pohromadě, tak jako mravenci a nepotřebují širokých ulic, velikých náměstí, městských sadů a těm podobných ingrediencí, jež charakterisují města civilisovaná.

Čtvrť Maltská ovšem jakž takž na Evropu upomíná, čím dále však do města, tím více zase ráz arabský nabývá vrchu. Nevím však, co toho příčinou, že susedství Tunisu nebo častá frekvence Evropanů, že i ty ulice arabské jsou poměrně dosti cisty, což však nijak s pojmem nezbytnosti koštěte nesouvisí, ba i široké tak, že vozíky domorodců tudy mohou projížděti. Před velbloudem obloženým ranci z obou stran sic opatrně ke zdi přitlačiti se dlužno, aby koráb poušti tebe neporazil. – Hlavní ulice Erba-Arset, vedoucí od zmíněné brány celní délkou celého města ke konsulátu francouzskému, je přepnuta porůznu oblouky, které skýtají nejen trochu rozmanitosti, ale také trochu stínu, a domy jsou tady natřeny na modro a na vděk očím bělostí světla; i vápna beztoho oslněným. Sem tam i žlutý domek postřehneš. Monotonii bezokenných obydlí arabských po chvílích ruší dvéře pootevřené na prázdný dvůr nebo krámk obchodnický, nebo posléz otevřená ševská dílna, slabý to odlesk i té nejmenší ševcovské továrny tunisské. Také bazary či suky tripolisické nevyrovňají se tunisským a neuspokojí očekávání návštěvníka, který hledá zde veškero bohatství zasaharské Afriky – karavany již mnohem řidčeji volí cestu pres Tripolis. Klenotníci poutají pozornost' velikými kruhovitými náušnicemi ze stříbra, jež nosívají černošky; poněvadž lalok ušní celé tíže by

neunesl, prorážejí si hořejší boltec a kruhy, přečnívající přes tvář, ještě opírají se o rameno. Čím která z těch černých dam je šerednější, tím nosí těch kruhů a vůbec šperků více, jakož to i jinde ženy dělají. Hezké děvče ani květu do vlasů nemá zapotřebí. – Zboží opravdu saharské, jako sloň, pštrosí péra, gumu atd, dlužno hledati u obchodníků samých, v jejich skladech, nikoli v bazarech. Zašli jsme k jednomu, a komisař koupil dvě krásná, dlouhá pštrosí péra po 5 francích. Aby při dalším výletu nám nepřekážela, poslal je na loď po sluhovi, který nás provázel.

V ulici Erba-Arset je také »Hôtel transatlantique« ve kterém cestovatel prý muže strávit i několik dní dosti dobře. My měli ovšem pohodlnější opatření na lodi, jejíž stůl teď již prohýbal se pod tíží jižního ovoce, což znamená, že k desertu měli jsme již nyní, v červenci a počátkem srpna krásné, zralé hrozny. – Ostatně vnitřek arabského Tripolisu ve všech zevních částech podobá se ostatním městům severoafrickým jako vejce vejci: tytéž jitrnicové uličky, překlenuté tu a tam stinnými klenbami, tytéž kostkové domy bez oken anebo s okénkem hustě zamřížovaným, kam raději ani nehleď: jsoutě za nimi ženské. Dovnitř ovšem se nedostaneme, leda ve čtvrti židovské možno nahlédnouti pootevřenými dveřmi do prázdného dvora: tu a tam stará židovka, tlustá jako almara venkovská, dobře pracovaná, sotva že se kolébá z konce jednoho na konec druhý. Jako v Tunisu, i tady platí v Izraeli i mezi Araby tytéž zákony krasochuti, a tlustá žena váží tam více, nežli suchá nejenom fysicky, ale také aestheticky.

Hradby tripolisické straší z dálky, ne z blízka, jsouce substratem nesčíslných vtípů mého společníka. Za to palác pašův z věnčí vypadá jako středověká tvrz, ovšem silná jen proti beranům, nikoli však proti kulím dělovým. Obsahuje sám o sobě: předně arsenal, pak vězení, kasárny, harém pašů a posléze místnosti úřední. Proč Turci palác i hradby tak bedlivě střeňou, že nesmíš je ani okresliti ani ofotografovati, pochopí jenom ten, kdo pro podobný zločin, spáchaný na některé pevnosti v Evropě, sám byl žalářován. Nemáme v tom vzhledě Turkům co vyčítati.

Co do obyvatelstva ulice Tripolisu pestřejší jsou než ve kterémkoli jiném městě středoafrickém: vážní Turci, někteří v kroji evropském a jen s tarbušem vysokým jako homole cukru, jiní v širokých pantalonech, v krátkém pestrém kabátci a s turbanem na hlavě, Arabové v burnusu nebo také v kalhotech širokých, po kolena sahajících, a s vestou bohatě vyšívanou, barvy světlé a látky hedvábné. Daleko méně hedvábí a kmentu než Arabové městští mají Arabové z venkova, z oasy nebo docela odněkud z poušti příšlí, opálení a osmahlí, sotva zakrývající svoji nahotu několika uprášenými hadry a dlouhým roztrhaným burnusem, ale s

okem plným odvahy, zvyklým čeliti všelikým nebezpečím nesmírné pouště. Mezi tím pletou se černoši ze Senegalů a Tuaregové, posléze Malťané v kroji čistě evropském a tu a tam nějaký Ital, Francouz, pak nějaký otec františkán ze sousední oasy, jemuž i domorodec s jakousi úctou se vyhýbá. Františkán jde tiše a skromně tak jako žena, která jsouc nucena vyjiti z harému úzkostlivě se tlačí ke zdi, aby nikdo nezpovídal ani ten malý kousek tváří nezahalený závojem. A tak na ulicích tripolských je malá ethnografická výstava.

Není pravda, že hned na první krok poznáš z nedůvěřivých pohledů všeho toho jižního národa, že úkosem na tebe pohlížejí, že jsi v zemi, nechci právě říci nepřátelské, ale aspoň ne tak příznivě ti nakloněné jako v Tunissku. Stačila by prý nepatrná neshoda, aby hned veškeren kraj kolem byl ve zbrani – proti Francouzům, jež tady Turek pokládá za jediného vážného nepřítele. Přesvědčil mne o tom ne tak můj krátký pobyt v Tripolisu, jako spíše a důkladněji dlouhý výklad mého průvodčího. – Ostatek procházíme se zde po ulicích právě tak volně jako v Alžíru a v Tunisu a nikdo si nás nevšímá, spíše naopak; zastavíme-li se u nějakého krámků, začínajíce obchod, hned několik ochotných Arabů skupí se kolem, pomáhajíce svými francouzskými drobtý, a to bez bakšise. Ovšem Francouzové nesmějí zapomínati, že zde nejsou pány tak jako v Alžíru, ani tak doma jako v Tunisu. I o nesnášlivosti náboženské v Tripolisu mnoho se bájí, ale nevím, není-li snášlivost tam těch Arabů větší nežli těch, kteří lásku a mír křesťanský mívají sice rádi na jazyku, ale ne v srdci. Arab chová ovšem hluboké opovržení proti rúmimu, křesťanu, ale nechá-li křesťan jeho na pokoji. Arab jistě mu nic neudělá, aniž mu napadne přemlouvati jej na svou víru, rozumně pokládaje tuto za soukromou věc každého jednotlivce. Zde jsou Arabové a Turci více doma, než domorodci v Alžíru, zde jsou pány více, než domorodci v Tunisu a chováš-li jako cizinec vážnost i úctu ke zdejšími obyčejům a zvykům, zle se ti nepovede. Tak tomu i všude jinde.

Za okupace tunisské měli ovšem v Tripolisu větší strach. Jednoduchý cvičebný pochod francouzského vojska na hranicích Tunisských zavládl již příčinu k pověstem, že Francouzové táhnou na Tripolis. Mezi Araby velké zděšení, pak obecný zápal pro svatou válku a mezi šejky, tak jako v Čechách o prázdninách parlamentárních, agituje se valně. Ferik, komandující generál tripolisský, vyslal tehda – bylo to asi roku 1882 – hned livu čili brigádníka s několika batailloný a děly na hranice a celý Tripolis hořel touhou pobiti křesťany. Všecko prý utíkalo na hradby, křičelo, mávalo rukama, tak jako když se na divadle statisti perou. Arabové ze sousední oasy také přiběhli na mořský břeh a účastnili se obecného řvaní vynikajícím způsobem; k mávání měli mimo to mnohem více místa a tak bystře i v tom si vedli, že člověk dovídaje se o tomto malebném podívání, jen trpce lituje, že při tom nebyl. Všecko bylo

opojeno přáním, aby Alláh zvítěziti dal svému pozemskému místodržiteli, Sultánovi; liva, ten brigádník mimo to také ještě jinak se opojoval, avšak potajmu. Dodalo mu to nesmírné kuráže, neboť hned po tém dni oznamoval do Tripole, že poslal francouzskému generálu Logerotovi ultimatum tohoto asi znění: »Bud tak dobrý a klid' se odtud co nejrychleji, jinak tě zdrtím,« a že generál i vojáci francouzští se před ním rozprchli jako stádo ovcí, když na ně štěkne pes. Ovšem že doma mu věřili, neboť – mysli si – před zbraněmi tureckými ani nelze jinak.

Turci výborně dovedou agitovati a neustále rozdmychovati vášeň v Arabech, celkem přece jen klidných. Tripolitané přijali zprávu o dobytí Tuniska a smlouvě Bardské v letech osmdesátých dosti odhodlaně a nebyli by asi mysli dále, kdyby za několik neděl nebylo přitáhlo turecké vojsko zadržet francouzskou invasi a vůbec vypudit Francouze z Afriky, a s nimi arabští marabútové, fanatičtí kněží, jako agitátoři; v jich čele táhl zuřivý Si-Hamza kázat panislamismus, nenávisť a svatou válku proti Francouzům. To se mu výtečně podařilo a Arabové s nadšením vítali turecké zbraně. Sami, ač jindy líní jako nechci říci co, chápali se děl a tahali je na břeh, při čemž se stalo nejednou, že rozjetý kanón nemotornému pomahači ani se nevyhnul a poněkud nešetrně ho pošramotil. »Vidíte,« povídali si na to Turci, »jaká děla má náš sultán! Ani jich nepotřebujeme nabíjet a už usmrcují ty, kteří se jich neobratné dotknou.« A Arabové otevírali ústa, počítajíce, kolik to křesťanů padne pod ranami tak výtečných zbraní. Na tureckou execírku dívali se se zálibou pravé takovou, jako civilisované děti evropské.

Agitování Si-Hamzovo při sanguinismu Arabu mělo vděčné pole: nemusil než vymýšlet prostředky, jimiž by pohasínající důvěry vždy na novo získal a tu jenom na chtivost a lakotu Arabu bylo třeba se obrátiti. Tak na př. nabízel, kdo chce, ať si napřed určí v Tunisu nebo Alžiru dům, palác, pole nebo cokoli, že to dostane – až toho Turci dobudou. Kdyby tak dobyli opravdu! myslí si důvěřivý Arab a čeká trpělivě na slibované loďstvo a vojnu a dělá zatím, čeho dovedný agitátor si přeje – třeba beze vsí odměny, které však dostane se mu jistě, co nejdřív – a kdyby se toho nedotkal na světě tomto, tedy na onom co nejjistěji... Na určitý, příští den Si-Hamza ohlašuje příjezd loďstva sultánova. Houfy lidu stojí tedy nazítří při břehu s očima do dálky upřenýma... Pořád nic! – kde pak by se také vzalo! – na to musily by dříve býti peníze. Po celém moři Středoziemském po turecké lodi není ani památky – ale Arabům se zdálo, že něco vidí, co se nehýbe ve veliké dálce... To jsou lodi!... Ale že se to nehýbe?! – To se asi něco stalo, čekají do zítřka, počkejme také!... A zítra marabú má novou výmluvu, takže Arabové čekali i druhý i třetí den – a čekají do dnes...

Silná, Francouzům nepřátelská strana, silnější svým nepřátelstvím než počtem, jsou zejména uprchlíci, kteří byli nuceni utéci se sem z Tunisu. V Tripolisu přijali Araby s otevřenou náručí a svěřovali jim i úřady a vysoká postavení, jež zaujímali ve vlasti, ač vlastně Turek Araba nemá u veliké lásce. Ale panislamské politice sultánově, namířené proti křesťanům, dobře to odpovídalo. Ovšem od těch dob zaraženy byly panislamismu takové rány, že se z nich dosud nevzpamatoval – ani on ani Arabi paša.

Židé bydlí jen ve městě, ve zvláštní čtvrti, překrásně špinavé a smradlavé. Bylo by ovšem s nemalým podivením, kdyby židé tady neobchodovali, jenom že způsob, jakým se obohacují na úkor jiných, zasluhuje uznání všech darebáků a lidí nedobré vůle. V Tripolisu obchod valně nejde a o náhlém velikém obohacení nemůže býti řeči – tož tedy aspoň jiné lze zničili hmotně a pak snad to půjde... Žid tripolisický počínaje své obchody, je chudý, ba má míň než nic a sotva co na těle. Díky doporučení svých souvěrců dílem zdejších, dílem evropských, těch, kteří i s nejchudším ze svých spolubratrů dovedou držeti zajeden provaz, když jde o napálení nejapného křesťánka, opatří si malý úvěr a zásobu zboží, obyčejně takového, jež nejvíce jde na odbyt a prodává je – pod cenou výrobní. Ovšem že tím vlastně hodně prodělá, ale za to odbude svoje zboží velmi rychle a učiní konkurenci poctivým obchodníkům nemožnou. Aby se pak vyhnul nezbytnému jinak úpadku, půjčuje stržené peníze Arabům na lichvářský, někdy až nesmírný úrok, a Arabové, kteří jako velké děti nikdy nedovedou odolati nějaké zábavě a rozkoši, ale peněz na to nemají, vypůjčují si slepě. Za to však nenávidí Žida do hloubi duše, a ten nejchudší beduin jen s opovržením pohlíží na Žida nejbohatšího. Arab trpí podle sebe Žida jako nutné zlo, věda dobře, jak nečisté má ruce, a proto nepřipouští ho mezi sebe aniž k úřadům anebo hodnostem nějakým. Proto nemohou Arabové alžírští zapomenouti Francouzům, že zákonem Cremieuxovým z r. 1870. postavili Židy na jejich úroveň; Francouzové tím v očích Arabů nepovznegli Židy, ale klesli sami také tak nízko jako Židé.

Vidíme z toho, že Tripolis není tak tuze cizím, neznámým a vzdáleným svými obyvateli, jak by se zdálo na první pohled. Vždyť ve mnohém je tam skoro jako v Evropě.

Židé splácí Arabům stejnou měrou a pyšně shlížejí na ně se své výše vyvoleného národa, jsouce přesvědčeni o vysoké své ceně, pro kterou Spasitel, který však teprve přijde, za národ svůj si je vyvolil. Když Abraham přišel na úpatí vrchu, na kterém chtěl obětovati Izáka, obrátil se ke svým sluhům, tázaje se jich:

»Vidíte Boha?«

»Nevidíme, pane.«

»Tak zůstaňte tady, vy a oslové vaši také!«

Kteréžto vypravování židovské tradice znamená Židům asi tolik, že kdo není Židem, není ani člověkem aniž hoden nésti to jméno. Proto může jej Žid beztrestně podváděti.

To vše platí nejen o Židech tripolisických, ale o Židech v celé severní Africe. Žid žije tam s Arabem v nepřátelství zjevném víc anebo méně a zbraň, kterou se tam ohání, je falešná váha a zkrácený metr...

Za to vůči katolíkům jeví Arab i v Tripolisu přese všecko svoje náboženské záští více tolerance, než bychom se nadáli; a zvláště kotečům františkánům, kteří po většině hlásají a šíří slovo boží po březích severoafrických, chovají sympatie, které poznali jsme již svrchu, vidouce, kterak na ulici domorodci uctivě mimo jdoucím otcům ustupují. Prý nebývalo tak vždycky, jak poučuje jistá legenda ještě v Tunisu sebraná. Kdysi totiž františkánům, kteří nenosí klobouků, mnoho bylo snášeti příkoří od Arabů nižších tříd. Převor jejich stěžoval si do toho bejovi tuniskému, který znaje náklonnost Arabů ku kněžím katolickým, nepochopoval těch stížností, ale přece vydal ferman, aby se něco podobného neopakovalo. Když však přišel převor žalovati znova, tu dobrý nápad probleskl bejovou hlavou, což stávalo se zřídka, neb obyčejně musí se blýskati v hlavách ministrů: »Už vím, co toho příčinou! Moji poddaní pokládají vás za Židy a podle toho s vámi nakládají. Ale noste tohle« a při tom sundává vlastní šeši s hlavy, posadil ji na lysinu převorovu, »a můžete choditi všude bez překážky a všude s vámi budou dobře jednati« – Od těch dob františkáni a ještě více t. zv. »bílí otcové« nosí v regenci Tunisské šeši, červené čepice s temnomodrým štrápcem. V Tripolisu však ani toho nepotřebují. Zavděčují se pak Arabům nejen školami, jež vydržují ale také nemocnicí, do níž chodívají zdarma se léčit i ženy i turečtí vojáci. Tito beztoho za peníze by nemohli, nedostávajíť žádných.

Do škol františkánských posílají své děti i někteří důstojníci turečtí, a prý mohamedánští hošici jsou stejně čiperní jako ostatní žáčkové, ať katoličtí, ať řečtí nebo dokonce židovští. – Tripolitané váží si zejména francouzské pošty, již sami rádi a hojně užívají.

III.

S městem brzo jsme hotovi, neboť znamenitosti, které bývají tak vítány nám, o cestách písčím, zde není. Ach, s jakou radostí chytili bychom se vysokých kleneb a mohutných věží nějakého kostela, obrázku nějaké galerie, starých klíčů neb jehlic, nějakého musea, ba i kšand nějakého slavného muže, které se chovají pod sklem musejní skříně, tak jako proslulé kalhotodržky Hoferovy v museu inšpruckém, s radostí k tomu i historická data, pověřená i nepověřená přidávajíce. Ale tady nelze! – Pomníků není, kostelů není, jednoduchých pár mešit v to nepočítaje – minarety všechny jsou stejné, nezvláštní domy všechny jsou stejné, do paláce pašova nesmíš, obrázků a galerií není a Arabové neschovávají ani starých zbraní ani starých škorní nebo burnusů, abys mohl chodit na ně se dívat. Raději sami to ještě odnosi.

Půjdeme tedy za bránu, kde je dnes náhodou čileji a živěji než před ní. Brána je na protější straně, kterou jsme vešli, tedy na straně východní, u paláce pašova, a před námi rozkládá se teď široká, písčité pláže, nízký mořský břeh, na právo vroubený ještě nějakými staveními, dílem obydlími, dílem skladišť na němž odbývají se dva velké trhy, na halfu a pak na potraviny. Dnes prodávají halfu hlavně, vedle toho však i potraviny, cerealie, ovoce atd. Pořádek trhů není nijak stanovený – nač takto omezovat svobodu? Závísí prostě na tom, jak se zboží sejde, což zase závislo jest na okolnostech přechytných, velmi zhusta nepředvídaných.

Procházíme několika stánky, v nichž smlouváme staré zbraně. Pár pistolí starých s kamenem křesacím, vykládaných uměle stříbrem, za 25 piastrů. Patrně chlap, který je prodával, si je někde vypůjčil za pět prstů, nebo nerozumí svému zboží; aby svědomí nás netížilo příliš, dáváme třicet, začez nejen získáváme na ráznosti a pověst' o našem příchodu letí bleskem po všech krámích okolních a šíří se rychle až na tržiště, ale jsme ve vážném nebezpečí, že ve přivalu starých karabin, pušek a pistolí truchlivě skončíme životy zadušením...

»Počkejte, přáteli, abychom měli pohodlnější cestu, sedneme na nějakého bourriquota, malého osla, kterým se snadněji než pěšky prodereme vřavou trhu. Tamhle je stanoviště známého jednoho oslaře, u něhož obyčejně oslíky najímám, jeda do oasy, tam si vybereme a pojedeme pak hned oasou kousek na poušť chcete-li?«

»Však beztoho se mi hlava motá a nohy neslouží dobře« – z horečky, už jsem chtěl dopovědět, ale zamlčel jsem dodatek lehkomyšlně, nechtěje, aby starostlivý druh a výborný průvodčí od svého vůdcovství neopustil a místo na poušť, na loď zpět mne nezavedl. Dodávám tedy »– z toho ruchu«. Ale hlava mi hořela tím více, čím slunce vystupovalo výš, a

byl jsem jako v parní lázni. Než zvědavost ještě větší byla. Eh co! myslím konečně, všetečnost horších věcí bývala příčinou, a kdyby Evička nebyla bývala tak zvědavou, seděl bych dnes v ráji. Smutnějších následků nežli všetečnost první oné ženy, jež od těch čas geometricky roste na jejím pokolení a jiné nepěkné vlastnosti ještě přibírá, moje míti nebude, naopak, vrátím se do ráje snad ještě dnes – tak s Bohem, živote, a hajdy na osla!

»Ach! Bondžur, Sidi, Habibi!« volal z houfce oslu jejich vládce a pán, jakmile zočil francouzského důstojníka. Křik jeho měl znamenati pozdrav, po francouzsku pronesený, do něhož srdečné přátelství přece však přimíchalo slovíčko mateřštiny, kterou obyčejně se projadřujeme, chtějíce z hloubi srdce pověděti něco i cizinci. –

Oslů pán nejlepší dva kousky vyhledal, oslíky malé, po hřbet ne vyšší než asi metr, zvířátka zdánlivě útlá, ale silnější než mnohý velký osel evropský, o tenkých nožkách, ale veliké hlavě a ohromných uších. Osedlal je, totiž přehodil přes ně halfou vycpaný polštářík, sedlo to zvané bardah, na kterém po stranách na řemenech rezavé třmeny visely, a přivázal je popruhem oslům na hřbet. Hubou mělo každé zvíře cosi prostrčeno jako uzdu, která řídila se provazem jakožto opratí. »Vyšvihli« jsme se do toho sedla, na kterém ostatek sedělo se dosti pěkně a »dělalí jsme dojem« což by se nám v milé domovině na takových dobytčích asi sotva bylo podařilo. Důstojník aspoň vypadal nesmírně komicky: sebe písící na štěstí neviděl.

»Pojedu napřed, vy jedte za mnou a jen prosím vás osla neřidte – nemějte za zlé, ale on se tady v trhu vyzná lépe než vy a také lépe se dovede vyhýbat. Nicméně volejte »baalek!« pozor, chcete-li, aby se vám někdo vyhnul.«

Poznámka o poměru mých a oslovských těch dovedností sic mne v nitru zabořila, ale, objektivním vypravovatelem býti chtěje, musím doznati, že zakládala se na pravdě. Osel vskutku na tržišti mezi velbloudy a ostatními osly velmi moudře se choval, procházeje opatrně, aby nikoho neurazil. Zapomněls na chvíli, že je to bytosť tak nechvalné pověsti.

Na tržišti, přerozsáhlé to písčině, několik set velbloudů stojí buď ještě s nákladem na hrbatých zádech, buď již odpočívá v tichém přežvykování. Proplítáme se mezi nimi a oni trpělivě ustupují nebo uhýbají dlouhé krky daleko do cesty trčící, dívajíce se na nás okem rozumným, trochu udiveným, jakoby sobě mysli: »Prosím tě, člověče, co pak ty tady s tím parapletem? Trochu toho sluníčka se bojíš? Ale jdi jdi – takhle s námi přes poušť na druhou stranu, to bysi se ošíval!« Přicházející neb odcházející karavany velbloudů pohánějí Arabové osmahlí až do černá, oblečení dlouhou košilí, staženou v pasu provazem, s holýma ramenoma a lýtkama, s

hlavou pokrytou buď šesíí, ovšem bez třapečku a červenou už jen v minulosti, nebo roztrhaným turbanem a křičí, pohánějící velbloudy a pobíhající kolem nich buď pěšky buď také na oslích. Vřava je přenesmírná, nebo mezi tím rozbíjí své stánky obchodníci s různými potravinami a všelijakým občerstvením, chumelí se malí kluci, kteří co chvíli se nám nabízejí svými službami jako popoháněči. Nevzali jsme totiž od oslaře průvodce žádného; pronájemce, znaje důstojníka, ovšem důvěřoval, že mu osly přivedeme zase v pořádku zpět. Kam bychom s nimi byli také utekli!

Velbloudi, kteří schází se tady na tržišti, nejsou ti proslulí Mehari. běžci, nýbrž jen soumarové, utýraní a utahaní, neboť nakládají jim na vysoký hřbet tíži někdy až 100 kilogramů...

V nepořádku tržiště vládne nicméně jistý řád, aspoň potud, pokud obchodníci s určitým zbožím řadí se podle sebe, v určité skupiny, podobně jako u nás na jarmarcích. Tržiště potravin odbývá se o něco dále než tržiště halfy, blíže k městu. Každý prodavač rozestře na zem rohožku, na ni rozloží svoje zboží a usedne k tomu na bobek nebo s nohama skříženými čeká klidně, až se kupec nějaký přihlásí. – Řezníci staví si jakési stany, t. j. rozpínají dřevé plachty proti slunci, aby se jim jejich zboží v jeho žáru naposled neupeklo. Prodávají nejvíce maso jehněčí, také telecí a posléze velbloudí, jež sekají, vlastně rozřezávají velikými noži dle objednávky nebo do zásoby, při čemž rozvěšují je na provázky po latích svého stánku, snad také proto, aby mouchy, jichž kolem na tisíce obletuje nezemřely hlady. Methoda, jakou porážejí dobytek, jest asi nějaká zvláštní, neboť maso je všechno krvavé: krev pak místy stydne a takový kousek skopového, obalený bezpočtem černavých much, jež z nedostatku místa chytají se na sebe, visí na mase jako těžké hrozny, dodává chuti – ale jen těm mouchám ne mimojdoucím, ač Arabům nezdá se toto hojné much přiživování žádnou překážkou. – Zelenáři přinášejí zboží na plochých, velikých ošatkách a usazují se v sousedstvu. Prodávají nejvíce saláty, hrách a ovoce. Jinde zase najdeš rohožky, pestré pokrývky džerbské, sklady humusů, šesíí a pod., kupec jeden prodává i píšťaly a demonstruje dobrotu svého zboží ad oculos, rectius ad ores a píská, až uši zaléhají; nicméně přiláká tím houf výrostků, z nichž každý tak, jakoby zkoušeti chtěl, vezme po píšťale a píská také, čímž obecný ruch tržní nabývá zvláštního jakéhos martialného půvabu a rázu. Průvod k této hudbě obstarávají slepice, jež venkovský prodavač každý, ať pracuje jinak v tom neb onom oboru, přináší s sebou také, aspoň jednu nebo dvě, a k tomu zásobičku vajec. Kdo jsi někdy slyšel operu nějakého nepodařeného Wagnerova stoupence, přibližný budeš mítí pojem o dojmech sluchových, jež návštěvník odtud odnáší.

Žen na tržišti neuvidíš; i ženy křesťanské vycházejí málo, a koupí obstarává arabský některý sluha.

Horko stávalo se už nesnesitelným a prodavači pomalu se uklizovali. Co neprodali, nakládali zase na oslíky a velbloudy, kteří sedíce, hlavami svými dosahovali výše vzrostlého člověka, takže pěšky jda, co chvíli mohl jsi se ocítiti tváří v tvář ohydné, ale dobrácké té hlavě; v nedlouhé době veškera pláže byla prázdná. Bylo už půl jedenácté, nebe veškero temně modré, čisté jako arch papíru studenta neumělého při komposici mathematické neb jiné, ač-li od milosrdného soudruha něco neopsal, jenom s tou jedinou zářivě palčivou hvězdou, která nehybně vznášela se nám už skoro nad hlavami. Kdyby od moře nevál slabý vánek, nevím, co by se bylo stalo. Myslím však, že nic.

»Chcete tedy na oasu a pak na poušť? Jsme tam hned!« lákal důstojník.

»Když už jsem až tady, ovšem.«

»Ale bude horko,« varoval dále.

»Tím lépe, dojem poušti bude pravdivější. Aspoň přijdu do transpirace, myslím v duchu, což jest neomylným lékem proti všem nemocem vůbec, horečce zvláště, jak moje hospodyně doma, panna Bábi, pevně je přesvědčena. »Jen se hodně zapotěj', Vašnosti, ono to přejde,« říkávala, i když jsem kdysi nohu sobě vymkna, choditi nemohl. – Ale vydrží to naši oslové?« táži se.

»Spíše než my,« nelichotně odpověděl komisař. »Tady vám bourriquot vykoná tytéž služby jako velbloud, ba ještě lepší. Jedete na něm předně pohodlněji, pak rychleji, a na pouhou vyjížďku velbloud by byl příliš těžkopádný. Je to asi tak, jako kdybyste z nějakého přístavu výlet na moře učiniti chtěje, najal si na to parník, místo pohodlnější lodičky. Ani kůň není tak tuhé povahy, jako tohle zvíře. Mimo to naše posezení na něm je dosti laciné; vyjednal jsem s majitelem po dvou francích, třeba na celý den...«

Baže měl ten osel tvrdou náuru, mnohem tvrdší než jeho jezdec...

Skoro kolem veškerého města Tripolisu, nejvíce však na západě rozkládá se po souši oasa, o níž slovíčko malé už jsme pověděli, místy v šíři až 15 kilometrů. Prý bývalo v ní více než jeden milion palem a vedle těchto pěstovali tam zeleninu, stromy ovocné, ba i obilí. Teď jest oasa v úpadku, nicméně dosud je veliká, ba ve svém druhu velikolepá a tvoří také jedinou, nejen příjemnou, než nade vši míru zajímavou vycházku z Tripolisu.

Z tržiště vyjíždějící, přicházíme k táboru tureckého vojska a nic plátno – u toho musíme zastavit se chvílečku nedlouhou, neboť už dříve rozličné zjevy vojenské učinily nás zvědavými, a mimo to z domova přinášíme sobě respekt před dvojím suknem, jakožto předmětem poplatnictvu nejdrahocenějším, takže mimoděk v pýše vlastenecké díváme se, srovnáváme, až posléze srdce se nám rozechvěje, když zavíráme svoje pozorování soudem: Takového vojáka u nás ani žádná kuchařka by nechtěla! a zachvěje se až divoce, když sezná, že voják ten je dokonce důstojník.

Tripolisský paša má ku své dispozici a na obranu věrných poddaných celou armádu asi 15 neb 18 tisíc mužů, pěších, koňstva i dělostřelectva. Ze svrchu psaného vyplývá, že to od těch čas, co Francouzové zaujali Tunis; před tím bylo v Tripolisu jen asi tisíc mužů posádky, a ti ještě rozptýleni byli v sousedstvu. Nejmenší část jejich leží v pevnosti, ostatní táboří celý rok pod širým nebem, za městem vedle oasy, aspoň dokud jim nedostaví kasárny, o kterých se již pracuje nedaleko odtud. Vojenské jejich vlastnosti se chválí, ale zevnějšek jejich nic nesnáší se s pojmem o vojenském pořádku, čistotě a přesnosti. Šat mají rozedraný, někdy více děr nežli sukna na tom, obuv také je v posledním tažení, a jenom zbraně se lesknou a třpytí. Turecký stát poctivě se stará, aby neschoulostivěli vůbec a aby se nepřejedli zvlášť. Žijí vlastně v děrách, v zemi vykopaných, nad nimiž rozestřeny jsou zelené a šedivé plachty stanové, dostávají denně několik datlí a fíků a peníze žádné, aby nezbujněli. Jen občas, aby se zachovalo zdání, dostanou nějaký ten piastr, kterýž den náleží ke dnům zvláště šťastným, jakých v životě tureckého vojáka jest asi tolik, co jich měl mocný chalif cordobský, Abd-ur-Rhaman, který prý nikdy jich nemohl napočítati více nežli čtrnáct. Zásob potravin není, skladiště jsou prý prázdna a žije se ode dne ke dni. Z počátku, dokud Arabové byli ještě plni nadšení a ohně pro vojsko turecké, scházely se dary dosti lehce, později řídčeji, až musily býti vynucovány, neb Arab mnohem spíše dá kus života, ba i kus své práce než nějaký groš. A přece snášejí vojáci tu svou bídu trpělivě, ba heroicky. Ve svém fanatismu jsou přesvědčeni, že i přes svou nouzi oni jsou nebo se stanou pány světa.

Svoji domovinu střeží tedy Turci tak žárlivě, že nepustí nikoho z Evropanů do vnitra země. Ve městě samém i v nejbližším okolí jsou sice Evropané docela volni, nikdo o ně se nestará, ale dále nesmí než asi tak na třicet kilometrů. Zákaz týče se nejen cizích důstojníků nebo inženýrů, ale i prostých turistů a učenců, ba i plechové krabice nevinného botanika. Roku 1886 jakýsi francouzský květinkář dychtiv jsa zvědět, co roste v tripolisském písku, starý pán, kterému spíše kuře dovedlo by ublížiti nežli on jemu, žádal prostřednictvím konsulátu o dovolení ku cestě do Džebel-Gherianu, poslednímu to výběžku Atlasu, asi 40 kilometrů od

města vzdáleného. Zdvořile sice, ale velmi rozhodně pasa žádost tu odmítl. – Po nějakém čase stejného odmítnutí dostalo se jinému nějakému cestovateli. Týž maje více horké krve než onen starý přírodopysk rozhořčeně vzkázal pašovi: »Dobrá, však já přijdu znova a přinesu si budžuruldu – pas – od sultána; až budu cestovati ve stínu Padišaha, snad mne tam pustíte.«

Avšak nepustili. Paša odpověděl po pašovsku: »Byť i přišel s fermanem sultánovým a kdyby chtěl vniknout do vnitř země, přivedu ho zpět třeba mocí. Však já si to již v Cařihradě zodpovím...«

A teď zahnuvše do stinné aleje palmové, jsme v oase. Pořád po cestě písčité, měkké a elastické, takže ani necítíš nárazu malých kopyt. Po obou stranách cesty jsou nevysoké zdi slepované z nepálené hlíny a za nimi veliké zahrady palem datlových, oliv, oranžovníků, mandarínu a fíku. Palmy z obou stran vysoko se vypínajíce, sklánějí své poetické koruny na cestu, tvoříce gothický oblouk zvláštní krásy: tmavozelené jejich ratolesti odrážejí se na tmavém modru nebe jasně a určitě a čepýří se pravidelně na všechny strany. Jsou jenom tři barvy všude vúkol: vysoko nahoře temný blankyt, ve vzduchu a nad zemí zeleň také tmavého tonu a pak žlutá zem a žlutý písek. Mezi zahradami či mezi tím lesem palmovým – ani nevím, jak bych řekl – buď jen hnědé ty chýže, rovněž jako zdi jen z nepálených cihel, buď jen jakési stany, spletené ze suchých větví, v nichž bydlí černochové: na konci oasy a na pokraji poušti jsou již jen zakouřené stany Arabů kočovných, tady usazených na nějakou chvíli. – Tu a tam za zdí skupina polonahých dětí, mezi nimiž i hlavička dívčí s tváří nezakrytou, velkýma, černýma očima, v nichž oheň dříme a doutná, pohlížejících zvědavě na toho cizince v bílém klobouku, s černým skřipcem v tváři a roztaženým slunečníkem. Nebo slunce proráželo pichlavě i řídkým stínem palem.

Najednou osel se mi zastaví. Přimhouří oči, sotva zřetelně stříhne ušima a klopí podezřele hlavu. Nejdříve podle všech jezdeckých pravidel popotáhnu uzdici a stisknu lýtka, ba i podpadkem do slabin ho šimrám, abych v něm vzbudil falešné domnění, že i k ostrahám, jichž jsem však neměl, utéci se jsem hotov. Ale posléz i rázné kopnutí až trochu brutální minulo se s žádoucím účinkem – osel nic, ani se nehnul. Komisař, který na moje volání se obrátil, dal se do smíchu.

»Raději mi poradte, co mám dělat, abych tady nestál až do večera! Půjčte mi, prosím vás alespoň svoji hůlku!«

»Ta vám také mnoho nepomůže. Čím více byste osla tloukl, tím pevněji bude on hájit své stanovisko. Ale pošimrejte ho vzadu za sedlem na hřbetě, uvidíte, co se stane.«

I stalo se.

Ve spravedlivém rozhořčení a tudíž ne moc mírně беру rukojeť svého slunečníku, krásnou, uměle řezanou z vonného dřeva, původu čínského, a důkladně chci osla podrbat. Sotva však dotekl jsem se této Achillovy paly, byl oheň na střeše, tak jako když se v Čechách o puntacích mluví začne. Osel opíraje se o přední nohy, vztekale vyhodil zadkem do závratné výše, nohama zadníma koketně tam zatřepav a jezdec nepřipravený na tento úskok poroučel se ze sedla. Na štěstí cesta tato ze hřbetu oslího netrvala dlouho a končila na měkkém písku.

»Pro bůh, nic jste si neudělal?« lekl se komisař, který se nenadál konců tak tragických.

»Počkejte, až se podívám, není-li slunečník polámán,« odpovídám, sbíraje hbité svůj kašket i slunečník, kteréž předměty daleko na obě strany se rozletěly; co na oslu bylo, rozdělilo se takto na tři nestejně části, z nichž nejstěžejnější oslu zůstala nejbliže. Za zdí sousední zahrady ozýval se málo tlumený smích a vykukovalo několik odřených šesíí a červolasá osmahlá hlavička dívčí...

Osel zase již stál klidně, a jenom když tak vedle sebe ležeti mne viděl, hlavu maličko v mou stranu nachyluje, zamrkal očkem, jakoby se usmíval: »Já té naučím sekýrovat mne, starého osla«... V té chvíli mysl moje mimoděk zaletěla daleko, daleko odtud na sever, až k fjordům norvéžským, kde právě přede dvěma lety náš přítel a soudruh z těch cest, komorní musikus královský holandský, mijnheer Collins cestu s komoně svého na kyprý mech přeměňoval. Tenkrát škodolibě jsem se smál, vida veliké to břicho kutálet se dolů, a teď ten osel připadal mi tady jako výstražné znamení božské prozřetelnosti, že dnes mně, zítra tobě.

Však počkej, osle, ukáže se brzo, který z nás je větší.

Ale teď teprve se objevilo, že bardah, sedlo, je povážlivě sesmeknuto na levo, a že – popruh praskl. S upřímným zadostučiněním jakožto jezdec беру toto na vědomí:

»Vidíte, tohle je příčinou mého pádu,« vysvětluji komisaři svůj kotrmelec. »Takto ovšem nemohl jsem se na hřbetě udržeti.«

»Nu ano, ale co teď?«

»Eh, půjde to dobře,« nabývám odvahy a sebevědomí právě provedeným důkazem nevinny své ostudy.

»Mám u sebe kus silného motouzu, tím a řemenem od kukátka utáhnu popruh snadno.«

Správka byla hotova v okamžiku a aby při vystupování sedlo nesklouzlo nebo popruh nepraskl znovu, zatáhl jsem osla ke svahu, z něhož jako z výstupku hřbet jeho jsem jen překročil. Teď znaje již spády oslovy, seděl jsem pevně a šimral ho po hřbetě již tak dovedně, že osel vztekle se dal do trysku a komisař sotva mi stačil.

V krátké chvíli byli jsme na konci oasy. Stromů a palem řídkěji bylo, tu a tam ještě jen nějaké křovisko bujné květeny jižní, kaktus neb aloe, půda stávala se vlnitou, a když vyjeli jsme na nevysokou písčitou dynu a po ní znenáhla jsme sjeli zase dolů, oasa ztratila se nám z dohledu a před námi byla jen nesmírná planina, moře žlutého písku, jemného, drobného a čistého jako zlato silně se stříbrem smíšené, planina neviditelná ode břehu, poněvadž zasloněna dynami, počátek Seriru, veliké poušti tripoliské.

A byl pořád jasný a úpalný saharský den... Slunce plálo vysoko nad hlavami, ač v té poloze zdálo se mnohem nížeji, než kdyby bylo blíže při obzoru, až tížilo svými paprsky nejdříve slunečník, rozepjatý neustále, potom korkový široký kašket a posléze ubohou moji hlavu; na konec i osla, který však věc tu snášel odhodlaně, nic neříkaje. Oasa byla už daleko za námi a stínu nikde. Komisař přede mnou klusal hodný kus ostrým klusem, a já nepřestával krásnou tou čínskou rukojetí podrbávati osla na zadku, kterýž manévr spojen byl s mnohými obtížemi, an nebylo možno slunečník při tom stáhnouti a pak zase roztahovati...

Horko bylo přenesmírné.

Osel asi také už toho měl dost, neboť se zastavil. V tom okamžiku, když přestal vánek působený rychlým pohybem, transpirace dostoupila vrcholu – ale stejnou chvílí, co opět na neposlušné zvíře jsem se chystal, pocítuji blahodárné účinky saharského výletu a vzpomínám s povděkem dobrých rad své Babi. Horečky jako zázrakem ubývalo... Byli jsme vzdáleni od Tripolisu 15 kilometrů a město i oasa zmizely již úplně za dynami.

Rozumíme-li pouští to, co Arabové nazývají ghúd, moře písku, s dynami pohyblivými, písčitými vlnami, měnícími se s každým větrem, tož poušť s Tripolisem sousedící není pouští v tomto slova smyslu. Ale jinak všechno je zde jako v těch pustopustých krajích a karavany

vyjíždějící z Tripolisu hned za městem seřadují se a cestují tak jako na pouštích jiných, sebe nebezpečnějších.

Teď zbývaly již jen dvě jednotvárné barvy do kola kol: modré nebe a žlutý písek, v němž dusot kopyt naprosto zanikal. V sypké té hmotě bylo lze jeti posléze jen krokem, takže pohybovali jsme se zvolna a tiše jako dva fantomy, jako dva duchové, toužící po pivě. Pláň mírně rozvlněná táhla se do nedozírné dálky, pláň jednotvárná, pustá, na níž nebylo nic a nic. Jen občas postřehlo oko, znenáhla zvykající na prázdnotu kolem, v nesmírné dálce nějaký temný bod – snad oasa... Blížeji pak dva, tři i více velbloudů vracejících se z dnešního trhu. Potom zmizelo to všecko a na okamžik, když i soudruh můj zmizel v písčitém důlu a já s vrchole dyny pískové rozhlédl se kolem, děsná úzkost' jala moji duši tak, jako bych opravdu v té poušti byl daleko a sám...

Ach, je to asi ukrutné putovati přes Saharu, kde není ani jediné restaurace!... Znenáhla dali jsme se jiným směrem: opustili jsme město na straně východní a vraceli jsme se od jihu: učinili jsme veliký oblouk, skoro kvadrant, tím krajem nehostinným, strašlivým již na první pohled, ale i velkolepým zároveň...

Vrátili jsme se pak na loď až po třetí hodině a snídání měli jsme již valně vystydlou.

Ve snách, které následovaly po výletě i po snídání, osel ve svatozáři vznášel se před mým vniterným zrakem, jakožto nejdovednější lékař, který kdy spravoval pošramocenou krabici mé duše – vznášel se ne v horečném nepokoji, ale klidně a majestátně tak, jakým byl odpolední tento spánek.

Nic se na mne, čtenáři, nehněvej, že nejen tolik osobními příhodami tebe trpělivého nasycuji, než i do svých snů tebe zavádím, ale předně věz, že pro učenosť do Tripolisu jsme nejeli, spíš jen pro švandu a kratochvíli strávití tam konec prázdnin, a že nechci, aniž smím podávati tobě věci tak učené, abys za tři hodiny jenom lžici jich mohl užívat; a za druhé uvaž, že, kdybys sám vypravoval, sotva by se ti podařilo mluvití jenom o oslu a o sobě ne.

... Ještě večer, když už slunce padalo do moře, vyjel jsem si znova, sám, jenom jsa doprovázen malým arabským klučinou jakožto průvodčím zase na východ, při břehu mořském, tam, kde africký kraj Tripolissky je nejúchvatnější... Nejeli jsme dlouho. Palmy oasy přestaly rázem a najednou otevře se ti zde výhled na tři nekonečnosti: moře v levo, modravé, tiché a klidné, ba mrtvé skorém tak, že ani vráska vlny nerušila jeho hladkou rovinu,

v právo žlutavá nesmírná poušť a nade vším obloha – to vše v několika málo liniích a v málo jednoduchých, jemných barvách... Obraz unášející...

Srdce zatrne v úzkosti a v obdivu nad velikostmi v přírodě. Slunce osvětlovalo tu velikolepou úkosem, jasně a zřetelně do veliké dálky, kde tak jako dopoledne nebylo nic – nic. Obloha temnila se, na východě vystupovaly stíny sotva znatelné a kolkolem mrtvo. Nikde života, jen vlahý příboj mořský šuměl povzdálí, také tiše a skromně, dušen jsa pískem při břehu. Nebylo skal, o které by se byl pěnil a tříštil...

A šumění to vyznívalo v duši mojí ve vzpomínku na naše lesy a háje, daleko, daleko ode mne a zdálo se mi, že slyším večerní klekání... Zatím byl to pronikavý hlas muezina, volajícího ve vzdálené kubbě hodinu modlitby večerní.

Aquamarin moře přecházel clo temně halová, obloha purpurem plála a poušť, ta nejkliďnější a nejmrtvější, v západu zlatem se leskla. Na druhé straně slunce bylo už při obzoru, za palmami, jichž vějířovité koruny obřáždily se na zlatorudé jeho desce jako přeskvostné silhouetty nebo jako byzantské malby na zlaté půdě. Horkem zemdlená příroda ani nedýchala, však nebylo již dusno jako za dne a mořský vzduch osvěžoval i ve své tichosti a ve svém klidu, zanášej se solnou svoji vůní k nám. Čím více klesalo slunce, tím osvětlení bylo podivnější, čarovnější, jaké nikdy nemívají západy v mírném našem severu, a když poslední jeho záblesk prochvěl oblohou, stíny z východu rychle jaly se je pronásledovati, hvězda večerní zazářila jasně a vítězně a za ní hned celý houf jiných a jiných...

Co se toto všecko dělo, nemysli nikdo, že stáli jsme, ukrádající Pánu Bohu čas. Nikoli. Drbali jsme pilně svoje oslíky – zase jiné, čerstvých sil, ne ty z poledne – po zadečkách, totiž uháněli jsme, pokud to šlo, tryskem k městu, jehož obrysy ještě dosti ostře vynikaly na západě.

Ulice v Tripolisu byly již osvětleny několika petrolejovými lampami, což ovšem znamená mnoho a což ocení jenom ten, kdo kdy z večera v uličkách arabských musil se potloukati. Někdy i nemusil, jenom chtěl. – Došel jsem až do přístavu a odtud dal se převésti na Ville de Madrid, kde kapitán a důstojníci seděli ještě u stolu při černé kávě...

Ještě druhý den mohl jsem blouditi po Tripolisu a dívati se, jak velká jedna karavana odjíždí odtud přes dalekou poušť a litování srdce moje jalo, že nemohu s nimi... Předně tudy, Tripolisem, nesmím, za druhé ani jinudy bych nemoh', neboť ani přes Saharu nejede se zdarma.

Tolikrát již o Turcích jsme se zmiňovali a ještě jsme ani pověditi nemohli, že Tripolis je turecký villajet, závislý přímo na Cařihradu; z předcházejícího však vysvítá, že stojí pod správou paše, kdežto vojsku velí ferik, generál či divisionář, a loďstvu admirál. Paša musí dbáti předně, aby clo a daně pořádně byly placeny a to je asi největší jeho starostí, udržovati pořádek mezi podmaněnými kmeny, chrániti karavany proti bojovným Tuaregům, kteří neustále s Turky jsou na štíru, střežiti hranice tuniské, aby kočovné kmeny se tam nešcorpily a zejména pak hlídati Tripolis proti Francii a Itálii.

Pokud Francie se týče, myslím, že sotva kdy jí napadne zasáhnouti až na Tripolis. »Prosím vás,« vykládal kapitán, zatím co jsem večeřel a on s důstojníky laskavými mi byli společníky, »co by Francie si počala s Tripolisem? Go bychom zde dělali? – Předně na jihu Tunisko má přirozené, pěkné hranice, a kdyby proniklo až sem, ztratilo by je. Francie ocítla by se v posici otevřené na všechny strany, kde tisíce Arabů jako příboj mořský neustále na nás by doráželo. A jaký byl by z toho prospěch?... A Itálie asi také sotva pomýšlí na Tripolis. Dopustila by se ostatek ohromné chyby, kdyby se chtěla zmocniti města, kde soustředí se všechny odbojné živly arabského islamismu, jež po těch neúspěších, jichž dodělala se jinde v Africe, nevalně byly by jí příznivé. Ostatek ani Francie by nepustila Itálii do Tripole. – Paša může tedy klidně spáti, nikdo neohrožuje ani jeho ani město nebo kraj. Tripolis chrání ne jeho hradby ani jeho děla aniž hodnostáři, ale ta jednoduchá okolnost, že nikdo nemůže na něm míti opravdového zájmu...«

Ale paša přece klidně nespí, nýbrž balancuje dovedně po úzkém ostrohu, na jehož jedné straně jsou evropské zájmy sultána cařihradského, jež nedopouštějí velkého nepřátelství proti Evropanům, na druhé straně fanatismus domorodců, kteří neustále blouzní o panislamismu. Jest to zejména pověstná sekta Snussiů a jakési náboženské bratrstvo Chuánů, které neustále rozplameňuje vášnivou zášť proti všemu, co páchne křesťanstvím.

Tak jako z Džerby, odjížděli jsme i z Tripolisu večer. Čtenáři, který jsi dychtiv zvědět, jaký ten večer asi byl, měj tu lásku a přečti sobě počátek. Slunce zapadlo, barvy se měnily, Tripolis mizel v nočních stínech, pak lezly hvězdy ven, blyštily se právě jako včera i před tím, teplo bylo, krátce všecko jako předevírem. Viz tedy tam.

Malta

Ráno po tom dni, kdy vstoupil jsem na parník Ville de Madrid v La Goulette, přístavu to tuniském, stál jsem u lodního roubení nedaleko strojovny a zíval jsem přes to, že čar okrasné ráno a jižní nebe poutaly moji pozornost, z poloviny ještě rozespalou. Vítr nevál žádný a moře bylo jako olej, takže parník plul po něm klidně jako po jezeře. Všude samé průsvitné, bledé modro, na moři temnější poněkud a na obloze do běla. Už jsme se blížili k Súse, a břehy africké také se modraly v dálce: břehy nízké, ploché, blížící se svým rázem k těm nesmírným písčinám, které začínají odtud nedaleko.

Dojídal jsem po chvilkách sladký suchar z první snídaně, a poněvadž ze strojovny sálalo horko a také slunce již páliło notně, byl jsem pevně odhodlán uchýliti se někam jinam, buď do salonu nebo ještě raději na nadpalubí pod markýzu, kde pohybem lodi přece trochu nějaký větrík vál. Již úmysl svůj začal jsem uskutečňovati, přestávaje se opíratí o roubení a zvolna jednou nohou, nepamatuji se již, kterou to bylo, vykročuje...

V tom u dvířek vedoucích do strojovny objevila se kočka, šedivá, černě pruhovaná a neveliká. První jas velikého jižního dne poněkud ji oslepil, takže přivřela oči, čekajíc, až široká zornice se zúží a zreguluje přístup paprsků do nitra té kočičí duše. Pak začala se rozhlížeti.

Zjevení nebylo nijak překážkou, abych nedošlápl a nevykročil nohou druhou.

V tom kočka zamňoukla a upřela na mne zelenavé oči, zatím již přivyklé slunci, jež obráželo se teď svým zlatem v lesklé její duhovce, a těkala výmluvným jakýmsi pohledem s mé tváře na zbytek sucharu, který jsem bezmyšlenkovitě držel v ruce. Chtěla kousek.

Zaměstnání krmiti kočku přišlo vhod. Africký břeh přece ještě byl daleko, a v nejbližším okolí nebylo nic než voda a voda, přese všecku majestátnost a velikolepost' přece jen fádni. Kromě toho od těch dob, kdy četl jsem o kočkách pana Pierra Lotiho, měl jsem pro kočky vůbec a lodní zejména zvláštní interes, ano i lásku, zapomínaje velikomyslně na všecku falešnost, kterou jindy jiné kočky mne podváděly: snad jsem toho tenkráté zasluhoval. – Kočka beze všeho váhání a přes to, že jsme se viděli poprvé, vzala z ruky nabízenou sladkost, ale opatrně, aby se nedotkla mých prstů. Dle chování jinak lhostejného soudě, nijak ji nedojala moje ochota a rychlé porozumění, byla snad zvyklá podobným pozornostem, poněvadž lodní kočky ode všeho obyvatelstva toho vodního domu vždycky bývají hýčkány až přes míru. – Když snědla všecko, co mi zbývalo, zaprskla, utřela se prackou a ohlížela se kolem. Bylo jí asi divno, že je na palubě tak málo lidí, byť jsem v této mrtvé, horké sezoně

jediný pasažér na zádi; ostatní cestující z druhé až čtvrté třídy, jichž také bylo málo, byli seskupeni na přídě.

Obrátila se ke mně znova: suchar jí chutnal a chtěla ještě. Volám tedy na lodního sluhu, aby mi přinesl ještě jeden. Šedivá kočka snědla pak suchar skoro celý, a tak uběhlo bezmála půl hodiny tak příjemně, že i na slunce a horko jsem zapomněl. Ale posléze nasytíme se zábavy i s tou nejkrásnější kočkou a poroučíme se zdvořile.

Nesedím ani pět minut nahoře na lavičce, a již kočka přichází tiše a volně, ale jakoby tam ani nebyl, nevšímá si mne, což poněkud mne urazilo. Ještě trochu se líže a urovnává toaletu, načež se roztáhne na podlaze, ještě vlhké od ranního čištění, přivře oči a odbývá po sucharu siestu... Pořád je ticho, kapitán je na můstku a důstojníci si ještě hoví, břeh pevniny jest již blíže, ano i bílé město v rámci zelených palem odráží se od modrých vod a blankytného nebe, a horko stává se až dusným... Když za nějakou chvíli stín markýzy přes kočku se smekl a slunce začalo jí pálit do kožichu, sebrala se a dlouho se nerozmýšlejíc, ospale skočila vedle mne, na můj plaid, který jsem měl rozprostřený na lavičce. Dřímali jsme tak chvíli spolu, a když jsme se probudili, nechala se ode mne hladiti, přimhouřila oči a začala příst, krátce, uzavřeli jsme přátelství, které utužovalo se po každé snídani a po každém obědě...

Po návštěvě ostrova Lótofagů a Tripolisu, celkem po jízdě asi osmidenní blížili jsme se k ostrovu Maltě. Již z rána vynikaly zvolna z modrých vod zlatohnědé skály, proti slunci až purpurově se lesknoucí, a jeden po druhém vynořovaly se jakoby z hluboké tůně ostrovy Gozo, Comino, Cominotto a Malta, k níž dorazíme ještě dopoledne... Pozdravuji ten úzký země pruh, jakoby měl býti vykoupením z africké výhně, ale přepočítal jsem se: bylo tam horko větší než v Africe.

Jedeme zvolna na vodách pořáde klidných; podle předpisu máme vlastně dojeti až odpoledne ve tři hodiny a teď ráno jsme několik málo mil od svého cíle. Objíždíme jihovýchodní cíp, z kamenných mas ostrova vynikají tu a tam pevnostní konstrukce Ras Benhisa a Ras Delimara, střežící vjezd k zálivu Marsa Scirocco, opevnění St. Thomaso a jiné a jiné. Hradby jejich splývají v jedno s holými skalami, takže všecko zdá se býti pevností jedinou, z jejíhož každého záhybu, každého otvoru vyčuhuje ústí ohromného děla. Černé ty body, malé zdáli, rozstříknuty jsou po celém kraji a děly protkán je celý ostrov jako zajíc, prošpikovaný slaninou. Myslím, že nepřeháním příliš pravě, že na Maltě je děl více než Angličanův. – Abychom nebyli nijak v pochybnostech, že nalézáme se zde u vojenské stanice bedlivě

střežené, žene se naproti nám ohromná anglická loď válečná, jedna ze čtyř, které kotví zde v přístavu. Vyjíždí na procházku a při tom křížuje středozezemské vody.

Města a vesnice maltské nejsou již tak bílé a neobrážejí se tak od modrého nebe jako města africká; vše jest jedinou červenavou massou kamene, a kdyby nebylo obrysů věží a kupolí chrámových, ani bychom z dále nepoznali, že tam vůbec nějaká lidská mraveniště jsou. Teprve docela blízko a polním kukátkem poznáváme rozlehlost Citty Vittoriosy a Valetty, do jejíhož krásného přístavu vjíždíme o půl jedenácté.

Kdykoli opouštím loď, na níž několik dní jsem strávil, je mi teskno i veselo zároveň, skoro tak jako studentovi, když odchází v měsíci červenci ze třídy, v níž po celý rok jedl u bohatého stolu věd, umění a dovedností duševních, a trávil okamžiky veselé i smutné. Na lodi je mořská nemoc ten professor, který truchlivé chvíle připravuje nám obyvatelům pevné půdy pod nohama a zbavíte se ho rádi; – těch věcí příjemných a milých, kterých je zde mnohem více než po rozumu studentíkově ve školní lavici, želíte a oplakáváte teskně... Jako kdysi Capella na dálném moři severním, na moři ledovém a ve fjordech skandinávských přirostla mi k srdci, tak také Ville de Madrid, s nímž pražil jsem se na sluněčku africkém, vytlačil z onoho levobočného svalu všecko jiné, třeba i útlejší a živoucí, a usadil se tam všecek se svými stožáry, rahny, plachtovím a kouřícími komíny. Protože, jak již vzpomenuto, byl jsem jediný pasažér, býval jsem s kapitánem, lékařem a komisařem lodním při stole sám a měl tak příležitost blíže se s nimi seznámiti a se bavit: na lodi za ten čas poznal jsem ovšem každý kout a už začínal ji pokládati po té asi desítidenní, líbezné plavbě za kus své vlastní bytosti. V několika těch dnech zažil jsem tam blažené chvíle, jaké poskytuje siesta na klidném moři, přestál také trochu horečky a parných nocí, černých divadel přírodních a všeličehož jiného, a odchod můj byl tedy poněkud melancholický. Neloučil jsem se s novými dobrými známými sice s pláčem, aniž vůbec se slzami v očích, ale přece nerad, věda, že asi jakživ už jich neuvidím. Nejméně však dojatai byli sluhové: z pobytu tak dlouhého koukalo tučné zpropitné a už už ruce pro ně natahovali... Všem tedy, kdož toho byli hodni, stiskl jsem ruku, jenom na kočku jsem zapomněl; byla tím však sama vinna, neboť celé ráno se neukazovala. Anebo moje láska k ní zapustila tak slabé kořeny, že kočka sejdouc s očí sešla i s myslí? Takoví jsme, my mužští.

Už sestoupil jsem po lodním můstku do kocábky převozníka, který šťastně konkurujícím kolegům z náručí mne vyrval, už za mnou přinášející zavazadla moje jako výbavu za nevěstou, která opouští otcovský dům a jen ještě se obracím, mávaje kloboukem kapitánovi a ostatním.

V tom cosi skočí mezi důstojníky na roubení, vzpřímí a rozhlíží se. Moje kočka stála na balustrádě a zvolna kývala ocasem do výše pozdviženým.

»Miau!«

Zdá se mi, že to byla první kočka, která mne milovala upřímně a bez falše.

Když Napoleon, tehda ještě generál Bonaparte, 17. června 1798 jsa na cestě do Egypta, zmocnil se Malty, psal prý do Paříže: »Máme teď uprostřed moře středozemního nejsilnější místo v Evropě a draze to zaplatí ti, kdož nás odtud vypudí.« Že to Napoleon napsal, nediv se nikdo, ale že se nevyplnila tato předpověď, div se mnohem více! Nejsme sice honěni v umění válečném, leda pokud s domobranou souvisí, ale přece nejde nám na rozum, že vůbec Maltu někdo může pustit z ruky, zejména Francouzové, pro něž měla by Malta důležitost přenesmírnou. Ale lehko nabyli, lehko pozbyli. Bonaparte ve třech dnech zmocnil se hradeb, před kterými kdysi rozbíjel se turecký vztek a vášeň v podobě dělových koulí, někdy i samých tureckých hlav.

Páni maltští měli ve svém přístavě asi 1200 děl a 40.000 ručnic; vojsku, čítajícímu 2000 mužů, velelo 320 rytířův, a hojně zásobené sklady byly by uživily obleženou posádku po tři léta. Toto všecko kromě převýhodné posice ostrova lákalo, a Bonaparte dlouho se nerozmýšlel. Práci měl tím snazší, čím méně Johanitský řád byl schopen vážného a vytrvalého odporu. Rytířstvo, kdysi totiž velmi udatné a odhodlané, nebylo v těch dobách nežli pohodlným zaopatřovacím ústavem pro mladší synky vysoké šlechty, se kterými nevědělo se, co začít: mladí páni nic neuměli, fideikomisní statky nestačily jim na panské živobytí – oblékli tedy stkvostný háv a na Maltě dobře se měli. Starali se tam raději o hezkou tvář než o dobrý stav válečných lodí, děl a pušek a vyznali se v tomto zaměstnání právě tak jako jich udatní předchůdci v rozbíjení lebek nevěřících a pohanů. Velmistr, Němec Ferdinand svobodný pán von Hompesch, byl starý pán a také již se svým hrdinstvím na odpočinku; k tomu měl zlou podagru, s níž je velmi nepadno harcovati na koni a řídit odvážné skutky, leda by se to v bačkorách bez ostruh a na lenošce dít mohlo. Bonaparte znaje tento stav rytířského řádu, poslal emissary do Valetty a ti dovedli vniknouti až do nejintimnějších kruhů řádových a podplatili skoro všechny rytíře francouzské. Nicméně když Bonaparte u Valetty přistál žádaje, aby brány města byly mu otevřeny, velmistr nechtěl se poddati. Bonaparte obrátil a žádal tedy zdvořile, aby mohl aspoň v přístavu nabrati vody; velmistr však tušil něco neblahého, a dovolil to jen pod tou výminkou, že do přístavu vjedou nanejvýše jen čtyři lodí. Bonaparte vjel tedy do přístavu, ale ne jen se čtyřmi lodmi, nýbrž se vším všudy a nařídil

kanonádu. Zrezavělé houfnice řádové odpověděly a na obou stranách začala téci krev. Toho mírumilovné občanstvo města které jak živo nemívalo rytíře ve veliké lásce, přece jen se leklo a žádalo kapitulaci, posilujíc takto souhlasná naléhání podplacených rytířů francouzských. Ostatním také se do boje nechtělo: že prý se zavázali bojovat proti nevěřícím a nikoli proti křesťanům. Za krátkou chvíli se tedy řád vzdal. »Bylo dobře,« pravil generál Caffarelli k Bonapartovi, »že někdo byl v pevnosti, aspoň nám dvěře otevřel.« Fešácké dobývání!

Bylo prý tak náhlé a neočekávané, že ani sami účastníci tomu prý nechtěli věřit. »Z přístavu vyjížděla loď,« psal malířským způsobem jeden z nich (malíř Vivant Denon: Voyage dans la Basse et la Haute Egypte pendant les campagnes du général Bonaparte I. 24.); »poslali jsme naproti ní obrněnou lodici, aby vyzvěděvši co je zač, ji přivedla před generála. Když viděl jsem tu malou loď, nesoucí na předě vlajku náboženství (ostrov patřil řádu rytířů maltézských), plující ponížene pod těmi hradbami, jež tak dlouho vítězně odolávaly veškeré moci Orientu, již velel strašlivý Dragut, když jsem si představoval ty massy slávy dobyté a zachovávané po věky, kterak teď se tříští o štěstí Bonapartovo, zdálo se mi, že slyším vzdechy manů Lisle-Adamů, La Valettův a myslil jsem, že čas koná jednu z nejstkvělejších obětí filosofie, té nejstkvostnější všech illusí.« Zvláště tento poslední, filosoficky zamotaný passus Bonapartova malíře svědčí o tom jak Denon byl překvapen.

Večer téhož dne vystoupil z malé loďky neúhledný človíček v občanském obleku a zamířil k paláci velmistrovu. Byl to Bonaparte, který šel panu Hompeschovi učinit návštěvu. Leknutí starého pána, který již k nočnímu odpočinku se kladl, bylo prý převeliké. Potom Bonaparte sebral co bylo lze, ano i 600 tureckých otroků galejních, a do Neapole, pod jehož suverénitou řád se nalézal, prostě vzkázal, že Malta byla dobytá. Velmistrovu za náhradu slíbil nějaké knížectví, ostatním rytířům všelijakou jinou pensi a odejel.

Jakož řečeno, netěšil se dlouho ze svého vítězství. Tento jinak obezřetný pán dopustil se té nemoudrosti, že jal se drancovati Maltézským jejich kostely, s nimiž od věků srostli, a tak si je znepřátelil. Malou posádku pod generálem Vaubanem jali se obléhati Neapolitané, Portugalci a Angličané, při čemž domácí obyvatelstva zradou jim pomáhalo. Vítězný Nilson a po něm admirál Keith zmocnili se r. 1800. ostrova, který měl po míru amienském připadnouti opět řádu maltézskému. Ale ani liberálnější stanovy Bonapartovy nepřivedly k platnosti zrušený řád, a artikul jednající o tom ve smlouvě amienské, byl jen příčinou nového nepřátelství mezi Anglií a Francií. Angličané nepouštěli z rukou věc tak tuze drahocennou, takže posléze v míru pařížském 1814 byla jim Malta přiznána definitivně. Jak by také Maltu

nedrželi zuby nehty, když tím způsobem mají v moci bezmála celé moře středozevní. Opevnění, která Angličané tam provedli, jsou mnohem větší a silnější nežli hradby, jež tak dlouho vzdorovaly Musulmanům a tak krátko Bonapartovi. Když projíždíme těsným kanálem do přístavu, až srdce se nám újí z těch zejících děl a vysokých, silných zdí hradebních. Bylo by snadno přístup do přístavu rozšířiti rozbitím několika kusů skal, na kterých zdi spočívají – ale ne, ty právě tvoří přirozenou součást hradeb, které s nimi pak splývají skoro v jedno, nehledě k tomu, že tak pěkně chrání přístav, který patří snad k nejkrásnějším ve Středozeví, alespoň po přístavu bisertském. Poznáte to snadno, vystoupíte-li na kteroukoli výšinu, jež přístav obklopují ze všech stran.

A na těch výšinách, za vysokými zdmi rozkládá se ze strany jedné Valetta a jí naproti Città Vittoriosa, směsice to kostelů, arkád, kupolí, střechem, balkonův a terras – to všecko barvy hnědě červené a rozpáleno sluncem, které tiše praží s temně modré oblohy, která po celé léto je zde barvy tyrkysové, podivuhodně čisté... Tak na první pohled ani se nezdá, co všecko je pod tou veselou bání ve starodávném tom sídle nábožného řádu nahromaděno ohně a síry...

V jednom koutě přístavu dřímaly tři krásné válečné lodi anglické a hned vedle nich, v jiném koutku a smutným kontrastem proti modernímu lodnímu stavitelství anglických obrněnců, lesknoucích se železem a ocelí, truchlivě tulí se k jednomu skalnímu úbočí stará, dřevěná loď ohromných rozměrů, prý kdysi válečná loď španělská, natřená širokými bílými a žlutými pruhy, nesmírný to dům o nesčetných okénkách, sloužící teď za kasárna lodníkům; je to asi nejprůměrnější zaměstnání, které takovému pensistovi se může vyměřiti na konec jeho zajateckého žití. Převeliké rozměry všech těchto válečných velikánů, neřku-li lodí transatlantických, obchodních a poštovních, ztrácejí se proti rozměrům daleko větším okolních skal a přístavu samého, v němž bezmála bylo by lze vésti námořní bitvu.

Přistání, celní úřad, drožky, posluhové, to všecko jako všude jinde, přesněji řečeno, jako v Anglii. Hned prvním krokem na maltskou půdu otázka celního úředníka vyzvídajícího nejen tvé jméno, ale také zaměstnání, o tom tě přesvědčí; tak důkladně se na všecko vyptával, že již z vlastního popudu začneš vyprávěti svoje curriculum vitae. Bohužel, že se můj životopis ztratil ve vřavě způsobované ostatními cestujícími, lodníky, celníky, posluhy, drožkáři, cicerony a darmo-chleby, kteří přišli jen prosit o zpropitné za nic. – Honem tedy gramatiku italskou za anglickou zaměňuji, neboť jazykem maltským trápati se nebudeme. Jako všecko na Maltě je nějak popleteno, tak i jazyk: řeč maltská je totiž něco jako arabština, pokažená italštinou, dědictví to po Saracénech, kteří dvě staletí okkupovali ostrov; sem tam i některé

slovo anglické v tom zahlaholí, ano i ohlas frančtiny není v ní právě vzácností. Badatelé tvrdí, že prý také zbytky němčiny se v maltštině vyskytují. Inu, kam pak by se také němčina neprodrala! Ačkoli přece! Slyšeli jsme nedávno, kterak jistý obchodník pražský, který odtamtud odebírá svoje jižní ovoce, dostal na svůj německý dopis zdvořilou odpověď, že na celém ostrově nikdo německy nerozumí, aby psal buď anglicky, italsky nebo francouzsky. – V hôtélích nejvíce po anglicku se mluví: cizinci, kteří sem přicházejí, asi většinou jsou Angličané. Také osoby úřední, jak pochopitelně, všechny mluví anglicky, takže s angličtinou zde nejdál dojdeš. Ostatek také italsky zde mnoho rozumějí, daleko víc než francouzsky, ano střední třídy zhusta jen italštiny užívají; na venku však neznají ani angličtiny ani italštiny. V číslech poměr je tento: asi 10.000 obyvatelů mluví anglicky, 16.000 italsky a ostatek asi 120.000 maltsky.

Maltský jazyk je také trochu svědectvím chytré politiky arabské. Nápadný to zajisté úkaz, že všude, kam Arabové vnikli rošřující islamismus, arabština působila na národy podmaněné, sama však jen velmi málo přijímala z jazyků jejich, jak odborníci ujistí každého, kdo je o to požádá, důkazů filologických uvádějice s dostatak. Ale politika také měla v tom svoji hladkou ruku: Arabové dovedli býti k podmaněným národům humánní i snášeliví, a podmanění pak nevědomky, ano i rádi přijímali ukládané jho... Buďme rádi, že ne všichni, kdož jiné sobě podrobujíce jho na jejich šíji kladou, nejsou stejně chytří jako Arabové a že tlak jenom protitlak zase působí.

Rozmanitost jazyková vyplývá ovšem jen z různosti obyvatelstva samého, jež poskytuje jeden z nejpestřejších obrázků: vedle plnokrevných Malt'anů hemží se zde legie Turkův, Arabů tunisských, Italů, Řeků, ti všichni ve svých podivných i nepodivných krojích a oblecích, malebných a pestrých, a mezi nimi Angličané v přesných úborech nejnovějšího londýnského střihu, vojáci a důstojníci angličtí v bezvadně čistých uniformách s kaškety bílými a v kabátcích červených i jednoduše ustrojení policemen. Potom námořníci všech jazykův a zejména kněží a mniši dodávají celkovému obrazu zvláštního rázu. Každý desátý člověk vězí v nějaké černé nebo hnědé klerice, sutaně nebo kutně, neboť oblékají se do různých hazuk i kostelníci, ano i mladí hošící, jichž osud nějakým způsobem s kostely nebo kláštery souvisí nebo souviseti bude.

Maltské dámy, zahalené v černou faldettu, už sem tam na africkém severu obracely k sobě moji pozornost', která vždycky ochotně spočine na všem zvláštním a neobyčejném. Krásném v tomto případě nemohu říci, neboť krásou maltské dámy vynikají méně; ale mají půvabné

rysy a pěkné černé oči, ač na jihu ještě do pěknějších jsme se zadívali, a zvláštní jakýsi melancholický výraz, který jako by byl němou výčitkou, že druhé pohlaví maltské, silní a hbití hoši a svalnatí mužové pořade jen jsou daleko na moři a rozptýleni po všech končinách sousedních krajův. A na tu melancholickou tvář vrhá pořad černý svůj stín faldetta, jakýsi druh černé loktuše, která však v předu je jakoby škrobena tvoříc stínítko nad čelem a po pravé straně, a po levé jsouc zakončena kroužkem sebraných řas ostatního šatu splývajícího volně dolů přes levé rameno. Stínítko nad čelem nezakrývá snad tváře zúplna, nýbrž stíní jen a skrývá napolo, a Malťanka umí velmi dovedně jím manevrovati ukazujíc trochu oči, trochu tvář, trochu bílý krk a pletouc takto všetečnému divákovi smysly. Faldetta připomíná poněkud habaru arabských žen, a kdyby Malťanky měly ještě závoj, vypadaly by jako Arabky ve smutku. Lamartine, když cestoval po Orientě, napsal o tom knížku, v níž po svém způsobě povídá o faldettě, že »tento plášť z lehké látky vzduť větrem, kreslí svoje obrysy jako plachta napjatá na kocábce a zdá se, že z jeho půvabných záhybů, které připomínají brzo závoj, brzo šat, tajemná tvář, kterou zahaluje, uniká po libosti.« Domněnka, že pramateří faldetty jest arabská habara, je dosti pravděpodobná, jen že křesťanské dámy pod závojem to nevydržely, odstranily ho a způsobily si výčitku ješitnosti, ano ještě něčeho horšího, svůdného záletnictví, což však má na svědomí jenom galantnost' maltských rytířů, jichž veselý humor samy podědily. Tolik je pravda, že zjev takového černého domina (sukně a ostatek je také vždy černý, a jen ženy chudší nosívají barevný, kartounový život) vždycky vynikne mezi fádňními postavami anglických ladies, které straší tady v počtu dosti hojném.

Jako obyvatelstvem, tak i zevnějškem Valetta, hlavní město Malty, je směsicí všeho severního a jižního. V úzkých ulicích stavby anglické, italské a francouzské, ve čtvrtích chudších i arabské, ale dlužno doznati, že všude čistota a pořádek anglický. Ale jak dovedete si představití jižní město s čistými chodníky a dlážděnými ulicemi, jichž život neúprosná ruka policejní zatlačuje zpět do dusných prostor stlačených domků? Vidíte v tom hned na ponejprv kontrast bijící do očí, který jaksi nemile se vás dotýká, jako když vidíme Suahelce ve fraku nebo Laponku vlekoucí za sebou cul-de-Paris. Ale konec konců přece jen se zdá, že živel italský zde převládá. I příroda i lidé jakoby patřili k Sicílii, jejíž Malta jest jakousi dependencí, také geograficky.

Politicky srozuměli se obyvatelé ostrova Malty nejsnáze s Araby jim vládnoucími: jižní jejich povahy nejlépe si odpovídaly a smířily se tak, že z Malťanů stali se bezmála Arabové. Arabové mají také zásluhu o jméno ostrova: přišedše tam r. 904. změnili staré jméno Melite, tuším ještě punické, v Maltache a z toho později stala se Malta. Řád Johannitů, vypuzený od

Turků roku 1523 z ostrova Rhodu, dostal Maltu, Gozzo, Comino a nádvkem ještě i Tripolis od Karla V. 24. března roku 1530, a po té 26. října velmistr přistál na ostrovech tehda pustých. Od těch dob Johannité nazývali se také rytíři maltskými. Již jsme řekli, že s nimi obyvatelé Malty mnoho nevařili, s pány nynějšími však docela nic. Malťané, slyšel jsem vyprávěti, nenávidí Angličanů. Říkají o nich, že jsou dobří jen na jídlo, pití a spaní. Různí je od nich všecko: poloha geografická, povaha národní i náboženství. Toto poslední zejména je velikou propastí, neboť Malťané jsou přehorliví katolíci a s protestanty nedovedou se snášeti. Ve svých shromážděních a společnostech mluví proti Angličanům, tajně kují pikle proti nim, ale zevně nepodnikají ničeho. Ano, podivná věc, lírají se k nim, zvou je k sobě, sami pozvání jejich s radostí přijímají a vůbec poskytují odporný pohled národní podlízavosti a nedostatku národní uvědomělosti. »Ve mně,« dodával vypravovatel, bohatý obchodník tuniský, který s Maltou byl v čilém spojení obchodním, »vzbuzuje jednání takové přeukrutný odpor a hnus, ne-li hrůzu. Bud' at' uznají anglickou nadvládu docela a podrobí se, shledávají-li v tom svůj prospěch, aneb at' přímo dají nespokojení své na jevo, při čemž arci násilí nemusejí užívatí. Však by asi ani nemohli, chudáci, jsouce sevřeni železným kruhem děl, bodáků v a šavlí.«

Německá pozvánka jakési garnisony ve městě ryze českém, adressovaná české rodině, od ní přijatá i použitá, letí mi při tom hlavou a za ní mnoho jiných stejně žalostných a teskných vzpomínek.

Hned večer po mém příjezdu odhalovali před velikou budovou bibliotéky ve Valettě mramorovou sochu královny Viktorie. S korunkou na hlavě, v korunovačním hávu, v pravé ruce volně svislé držíc nějakou listinu, vztahuje levici ochranně nad poddanými v Maltě – posa, v níž vidím královnu anglickou a indickou císařovnu na jednoduchém podstavci nevím už po kolikáté. Mají málo vynalézavosti sochaři angličtí – nebo že by maltský umělec tu sochu bez ohně a plnou severanského klidu v pose i ve tváři byl zhotovil, pochybuji; jinak jsem po sochaři nepátral. Na malém náměstí, uprostřed něhož socha byla ještě zakryta, zbudovali pavillon pro hudbu a zvané hosty; k dekoraci jeho přispívala i stará brnění bývalých rytířů řádových, jež vypůjčili si z musea, oprášili, vyleštili a postavili nebo rozvěsili po sloupech improvisované tribuny. Chystala se tedy národní slavnost', k níž vlály prapory jen a výhradně s budov úředních. Slavnost' počínala v 6 hodin, k večeru: dopoledne by nebylo ani možno pro nesmírné vedro. Do ohrady kolem pomníku sjížděly se oficiální osobnosti, velikou většinou hodnostáři vojenští, ale docela klidně a zticha, neakklamováni, ano ani nepozdravováni obecenstvem. Sem tam nějaký černý frak se mihl, podle tváře domorodec ve státních službách, nenáviděný od lidu jako každý vysoký úředník nenáviděné vlády. Na

tribuně zasedly manželky hodnostářů. Ze shromážděných důstojníků valný počet trpěl krátkozrakostí na jedno oko, čemuž sklíčko zasazené mezi nos a obočí mělo odpomáhati. Nemoc tato také mezi pruským důstojnictvem silně je rozšířena. Posléze přijel také arcibiskup, který jedině těšil se pozornosti shromážděného lidu, jehož ostatek bylo tuze málo: v ulici protínající malé náměstí mohly volně cirkulovati i vozy, neřku-li pěší.

Ceremonie začala několika takty hymny God save the Queen. Dva Angličané, zevlující vedle mne právě tak jako já, uctivě sňali klobouky a já, nechtěje výjimkou na sebe pozornost obracet, smekám také – ale ostatní lid si toho ani nevšimal, čekaje prostě, až spadne se sochy rouška. Klidně tedy nasazuji zase svůj kašket a darmo snažím se zachytiti alespoň několik slov slavnostního řečníka. Patrně věděl, že nemusí se namáhati než pro úzký kruh nejbližší stojících officiósů. Konečně rouška padá – nic... Shromáždění trapně mlčí. Odhalovatelům bylo asi nevolno a úzkostlivě jaksi, tiše a nesměle zavznělo bojácné hurra! a zase několik taktů anglické národní hymny. Bylo-li opravdu nějaké spectaculum, byli toho příčinou jen páni kluci, kteří rvali se na vysokých kandelábrech o místa. Čilá jejich kontroverze a debatta, provázená tou nejživější gestikulací, která až do pohlavků v a zášijků se stupňovala, daleko více zajímala publikum než bílá socha císařovny indické. Pak zase nějaká malá řeč, kousek hudby, skvostné ekypáže hodnostářů odjížděly – a bylo po komedii. Když tribuna a ohrazená místnost před sochou se vyprázdnily, náčelník policemenů dal znamení: »The people can go in!« – jako že teď národ může se na královnu podívati z blízka. Do ohrady vběhlo několik uličníkův a jali se křížkovat a dělat neplechu teď přímo před tváří mocné paní, representované mramorem...

Vzpomínal jsem na bouřné odhalení sochy Dantonovy na Boulevardu St. Germain v Paříži, jemuž právě před několika týdny byl jsem přítomen, na ohnivé řeči a tlačenici lidu, proti čemuž bylo toto pravým pohřbem – neboť co jest jiného odhalení pomníku panovníkova, jehož národ se nesúčastní? Smutnější slavnosti národní jsem neviděl.

Přes to všecko Angličané jeví málo chuti odejít z Malty.

Je docela přirozeno, že Maltané jsou velikou většinou námořníci, jakož i že opouštějíce malou, uzounkou svou domovinu, skálu, která jen velmi málo poskytuje živobyті, hledají výživu jinde, v zemích sousedních, nejvíce ve východním Alžírsku, v Tunissku a Tripolisu. Malta je jako včelník, z něhož co chvíli vyletí nějaký roj a každým okamžikem osamělý trubec někam do sousedstva. S tím souvisí pracovitost a odhodlanost jejich, pro kterou zvláště jako námořníci, všude na moři středozemním jsou hledáni a najdeš je ve přístavech

středomořských všude. I v Egyptě, kde však prý nezapomněli ještě na svoji divokou minulost a tu i tam obírají se námořním loupežením.

Většina turistů, zabloudivších na Maltu, spokojí se asi tak jako já s návštěvou hlavního města Valetty a nanejvýš podnikne výlet do Citty Vecchie do středu ostrova. Ostrov sám zpola obejeli jsme přijíždějící a jak jsem již svrchu pověděl, hned při tom bylo viděti, že na té skále ohromné vlastně není viděti nic. A výlet do Citty Vecchie po trudné, uprášené cestě bez kouska stínu a skoro pustým krajem přesvědčí tě o tom z blízka. Jen s velikým namáháním podařilo se domorodcům urvati skalám kousek plodné půdy, zejména drobením kamene a také přivážením ornice ze Sicílie, takže teď tvoří již skoro dvě třetiny povrchu, jež pracně musejí zalévati a ošetřovati. Pole zakládají v trhlinách a prorvách skalních anebo je vysokou zdí chrání před větrem a zvědavým zrakem cizincovým, takže tento o Maltě musí referovati jako o hotové poušti. Ale půda maltská je velmi úrodná a plodná a Malt'ané mají dvojí žeň, první obilní a picní, druhou bavlnnou. Největší bohatství Malty záleží však v ovoci: háje krásných pomerančů, fiků a citrovníků ukryty jsou uvnitř ostrova a ovoce jejich zraje pohodlně v teplotě, která v lednu je průměrně přes 16° C, v srpnu 35° C. Maximum bývá 40,5° C. Také o dobytku maltském něco mohu povědět, zvláště však, že tam jsou krásní mezci a oslové. Při oné slavnosti nahoře popsané viděl jsem stkvostné a pěkné exempláře.

Valetta je tedy podivné město: směsice všeho i zevnějškem domův a ulic i obyvatelstvem. Proti zvyklostem jihu ulice města jsou přímé, protínajíce se v pravém úhlu, ale jednotvárnost ta jinde nepříjemná vyrovná se tady nerovností půdy, pro kterou mnohé ulice nejsou než dlouhá nekonečná schodiště. Když jsem tak nahoru schod za schodem stoupal dívaje se do závratné výše, v níž ulice úžila se ústíc do jasného, modrého azuru, opravdu již blízek jsem byl myšlence, že jsem archanděl do nebe krácející. Právě tak jako valettská ulice vypadá v »Asraelu« přístup do království božího. Klam zmizel, když jsem konečně vyšplhal se nahoru; ale náhradou za nebesa, když rozhlédneš se s vyvýšeniny, k níž ulice ústí, vidíš na všechny strany ulice ty skláněti se dolů, až k moři, jež v úzkém pruhu té perspektivy mezi domy splývá v jedno s oblohou stejně modrou, stejně zářící a stejně krásnou. Je to nekonečno tyrkisového jasu a světla, oceán vod a oceán paprsků, snoubících se v nádherném lesku až přechází zrak. Nemajíce křidel, musili jsme šlápnouti na každý schod a v tomto boji proti zemské gravitaci neobčerstvili jsme nijak hmotu vlečenou nahoru: teď sobě představ, kdo dovedeš, tu výheň nahoře, v plném, parném slunci!... Na každé křižovatce, při každém rohu socha nějakého světce dává pozor, aby se tu nepříhodilo neštěstí a v každé ulici nějaký kostel poskytuje chladný útulek. Skoro každý kostel uvnitř je nádherný neb aspoň nese stopy

nádhery bývalé a vesměs stavěny jsou v lapidárním slohu basilikovém. Nebylo ani času stavěti se ve všech, i nemohu pouštěti se do jejich výpisu. Alespoň však basilice sv. Jana věnujeme několik řádků, ač bychom u některých děl mistrovských rádi zdrželi se déle.

Kolosální freska klenbová od Matyáše Prettiho zvaného il Calabrese, znázorňuje scény ze života sv. Jana, patrona kostela, a jest asi chef-d'oeuvre tohoto malíře, náležejícího talentem a koncepcí jistě k mistrům prvního řádu. Bohaté ornamenty klenby a sloupů doplněny jsou velikou mosaikou mramorové půdy v jeden nádherný celek. Postranní kaple patřily různým národnostem, z nichž řád se skládal a jsou zdobeny snad ještě bohatěji než hlavní loď. Hned v první z nich, kapli del Crocifisso, najdeš proslulý obraz Stětí sv. Jana od Michel Angela Carravaggia, jehož příčinou a původem je vlastně neumělecký políček. Věc měla se takto. Římský jeden šlechtic pohádal se s Carravaggiem a dal mu políček, ale žádanou satisfakci ne, protože prý Carravaggio není z modré krve. Carravaggio nemeškal a odebral se na Maltu, aby tam krev svoji přebarvil, t. j. aby za nějaké své dílo vymohl si titulu šlechtického a tím i satisfakce. Vymaloval sv. Jana a za to věru zasloužil si šlechtictví spíše než onen Říman, který nevyvedl nic jiného, nežli že se narodil. A za to ještě chudák nemohl. Kdyby tak všechny políčky a pohlavky měli stejný účinek, mohli bychom užívati Rafaelů, Murillů, Veronesů a j. za plachty na perníkářské boudy.

Sem tam na ulici ve Valettě uvidíme slavobrány od processí, jež se buď již konalo nebo bude konati. Nepotřebuješ zde býti dlouho, abys poznal, že kněžstvo na lid má tady vliv přenáramný.

Mezi domy polo anglickými, polo španělskými, z nichž trčící balkony a miradores a prokukující patia dodávají ulicím pestré rozmanitosti tak jako ženské tváře z nich vyložené trochu lahodného vzezření, vynikají těžkopádné a veliké paláce řádové. Největší z nich, palác velmistra na náměstí St. Giorgio je teď sídlem guvernéra a vedle skvostných patii, vysázených stromy a květinovými záhony, chová v sobě sbírku trofeí a zbraní z dob rytířů řádových, veliké síně se stkvostným nábytkem a gobelíny. Jen ten je přístupen cizincům, paláce ostatní, domy rytířů různých národností, provençalský, castilský, auvergnský, francouzský, italský, rakouský, portugalský a j. jsou teď přeměněny na kasárny nebo kasina důstojnická.

Celkem stavby, které zanechali zde rytíři maltští, jsou spíše velkolepy než krásny a pokud krásny jsou, stalo se to jen zásluhou přirozené jejich polohy. Tak vzpomínám na Baracca Nuova, z níž je nádherný pohled na město, přístav, kraj a daleké širé moře. Vidíš odtud, kterak na modrozelených hladinách přístavních bassinů spočívají vzpomenuuté lodi válečné i

obchodní, odtud s vysoka jako skořápky oříškové a kterak mezi nimi prohání se nesčetné množství lodic a lodiček převážejících a odvázejících, zelené to bárky s bílou přepjatou plachtou, tak jako broučkové po zemi se chumelící. Lodí obchodních celkem není mnoho: není Valetta přístavem obchodním a lodi zde jen zastavují buď odpočívajícíe buď zásobujícíe se. Za to jako přístav vojenský má Valetta pro Angličany postavení nad míru výhodné; za tři nebo za čtyři dny jsi odtud v Alexandrii, Bejrútu nebo v Cařihradě a za den v Tunisu, Messině, Syrakusách a Reggiu, a také do Tripolisu není daleko!

Pohledu na přístav a moře, nevím odkud stkvostnějším a zajímavějším, těšíte se po celých hradbách, jež můžete obejít beze vsí překážky. Nemají tam strachu, že jim odnesete nějaké dělo nebo že jim pošramotíte svým podpadkem stavby pevné jako skály, na nichž spočívají.

Nádherné anglické krámy v hlavních ulicích přece nedovedou potlačití a reformovati uzounké butiky prodavačů jižních, v nichž když nic více orientálního neshleďš, zrcadlo najdeš dojista. Zrcadlo na zadní stěně arabského krámků je tak nezbytnou okrasou jako malá skleněná cedulka s nápisem »Dej Bůh štěstí a požehnání« nad regálem vesnického neb maloměstského našeho kupce.

Krutý boj svádí anglický vkus s arabským ve veřejných sadech. Ty představují ve Valettě jen jakousi ulici, ohrazenou zdí, v níž po způsobu arabském jsou dlážděné cestičky a záhony překypující bujnou květenou jižní. Manýra arabská má zde tedy vrch právě tak jako v terassovité zahradě botanické; nemůže ani býti jinak, neboť na anglický park, rozsáhlé trávníky a polozkáčené stromy přece jen není zde místa.

Ze Skutků apoštolských kapitoly XXVII. a XXVIII. je známo, že na ostrově Melitě apoštol Páně sv. Pavel přistál a že na těch místech měl popluží kníže toho ostrova, jménem Publius, kterýžto přijav sv. Pavla k sobě, za tři dny přátelsky u sebe v hospodě jej choval. Tam, kde sv. Pavel vystoupil na břeh, v nynějším St. Paul's Bay, je teď pomník a nad jeskyní, již apoštol potom po tři měsíce obýval, vypíná se teď kostel jemu zasvěcený, jeden z předních kostelů nynější City Vecchie. Kathedrála tohoto města, viditelná z daleka, je prý zase na tom místě, kde stával dům prefekta Publia. S terassy kathedrály vidíme také ostrůvek Comino, neobydlený, a Gozzo, třetí ze skupiny ostrovů maltských, starý to Gaulos kdysi s městem foenickým a později římským. Na Gozzu jsou prý ještě zbytky starých staveb kyklopských. Jako Malta i Gozzo a ještě více Comino jeví se tvému oku jako pusté, prázdne skály, o nichž nápis na budově centrálních úřadů maltských na hlavním náměstí povídá, že *magna et invictae Britanniae militensium amor et Europae vox has insulas confirmavit A. D. 1814...*[4]

Večer Valetta oživila jako včelník, když začne naň hřáti jarní slunce. Zde naopak právě proto, že slunce již nehřálo, život se rozproudil. S balkonů ozýval se šepot a smích, z kaváren hlasitý rozhovor. Na balkony nemůžeš, třebaš bys rád, zajdeš tedy do kavárny a chladíš vniterný i zevniterný žár studenou granitou... Ach na Maltě je ta nejlepší granita, kterou jsem kdy pil – nebo jedl, jak chcete! Znáte snad ten chladicí nápoj, limonádu se sněhem, po celé Itálii rozšířený. Ale ani v Neapoli nemají také granity jako v Café de la Reine na hlavním náměstí Valetty.

Malá intimní rozpomínka: V hôtelu Imperiál jedli jsme na dvoře, patiu španělském, přes který přepjata byla plachta. Bylo tam velmi příjemně a rád trávil jsem tam siestu jakož i zažité beefsteaky a puddingy anglické jeho kuchyně. Hned první den po lunchi probírám se v hôtellové knize hostí... Činívám to vždycky rád, hledaje známé neb aspoň známá jména, jichž vždycky najdu několik; obracím tedy nazpět a v tom padne zrak na známé tahy a známé jméno: Theodor Collins, král. hollandský komorní hudebník...

Můj Bože! Starý veselý druh z norvežských cest a ze Severního mysu! A ještě před odjezdem jsem mu psal, že odjíždím a kam. Můj dopis přišel ovšem již pozdě, jak z data vidíme a mijnheer asi stejně se podivil a lekl, když vraceje se ke svým housličkám hollandským našel list od přítele Čecha, se kterým nevěda dýchal stejný vzduch toho kraje, který je rozhraním mezi Evropou a Afrikou.

Melancholicky obracím dále... Ve stejných intervalech, co rok vyskytuje se pak v té knize velikými, nápadnými tahy, tak aby každému padl do očí, »Ludwig Kohn aus Wien«...

Na hrobě Archimedově

Causerie ze starých Syrakus i odjinud.

Jaký jest asi rozdíl mezi Římanem Otaciliem a pisatelem těchto řádků, čtenář v písemnostech latinských vůbec a v biografích obou těchto mužů málo honěný neuhodne snadno. Pomůžeme mu. – Otacilius ze Syrakus odjížděl do Afriky, pisatel v Syrakusách z Afriky a Malty se vraceje přistál; onen v některém století před Kristem, tento před několika málo lety.

Shoda mezi oběma však v tom jest nápadná, že oba náleželi, respective náležejí vojenskému stavu; bylť první vůdcem některého oddělení římských vojsk ve válkách punských, druhý jest domobranec, jak ostatek ze strategických reflexí níže položených vysvitne nad slunce jasněji. Možná, že Otacilius Lilibaeum na druhém konci Sicilie položené za počátek svých operací sobě vyvolil, ale to by se nám už tak dobře nehodilo, pročež o tuto spornou otázku ani nezavadíme.

Úkol, učiniti prvý hluboký dojem na cestovatele po této staroklassické půdě, převzal na sebe ochotně cameriere čili sklepník v Albergo di Roma, kam hned po příjezdu lodi, časně z rána jsme se odebrali.

Sklepníku onomu, který rozviklané brejle na nose maje, ustrojením nepřilíš skvostným ba děravým spíše syčáku podoben byl, oči bleskem zazářily, když nového hostě přicházeti uviděl. Sotva že moje zavazadla nahoru donesl a já sebe a svůj zevnějšek do pořádku přiváděl, bez ostychu vstoupil ke mně do pokoje, vznášeje na mne nějakou žádost. Poněvadž on sladkou řečí vlaskou hovořil a já ten jazyk za svého žití ponejprv od Vlacha slyšel, smlouvali jsme se nějakou chvíli, až vyrozumívám, že chce, abych mu dal – staré kalhoty. Nejdříve udivením jsem oněměl, potom spravedlivě jsem se rozhořčil a maje předmět touhy sklepníkovy právě v rukou, rozpřáhl jsem se jím tak obratně, že obě nohavice hrozivě ve vzduchu poletovaly už už dopadající na místo svého určení. To událo se mlčky, nicméně mělo to svůj účinek, neboť sklepník zmizel, že bys ani tři nenapočítal.

Potom opatrně věci své jsem zavřel. –

Po špatné kávě usedneme do najatého povozu a věnujeme celé ráno, ba celý den staré řecké slávě, to jest prohlédneme sobě, co ze starých Syrakus ještě prohlédnouti lze. Nepřišli jsme sem nic studovat a proto, kdo čteš, neobávej se, že tuto najdeš výsledky našeho badání, než, je-li ti libo, pojď s námi za městské brány syrakuské na malou procházku.

Veliké, přerozsáhlé město starověku scvrklo se na velikou skupinu domův, ulic a náměstí na poloostrově Ortygii, a Syrakusy nynější jsou jen slabým odleskem velikosti starých a také v nich zbylo jen tuze málo ze starého města: kathedrála, z níž jen neurčitě probleskují rysy starého chrámu Minervina, nevalné zbytky chrámu Diany neb Apolla a pak poetický kout fontány Arethusy. Ostatní části či jejich ssutiny Achradina, Tyché, Neapolis a Epipolae teď rozkládají se daleko za městem nynějším na vysočině, s níž zevšad je vábný rozhled po

sicilském kraji a modrém moři Středozezemím. Silnice catanská rozděluje nyní zříceniny na dvě části: v právo Neapolis, Epipolae a napřed, na sever Tyché, na právo Achradina.

Z nejzápadnějšího cípu Epipolae, ze tvrze Euryelu – kam dostaneme se po více než jednohodinné jízdě uprášenou silnicí Florida a svadlým, sežehnutým údolím Anapu – přehlédneme veškeru nesmírnou plochu dávného města, teď obráceného spíše v poušť, nežli v ruiny. Ale v poušť nade vši míru půvabnou svým okolím a scenerií dalekou, širokou.

Na východ moře, teď pod srpnovým sluncem majestátně klidné a lesknoucí se zlatem a lazurovou barvou, k jihu mírné vrchy poloostrova della Maddalena, na západ nevysoké kopce Hybly, z nichž vyniká Venere a Lauro, a posléze na sever v daleku pravidelný kužel sopky Etny, teď dřímající. Úpatí její zahaleno je v šedomodré páry, takže se zdá, jakoby homole její vznášela se v oblacích. Jenom kontury její vynikají ostřeji, ostatek je v té dálavě také modrý, jen o něco temnější než modro nebes a modro moře... Ještě dále, za mořem, hory Calabrie...

V horském vzduchu je klid a ticho, mrtvo. Kamení, které je kolem, dávno, dávno odvyklo ruchu a samo jakživo hřmotu nenadělalo. Po obou svazích vysočiny, jižním i severním, táhne se v délce několika kilometrů zdívno hradeb Dionysových, Mura di Dionisio, které tyran onen postaviti dal proti Karthaginským; mezi zdívem tu a tam zbytky masivní věže. Na konci, v pevnosti Euryelu, nyní Mongibellesi, kam nejprve jsme vystoupili, ještě dosud celá síť podzemních chodeb dobře a pěkně zachovaných tvoří bezmála celé podzemní město. Bůh ví, co tam dělali a nač vlastně chodby a síně pod zemí sloužily.

Po veškerém prostranství Epipolae, Neapolis, Tyché, jakož i větší části Achradiny teď je kamenitá poušť, na níž tu a tam prorůstá trochu trávy. Trudu smutným dojmem tady se neubráníš a dojmy ty tím tísnivější jsou, čím neurčitější tvoje rozpomínky historické. Tady tedy to město, o kterém tolik jsi slyšel, tolik jsi se učil, a o kterém teď vlastně už nic nevíš!

Tamhle, kde je Mons Crinitus, stáli Atheňané při své nešťastné výpravě proti Syrakusám, na straně opačné zase místo, kudy Marcellus do hradeb vnikl až k malému přístavu, Porto piccolo, odkud pak Archimedes nepřátelské loďstvo spaloval, dále v rovině býval pozemek, jež obdržel zrádce Římány do města vevedší... Pisatel jakožto domobranec, srovnává se úplně s míněním archaeologů, že nebylo by se to tak snadno podařilo, kdyby hradby nebyly tak příliš rozlehlé a kdyby byly blíže k městu postaveny a lituje, že hned tenkrát Syrakuským nemohl poraditi.

Nejkrásnější zbytky starého města seskupeny jsou v jihovýchodním cípu Neapole, neboť je tam římský amfiteátr, v jehož aréně 70 metrů dlouhé, 40 metrů široké ještě dnes mohly by se konati naumachie a na jehož balustrádě do dnes lze čísti jména majetníků loží a sedadel; tam je oltář Hierona II, kde každý rok konaly se hekatomby a kde 450 volů bylo obětováno na paměť vypuzení tyraňa Thrasybula; tam o něco dále divadlo řecké, ohromné velikosti, vytesané ve skále. Je to snad jedno z nejkrásnějších, neboť dekorací jeho byl rozkošný sicilský kraj, vábný pohled na město, veliký přístav a za ním širé moře iónské. Tam jsou zbytky vodovodu, pak rozsáhlé pohřebiště, teď otevřené hroby vytesané do skal, samo o sobě veliké to město mrtvých uprostřed města živých; tam jsou též bujné ty latomie, nejromantičtější kouty syrakuské, zaniklé to lomy kamenné, v jichž opuštěných kotlinách teď bují vegetace nesmírného bohatství a divokosti. Veliké ty jámy věky zanesly hlinou a v té zapustily kořeny svoje nejbujnější rostliny jižní, nejvíce fíky a stromy citrónové a oranžové, jež chráněny jsouce zevšad před větry, rozvíjí se v úpalu slunečním až čarovně a báječně.

Latomie sloužily za vězení pro zajatce athénské ve válkách peloponnských a bývalo to vězení méně pohodlné než nyní na Pankráci, neboť zajatci musili tam ve dne lámati kámen, který v noci za lůžko jim sloužil. Zvláštních koupelen pro sebe neměli. Z hlubokých jam nebylo východu, a dokud nebylo tam té květeny, dusné horko stěžovalo uzavřeným každým dechem.

V latomiích je pověstné Dionysovo ucho a nedaleko nich Archimedův hrob.

Dionysovo ucho nepředstavíš sobě, kdo jsi ho neviděl, byť bys i o uších sebe delších měl zkušenost. Neb není to ucho, nýbrž jeskyně jakás, vytesaná ve skále, jejíž průřez jakž takž jako ucho vypadá, ať již jako ucho lidské nebo oslí, to již je celkem jedno a fantasií divákově se přenechává. Ostatní tvar a způsob šnekovitého vytesání nelze dobře popsati prostými slovy vypravovatele; musili bychom na to studovati hornický kursus. Divné svoje jméno jeskyně nese pro svoje podivuhodné vlastnosti akustické, jež pojistily jí věčnou paměť ve všech knihách fysiky. Tleskneš-li u vchodu, zahřmí ti ohlas celým prostorem, jakoby z děla vystřelil, praskot roztrženého papírku ozve se jako táhlá, temná rána z ručnice; zašeptáš-li něco na určitém místě, ve výklenku jakémisi, uslyšíš jasně všecko na druhém konci.

Podání a průvodčí po latomiích provázející vypravují, že Dionysos v tomto »uchu« věznil provinilce politické a že sedává ve výklenku na druhém konci, vzdáleném 65 m. a vysokém 23 m., k němuž přístup byl a je dosud ze druhé strany kamenných lomů, poslouchal, co

vězňové si šepotají, kterýmž způsobem tajnosti jejich snadno se dovídal a všeliké chystané atentáty dovedně mohl překaziti.

Co pravdy na této pověsti, nechceme vyšetřovati. Sami jsme se přesvědčili, že ve výklenku není z řeči dole mluvené rozuměti vlastně nic; ale průvodčí hájil houževnatě svoji thesei dokládaje, že pozdější zemětřesení pošoupla trošičku skalní stěny a pošramotila akustiku.

Vedle Dionysova ucha, nedaleko jeho vchodu, teď ve stínu a chladu provazníci předou svoje motouzy, což činí mírnější dojem, než povídání o hrozných útrapách vězněných zde mužův athénských.

O kus dále jsou latomie filosofské, zvané tak proto, že Dionysos v nich věznil básníka Filoxena který mu verše zkritisoval. Ach, kdybychom tak v Čechách měli nějaké kamenné lomy na svoje kritiky, to bychom jich tam nastrkali, neboť neradi snášíme objektivní soud.

Do latomií kapucínských vešlo se prý 7000 vězňů, z čehož učiníme sobě obraz o jejich rozlehlosti. – –

Archimedes byl dobrý muž. Nejenom že vynášel proslulý svůj zákon, dle kterého bohatý řezník a uzenář tedy člověk tlustý, snáze na vodě se udrží, nežli krejčíř nebo diurnista, nýbrž i okřídlené slovo »Heuréka!« a vedle toho množství všelijakých strojů, z nichž složený kladkostroj, kterým král Hiero samojediný celou loď na moře mohl spustiti; již nám, malým studentíkům, imponoval. Když jsme pak povyrostli, Archimedes, jako všecy historicky vynikající osobnosti, stal se předmětem vážných studií, jichž výsledky byly předváděny nám, septimánům, kollegou Tondou. Ten totiž v respiriu a ovšem při zavřených dveřích persifloval výtečně Ajanta, jak se vraždí deštníkem, Hektora, jak se loučí s Andromachou, a jiné a jiné, a ovšem také všecy professory. Kde více osob bylo potřebí, tam pomáhal přítel Vojta, Tondovi věrně po boku stoje.

Tak jednou, vzpomínám, po němčině a před fysikou, dával se Faust a Markéta. Antonín přinesl pod zimníkem bratrův starý klak, jehož jedno péro už nefungovalo a sestřin všední župan s červenými květy. Vousy sám si upravil a sotva pan professor paty ukázal, rychle se přistrojil za Fausta. Vojta, zatím co u paní školnice uzenky kupoval, štípl jí tam nějakou sukni, z domova odněkud přinesl šněrovačku a od ochotných kollegů vypůjčil si potřebné čepice na vycpání. Markétka byla takto dosti dokonalá, neboť ještě portmoné visící na provázku po levém boku doplňovalo dosti vhodně illusi příslušného kroje. Jenže Vojta brejle

s nosu sundati zapomněl. Aby návštěvy ze tříd sousedních nerušily, zavřelo se na závoru. Prováděly se jen některé scény; na celého Fausta nebylo času, a ani ho hoši neuměli.

I to, co se předneslo, bylo poněkud konfusní, neboť Faust začal dialogem: Šénes frajlajn, darf ich's vágen... a monolog, jakožto nejúčinnější, nechán byl na konec.

My ostatní v lavicích kouleli se smíchy, ba i náš primus Náciček, z nás nejmoudřejší, hoch jemných, bledých tváří, dal se strhnouti k obecné veselosti. Tonda odříkával monolog s několika změnami, a s pathosem končil verš:

... und lajdr auch Physik und Mathematik.

V tom cvakla klika a někdo zabušil na dvéře.

»Otevřete-li pak, co?« volal z věnčí professor.

»Pro rány boží, to je ***, a já dnes nic z fyziky neumím!« zasténal Tonda, zapomínaje na všecku učenost' Faustovu, právě prohlašovanou.

»Já také ne,« volala Markétka, která v tom leknutí padla Tondovi do náručí.

Několik rozváznějších napomínalo ke klidu, a oba herci rychle smeteni s podia a pomáháno jim rozvazovati tkanice a rozepínati knoflíky. Spěchem a množstvím rukou, jež se do toho pletly, věc však se jenom zhoršila, takže se musilo sáhnouti k prostředkům nejkrajnějším, jako když dělostřelci v nejsvrchovanějším nebezpečí přesekají prostraňky, aby aspoň koně zachránili. Čepice vytahovány ze šněrovačky až násilím a tkanice i knoflíky na rychlo uřezávány.

Professor bušil na dvéře čím dále tím zuřivěji, ale nikdo se neodvažoval vejiti mu první do rány.

»Nácku, jdi otevřít!« voláno se všech stran. Náciček odevzdal se do vůle boží a šel. Professor *** vstoupil, a když viděl před sebou svého nejmilejšího Nácka, rozlícená jeho tvář stáhla se vniterným bolem. Teprve když náručí fyzikálních přístrojů postavil na stůl, spustil vážně tento monolog:

»Caesar, když památného dne 15. měsíce března roku 44. před Kristem mezi těmi, již nůž do srdce mu vráželi, uznamenal svého nejmilejšího Marka Bruta, v bolesti své zvolal: »Et tu, mi fili?« Ale bolest mnohem větší nežli Brutus umírajícímu Caesarovi způsobil jste —«

V tom padl jeho zrak v zadu do lavice, kde seděl Tonda ani nedýchaje. Ve zmatku zapomněl sundati si dlouhou kozí bradu a přilepený knír, jakož i černé brejle s vypuklými skly a jako socha upřeně se díval na profesora.

»Který cizinec se to odvažuje...?!«

Všichni jsme se ohlédlí naznačeným směrem, a nehoráznému smíchu neodolal ani professor. Bouře byla šťastně zažehnána, a bylo po vyšetřování.

Historie Archimedovy smrti obecně jest známa. Také u nás ve škole byla několikrát opakována, při čemž Antonín Archimeda, Vojtěch zuřivou soldatesku římskou představoval. Při tom jednou tak horlivě začal vraždit, že Tonda do boku rýpl, načež vážný staroch odhodil prostěradlo, ráno s postele stažené a vpašované do školy, a rákoskou všelijaké křivky a čáry Vojtovi po zádech začal malovati.

Marcellus, proti jehož vůli Archimedes byl zavražděn, dal jemu na hrob postaviti pomník prý s obrazcem, jež Archimedes za živa byl ustanovil a který se vztahoval na geometrickou poučku, že krychlové obsahy válce, polokoule a kužele o stejné podstatě a stejné výšce mají se k sobě jako 3:2:1. Dle tohoto obrazce poznal prý Cicero, když r. 75. jako quaestor byl v Syrakusách zapomenutý hrob Archimedův opět. Teď tam není už nic, učenci se domnívají, že hrob je o něco dále, nežli jak průvodčí ukazuje. Ale to je celkem lhostejno, ať je tu neb onde v těch ssutinách, po kterých kráčíme, přeci zůstává nám v hrudi pocit úcty neskonalé a jakési bázně před velikým tím mužem, jehož jméno po dvou tisících letech vyslovuje se s takovou vážností.

Vedle Archimeda odpočívá prý svobodomyšlný Timoleon, nepřítel vší tyranie. Oba představitelé moderních snah a ideálů. Máme-li my k dosažení jich: pravdy a svobody ještě tak daleko, jako oni jsou vzdáleni od nás?

Když Nereovna Arethusa kdysi prchala před Alpheiem za lovce přestrojeným na poloostrov či ostrov Ortygii, na němž stojí nynější Syrakusy, byla proměněna od Diany v pramen; soucitní bohové proměnili také Alpheia v řeku na Peloponnésu, jež tekouc pod mořem vody svoje s vodami pramene Arethusy mísí... Fontána Arethusy, ač v bezprostředním blízkou moře, teprve při jednom z četných zde zemětřesení přijala slanou chuť. Archaeolog Landolina našel mnoho vlastností, jež vody Arethusy mají společný s vodou řeky Alpheia, jako na příklad, že léčí píhy. Teď je Arethusa, podobající se veliké studánce pěkně do kruhu obezděna a obemknuta mříží, přístupna však za 25 centimů. Kolem do kola roste poetický papyros, a krásné

prochazečky, jež podvečer na Passegiatě Arethuse dýchají mořský vzduch a ukazují nové toalety, zastavují se zde rády.

* * *

Dal jsem se zavésti ještě k večeru v ta místa, kde je hrob Archimedův, a když zapadalo slunce, stál jsem na nejvyšších stupních řeckého divadla. Slunce bylo mně po pravici, trochu úkosem za mnou, a osvětlovalo mírným světlem pusté jeviště a za ním sicilský kraj. Čistý jižní podvečer vznášel se nad mrtvými kameninami a v té nádherné scenerii, kterou poskytoval zlatý západ, znenáhla začínal jsem pochopovati, proč starý národ řecký vytvořil tolik krásy. Co nenaučilo mne osm těžkých studijních let a řecká grammatika, pověděl mi jeden večer v rozvalinách syrakuských.

Palermo

Měl jsem hlavu plnou starého kamení, když, odjížděje za krásného srpnového dopoledne ze Syrakus, do Palerma jsem zaměřoval. Řecké divadlo, římský amfiteatr stavěný docela dle předpisu na školách vykládaného, bujně latomie syrakuské, staré katakomby, hradby tisícileté, ucho Dionysovo a kdo ví co ještě všecko vířilo mi myšlenkami, které od několika neděl, co toulal jsem se mezi těmi karthaginskými, římskými a řeckými zbytky, stávaly se povážlivě antikvárními. Málem by se ze mne byl stal archaeolog, čehož Bůh nedopouštěj. Zvláště však to ucho Dionysovo dojalo mne hluboce. Přec jinde dosti jest příležitosti vídati ucha pěkná, dlouhá i objemná, ale tak veliké ucho jsem neviděl jakživ, ani u nás. Odlehčilo se mi.

V Bicoce, kde asi o polednách jsme přisedali, čekající na vlak z Catanie, trpce pykal jsem za svoji neznalost poměrů sicilijských. Tak jsem sobě cestou vykreslil v mysli úhlednou nádražní restauraci, čistě vyšperkovanou, a za buffetem švarnou stoličnou vykouzlení nestálo mne velikého namáhání – a když jsem sestoupil na pustém, osamělém nádraží, z něhož do městečka bůhví jak bylo daleko, fantasmie moje decipována byla starým dědkem, který za zviklaným stolkem nos primitivním způsobem si utíraje, hlídal láhev limonády, sodovky, na slunci líbezně se pařící, trochu nezralého ovoce a škatulku cigaret. Když nikdo se k tomu neměl a vlak odejel, odklidil svoje zásoby do místnosti, která na jedné straně je přístupna jen pánům, na druhé jen paním: aby se limonáda v chladném stínu tohoto zákoutí »občerstvila«

až zase do příštího vlaku. Tak jsem se raději postil, spláceje staré dluhy za projedené quatembry, štědré dny a veliké pátky.

Z toho patrně, že nemohl jsem se Palerma dočekat, tím spíše, an po celé jízdě ostrovem Sicilským nádražní restaurace podobaly se bicoccké jak vejce vejci, když ku přeměně onoho dědka na rod ženský nepřihlížím. Ty časy již minuly, kde po Trinakrii bylo lze toulati se jen na hřbetě mezkově, za jehož ocas držel se průvodčí, a jenom kdybych svoje povídání romanticky chtěl přibarviti, radil bych vzíti s sebou revolver a za pas zastrčiti dýku. Pravdy jsa větším milovníkem, ujišťuji, že láhev vína, pečené kuře a houska daleko větší služby cestovateli prokážou než zbraně sebe krásněji ciselované; dýky však přece velmi dobře lze upotřebiti, a sice na krájení salámů.

Jako ve snu vidím ještě ohromný, pravidelný kužel sicilské sopky, zahalené v lehké, modravé páry v mlhavé dálce. V klikatinách železné dráhy hned tu, hned onde, brzo v právo, brzo v levo, napřed nebo vzadu trčel veliký vrch vzhůru k nebesům a jemně obrážel svoje rovné strany na modré obloze. Byl to krásný pohled ještě od mořského břehu, od Brucoli, kde všecko plálo v jasné, měkké modři: moře bylo modravé, obloha tyrkysová a v pozadí ta pravidelná homole fialová, trochu do běla, a to všecko ozářeno lesklým sluncem srpnovým... Aetna byla tichá a klidná, ani se z ní nekouřilo, takže na čisté obloze nebylo ani mráčku. Populárně a jasněji možno vytknouti náladu toho dne třemi slovy: člověk se potil. Proto toužil jsem na sádlo, kterým přetížily mne domácí synekury.

Pak letem projeli jsme Sicílii, která zanechala v mé duši obraz hornatého a skalnatého, jednotvárného kraje. Všecko jakoby teď bylo vypáleno sluncem, a zeleni viděti málo; snad také proto, že oči přivíraje jsem spal. Však měl jsem se přesvědčiti, že v některých případnostech dobře je míti oči zavřeny. Když totiž hladový žaludek zase mne probudil, už byl večer, hory obrážely zlaté snopy paprskové do bledě modrého nekonečna oblohy vrhající do údolí dlouhé stíny. Horký vzduch poněkud se ochladil a krajem táhl vlažný, čerstvý vánek. Sedláci sicilští vraceli se na mezcích neb oslích buď z práce nebo snad z obchodů a co chvíli mihli jsme se kolem některého toho symbolu lidské naivnosti, jenž obtížen pytlý s obou stran volně kráčel, pánovy hole filosofsky si nevšímaje. V duchu jsem mu tento rozmysl chválil, nějaký strike nevedl by v této příčině k cíli. Mnoho je na Sicílii mezků a oslů (skutečných), jenže teď, co železnice prorývá ostrov skoro kříž na kříž a ne-li, brzo prorývati bude, ztratili na své vážnosti a ceně; jindy cestovatel, jak již napověděno, bez jejich trpělivého hřbetu se neobešel – a lépe bylo, aspoň cestu neprospal!

Chtěje tedy užiti večerního, čerstvého vzduchu, chtivě z okna vagonu jsem vykoukl a rozhlížím se krajem z letícího svého stanoviska. Ale sotva tak učiním, ucítím v oku šlehnutí a palčivou bolest' – vletělo tam kus saze z čadícího komína. Příhoda arci nikterak dobrodružná, a vím, že nezasluhovala by zmínky, kdyby mne nebyla přivedla o kus požitku a v Palermě o peníze. Tedy ze msty se o ní zmiňuji.

I kdybychom nebyli přijeli do Palerma za tmy, nic bych byl neviděl: pánilo oko nejen jedno, ale z ochoty i druhé, a tak ani nevím, jak jsem se ocítil v hôtelu de France a velké jeho jídelně – to vše s očima skoro přimhouřenýma.

Byla sobota a v průjezdech protějších a okolních domů dlouho ještě, až přes půlnoc, zpívali mariánské písně.

Palermo bylo poslední mou stanicí na tehdejší mé pouti, která začala Ajacciem a východním Alžírskem, táhla se Tuniskem a přes Hipolis a Maltu zakončila Sicilií. Proto, nemaje už nic před sebou, než přímou cestu z Palerma do svého prázdninového zátiší, Kostelce nad Orlicí, chtěl jsem v Palermě již odpočívati. Hôtel de France dobře by se byl k tomu hodil a jako kdysi po bludných cestách Španělskem s jásavou radostí uvítal jsem sklepnický frak v Madridě, tak i tady se mi vedlo: z Alžírska a Tuniska byl jsem zvyklý na špinavé ruce a na bosé nohy některého domorodce a z přerozmanitých menu, jako na zvláštní lahůdku pamatuji se na brambory na loupačku – pochopitelně tedy, že čistý ubrus a jemná vůně civilisovaných jídel působila na mne, jako lotos na soudruhy Odysseovy.

Požitek kazil kus sazí, hloub a hlouběji se zavrtávající do levého oka. Nezbyvalo než hledati pomoci lékařské a беру tedy hned druhý den ráno na radu portýra. Pro nic jiného dosud neměl jsem smyslu.

»Račte jen tamhle do lékárny, tam vám to vytáhnou.«

»V lékárně?«... táži se, nedůvěřuje s dostatek chirurgické obratnosti zdejších lektvarníků.

»Ano, v lékárně Caputo, via Vittorio Emmanuele.«

Tam byla potíž. Nebylo třeba dlouho vysvětlovati, proč přicházím, a kdyby, tož nebylo to možno. Latině, staré mrtvé řeči jsem se sice učil a mnohé slovíčko tak důkladně jsem rozpytl, že nic mi z něho v paměti nezůstalo, ale o italštině, která by mi a mnohým mým soudruhům mnohem více mohla prospěti, nikdo nic na školách mi nepověděl... Naduřelý lékárník koukal do oka, vrtal tam bavlnkou, posléze kroutil hlavou, že tam nic není, já zase

kýval hlavou, že tam něco býti musí. Tato zábava stála mne tři liry a následkem bavlnky ještě více bolesti.

Vsednu tedy opět do vozu a podle Baedekra hledám nějakého lékaře a nalézám doktora Berlina. Honem k němu.

Jest ještě ráno, přichází otevřít služka. Nerozumíme sobě. Přijde paní, ale ani ona nemá smyslu pro moji francčinu.

»Sprechen sie vielleicht deutsch?«

Srdce mi poskočilo, tak jsem se v tom okamžiku domníval, že jsem v Čechách.

»Nerozumím, milostivá paní!« já na to odhodlaně česky.

Nebyl jsem sám, který nerozuměl – ona nerozuměla také. Však se bez němčiny obejdu, myslím si v duchu a ukazuje na zavázané oko, pronáším po česku:

»Pan doktor!«

Tak jsme se smluvili. Ukázala na pohovku a za malou chvíli přišel lékař. Byl Němec – proto i ve francouzském Baedekru byl doporučen! – Jemným svým nástrojem vytáhl černý kousek sazí jako špendlíkovou hlavičku, a mně se odlehčilo. Ano i kapsa moje stala se lehčí o deset lir. Bezpochyby mně pokládal za ruského prince, i což nepochopuji.

Ted' tedy hajdy na Palermo!

Jsme ve velkém, moderním městě, ze kterého dýše život a vzrůst; každým rokem větší. Dvě hlavní tepny, ulice Vittorio Emmanuele a Macqueda, protínající se ve pravém úhlu ve středu města, obě úzké a nekonečně dlouhé, tvoří parádu města. Ostatní ulice však jsou labyrintem, v němž nevyznáš se ani při nejlepší vůli a kdyby nebylo vzpomenuťého kříže obou hlavních tříd, zbloudil bys nevyhnutelně. Takto máš aspoň jisté východiště a město rozdělené na čtyry čtvrtky jako jablko na čtyry díly rozkrojené. Ale ani via Vittorio Emmanuele, vulgo zvaná Cassaro, ještě od arabského »al Kassar«, ani Macqueda nenadchne nás ke chvalo zpěvům: domy v obou, »nerci-li« pak v ulicích ostatních, byť i to paláce byly, jsou ošumělého vzezření. Na jihu nikdy nedbají úpravy svých domovů tak jako my, kteří život svůj trávíme mnohem více mezi těmi čtyřmi stěnami než obyvatel jihu. V krámech marně hledáme něco zvláštního, něco zdejšího, co by nebylo jinde – všecko tedy jako u nás doma, jako ve stu jiných, stejně velikých městech.

Tak dojdeme až ku palazzo Reale na Piazza della Vittoria, který ještě dosud, přes všechny přestavby různých panovníků vypadá jako kasárna nebo pevnůstka, jakou vlastně původně býti měl. S fadessou projdeme banální síně a pokoje královské, všude stejné, stejně nádherné, stejně chladné... Je to opravdu nějaká znamenitost, že v této síni mešká, na tomto lůžku odpočívá jednou za mnoho let král, králová nebo královský princ? Což to je výkon tak důležitý, seděti u tohoto stolu, na této měkké, sametové židlici, abychom sem chodily z daleka se na to dívat?... Spěchám raději do kaple palatinské, skutečné znamenitosti palermské, která jediná stojí za zajištění do Palerma. Je to stará kaple založená r. 1132. od krále Rogera I. a vystavená slohem gothickonormanským v budově královského paláce. Vstupuje do polotemného chrámu, jsi oslněn bohatostí a krásou vnitřku: půda veškera je pokryta rozmanitými barevnými plotnami, tvořícími malebnou mosaiku a stěny lesknou se mosaikou skleněnou na zlaté půdě, až přechází zrak. Život svatých, Petra, patrona kaple, a Pavla, pak zejména přerozmanitý život Kristův a výjevy ze Starého zákona jsou podkladem mosaikových obrazů, z nichž některé mají ctihodné stáří sedmi set let! – Kdyby to takhle byl padělek – dovedli-li pak by Palermští udělati podobný rumrejch, tak jako Čechové dovedou udělati pro starý pergamen? – Mosaikou je vykládána celá kaple, jejíž hlavní loď má krásný dřevěný strop arabského řezání a původu s arabskými nápisy, které bezpochyby velebí Alláha i proroka jeho, jež oba nápisy latinské a řecké na malovaných oknech buď přímo nebo nepřímo zatracují. Tak se to vyrovná.

Když kaple je tichá a liduprázdna, zdá se ti, jakobys najednou byl přenesen do starého, dávno zašlého světa, do onoho středověku, o kterém víme většinou jen tolik, že v něm se psaly komentáře k učeným knihám věku starého a potom, že lidé v těch časech zhusta dovedně se poprali, hádajíce se o věci, jež dávno vyšly z módy; poslěze, že hledali zlato, ale že ho nenašli. Kdyby návštěvník ex industria privata se nebyl něco dověděl o umění středověku, užasl by v kapli palatinské ještě více, nežli žasne o umění tom věda: jest kaple ta nejkrásnější památkou ze svých dob, asi jako mešita korobská je chéfd'oeuvre umění arabského. V paláci královském jest ještě jeden zbytek z dob Rogerových, stanza di Roggero čili síň Rogerova, zdobená také mosaikou z dob normanských, ale mnohem sešlejší a chudší.

Zřídka kdy se stává, aby v samém paláci královském byl vědecký ústav tak, jako je tady v Palazzo Reale observatoř. Jsi-li cizinec, smíš sem každou chvíli, domácí jen jednou v témdni. A návštěva stojí za to. Stoupáme v labyrintu chodeb a schodišť věže Santa Ninfa, dříve Torre Pisana, která tvoří nejstarší část paláce. V pravo, v levo dalekohledy katoprické, dioptrické, sextanty, různé přístroje hvězdářské, staré a již odstavené, jiné nové, blýskavé a jemně

pracované; u mnohých z těch starších udán i letopočet a stáří. Jeden dalekohled neúhledný stojí v koutě: jím r. 1881. Piazzzi odkryl planetu Ceres. S tajemnou hrůzou jdeme kolem hvězdářských tabulek a výpočtů rozložených na stole, s údivem pohlížíme na to množství pomocných strojů a na to vše tak pohodlně zařízené, a tak mimoděk vzpomínáme na skromné počátky české hvězdárny a v malém domku v sousedství letenské pláně, kde tabulku žití svého dopočítal jeden z největších učenců malého našeho světa a jeden z nejlepších Čechů, třeba že nebyl žádným čestným předsedou, žádným vysokým hodnostářem, ano, ani ne poslancem; my maličtí jeho žáci, vzhlíželi jsme k němu jako k bytosti vyšší... Vystoupili jsme až na platformu věže a rozhlížíme se teď po té »zlaté mušli«, která rozkládá se v záři jasného ranního slunce kol kolem.

Nevím, proč Palermo nepočítá se mezi města nejkrásněji položená, – neváhal bych postaviti tu *conca d'oro* hned na místo nejprvnější. Byl jsem jako v pohádce, stoje tady nahoře...

Celé město rozkládá se od paty věže k severu tak jako na talíři: hned ode věže *corso Vittorio Emmanuele* táhne se až k moři, a v *daedalu* uliček všech čtyř čtvrtí vynikají všechny kostely, paláce a veřejné budovy, mezi nimi nejvíce *Teatro Vittorio Emmanuele*, těžká kupolovitá stavba ještě nedokončená hned v levo katedrála, *I' Assunta*, naproti *Spedale grande* atd. Hned za městem pak rozkošné zahrady *la Flora* a *Villa Giulia*, *Orto Botanico*, *Giardino Reale*, *Olivuzza*, *Giardino Inglese*, *Aragona* a ještě za nimi zeleň rozvíjí se až k úpatí hor, které zevšad, až k moři obklopují okolí. Mezi zelení roztroušeny jsou vesnice *S. Giovanni dei Leprosi*, *Rociella*, *Brancaccio*, *Porazzi*, *la Rocca di falco*, *Altarello*, *Baida* a jiné a jiné, pak nesčíslně mnoho bílých domků a vil ojedinelých, osamocených v hájích olivových a oranžových. To všecko tedy je vroubeno okruhem vysokých hor, od jihu začínajíc *Monte Grifone*, *Monte di Mezzo*, *Giardinello*, *Monte la Mela*, *Monte Fiascone*, k čemuž přimyká se veliká katedrála *Monrealská* se svým starým klášterem benediktinským, *Monte Peroso*, *Monte Cuccio* a posléze na severozápad celý řetěz *Monti Billiemi*. Vážný ten kruh líbezných italských jmen uzavírá *Monte Pellegrino*, strmící až na severu nad zálivem, který korunuje vábný rozhled a modravým tónem své barvy doplňuje harmonický akkord vznášející se nad tímto zákoutím... Je zde všecko sneseno dohromady, úrodná nížina, v níž veliké město i venkovský kraj, hory vysoké a mohutné, pustá skaliska na nich a posléze veliká hladina vodní, bez níž nelze mluvit o poloze dokonale krásné, a vzpomínal jsem na jiný země kout, v němž také všecko příroda dohromady snesla, na *Montreux* v zákoutí *Lemanském*. Jenže tam shlížely se v zrcadle vodním ještě také věčné sněhy a ledovce *Dent du Midi*...

Tou svojí polohou, chráněnou před větry a blízkostí moře, regulujícího teplotu jako přirozený kalorifer. Palermo má snad nejutěšenější podnebí na celé Mediterraneji. Rozdíly léta a zimy jsou tak nepatrné, že v létě je v Palermě méně horko než na příklad ve Florenci mnohem severněji; zima je pak mírná, vlažná a bez brusných přechodů teploty. V nejteplejším měsíci, v srpnu, bývá průměr teploty 25° C., v nejstudenějším, v lednu, bezmála 11° C., takže tedy rozdíl obnáší jen 14° C. a teplota roční průměrně 18° C. Vane-li sirocco, což stává se asi dvanáckrát do roka, zvláště v dubnu a pak při přechodu ročních počasí, stoupne teploměr až na 40° C., kdežto nejnižší teplota na observatoři palermské pozorovaná je 2° C. nad nullou.

Proto Italové nazývají Palermo »la Felice«. A věru, když tak sedím schoulen v županu a sním už teď, na začátku listopadu bije do oken, přikrytých vysoko tlustým lambrequinem, nebe jest zataženo obrovským pytle praegnantních šedých mraků, když věje studený vítr zahánějící všecky ženaté ke krbu domácímu, oficiálně zvanému vždy »útulný«, mládence pak do dusných kaváren a plzeňských pivnic; a když pomyslím, že tam dole mohl bych pracovati při otevřeném okně a snad i bez kabátu, pak nevolky stávám se anarchistou co do počasí. Jenže tu není, koho bych do povětří vyhodil.

Letos zvláště nám Čechům Palermo k návštěvě se doporučuje. Ne, že bychom všichni byli souchotináři a potřebovali zotaviti se nebo utíkati před velikou zimou – vždyť jsme zvyklí již od sta let, že v Čechách je chladno a sychravo, a právě letos zdálo se, jakoby chtělo vysvítiti teplejší slunce českých úspěchů – ale proto, že v Palermě je výstava, Esposizione nazionale, kterou srovnávajíce se slávou »jarmarku« bubenečského, mohli bychom buďto síliti se v národní pýše nebo učiti se, čeho nám ještě se nedostává.

O přípravách palermské výstavy zvěděl jsem již v Praze. Vydávaje se pak na svůj nový prázdninový výlet na jih, nikde nic o výstavě té jsem nedoslechl, až v Tunissu; můj průvodčí, černý Mohammed Deby se zvláštním nadšením o budoucích divech sicilských mi vyprávěl – snad proto, že do jedné restaurace za sklepníka byl angažován. V Sicilii samé bylo ještě příliš horko, než aby zápal pro výstavu jevil se jinak, nežli několika, ne přčetnými plakáty. Nejdříve na hladové oné stanici la Bicocca padlo mi do oka návěští ne sice tak umělecky provedené, jako naše, ale mnohem křiklavější, nápadnější. Na návěští slibovalo se velmi mnoho; Esposizioni industriali e Galeria del lavoro. Esposizioni speciali: Belle Arti, Mostra Eritrea (villaggio abissino). Mostra internazionale cli piccoli motori. Elettricitá. Orticoltura. Footechnica. Sicilia monumentale e pittoresca. Ricordi patrî ecc. Pak: Grande fontana

luminosa (také jako v Paříži na rovině). Grande stagione di opera e ballo. Tiro e segno. Tiro al piccione. Grande cavalcata storica (Entrata trionfale di Don Giovanni d'Austria in Palermo) a posléze různé Feste notturne. Illuminationi fantastiche Gare pirotecniche a také skluzavka. K tomu ještě ecc. ecc. ecc. – Přirozeno, že jsem byl zvědav shlédnouti aspoň, co shlédnouti bylo lze: otevření mělo se stati někdy v listopadu a výstava teprve se připravovala.

Poloha výstaviště je sice velmi příhodná pro návštěvu, avšak přirovnání s pražskou v náš prospěch dopadne: výstava naše byla, ať tak díme, v zahradě, výstava palermská je ve městě. Rozkládá se na konci ulice Macqueda mezi Via Villa franca a Strada della Liberta. Průčelí výstavní budovy tvoří západní stranu Piazzы Ruggiero Septimo, ale nevyniká nijak příliš nápadně nad ostatní budovy, jako vůbec celé stavení výstavní ani z ptačí perspektivy nenajdeš tak snadno. Je to sice rozlehlá budova v arabsko-normanském slohu s věžemi a kupolemi, avšak výšky kupolové jsou nízké a kupole hlavní nepřesahuje ostatní valně ani výškou ani objemností. Když z observatoria jsem se rozhlížel mimoděk, ptal jsem se průvodčího, maje na mysli stklostné výstavní panorama pražské z letenské strany:

»Tak, kde pak je ta vaše výstava?«

Základní myšlenka výstavy je dána místem: veliká budova obklopuje výstaviště z větší části a pavillonů bylo tehda málo; zda vyrostly nějaké od těch čas, nevím. Sloh hlavní budovy připomíná pařížské Trocadero, je však mnohem chudší. I pavillony jsou mnohem chudší co do okras a jednotvárný, a také zadní okrasa neslibovala tehda mnoho.

Celé výstaviště objel jsem ve fiakru, kolem jeda, za deset minut.

O velikosti jeho však lepší učiníme si ponětí z těchto číslic: počet vystavovatelů (z celé Itálie) obnáší 8000, a rozloha výstaviště 85.000 čtv. m., k tomu 22.000 čtv. m. zahrady a 43.000 čtv. m. na cesty, místa, místnosti pro stroje hospodářské atd. celkem tedy 150.000 čtv. m. Eiffelovu věž en miniatuře tehda teprve začínali stavět.

Palermo silně kontrastuje se Syrakusami – v Palermě nic nezbylo z věku starého, ale za to střední věk zanechal tam po sobě překrásné stopy. Architektonické památky palermské jsou výmluvným svědectvím, kterak měnilo se tam politické panství a rozmanitostí svého slohu mile pošimrávají vkus neodborného turisty, třebaže nevyhovují přesným pravidlům o umělecké jednotnosti. I když Normané roku 1072. dobyli ostrova na Arabech, tito zůstali živlem aspoň intelektuelně panujícím a Normané s radostí přenechávali jim zejména všechny práce umělecké. Ale na Araby nezůstal bez účinku vliv byzantinský, který ať již jakýmkoli

způsobem do Palerma se dostal: a tak základní myšlenka většiny kostelů palermských jsou čtyři sloupy ve čtverci a nad nimi kupole. Jiné chrámy zase nesou známky čistě arabského původu, jako San Spirito a jiné, jsou stavěny slohem zvaným arabsko-gotickým. Ještě více budovy civilní mají ráz arabský jako paláce la Ziza a la Cuba v palermském okolí.

Podivnou shodou okolností právě Vlachové vynikají přestavováním a kažením původních slohů. Kathedrála l'Assunta je také toho dokladem: čím častěji ji přestavovali, tím hůře s ní bylo a nejhůře když naposledy, roku 1781. – 1801. neapolitánský architekt Fernando Fuga nasadil na budovu nepěknou kupoli, která se na ní hodí asi jako na hlavu Venuše Miloské německý šišák. Tehda pozvedla se proti tomu nevkusu veškera stavitelská obec sicilská, nevím však, proč obecný ten spor nic nepomohl. Snad Fuga chtěl svoji kupolí vyznačiti důstojnost královských náhrobkův umístěných uvnitř. Odpočívá tam celá série panovníků, některé mrtvoly staré více než sedm set let: král Roger († 1154), jeho dcera císařovna Constancie, Jindřich VI. († 1197), jeho syn Bedřich II. († 1250) a, jeho choť Constancie Aragonská a jiní ještě. Ale čím zajímá nás ten královský popel, proč zmiňujeme se o dávno zapomenutých jménech, jichž význam teď pracně shledáváme v knihách odborných, a tam sotva že o nich nalézáme několik suchých slov?... Vždyť ani jediný nerv nerozechvěl se v našem nitru, když kráčeli jsme kolem onoho baldachýnu a oněch porfyrových sarkofágů, v nichž ta těla urozená tlí! Jak bylo nám jinak u srdce, když kráčeli jsme v Syrakusách kolem místa, kde pohřben Archimedes; a to ještě »prý pohřben«!...

Rakve byly asi před sto lety z kaple kůru přeneseny sem a otevřeny. Těla, Rogerovo, Jindřichovo a Constancie byla prý již všecka ztrouchnivělá, jen tělo Bedřicha II. bylo dobře zachováno. Bylo zabaleno do stkvostné látky s nápisy arabskými, vyšívanými zlatem; vedle pak ležela koruna, žezlo a jabko. Když nemohl celou říši vzít s sebou do hrobu, alespoň její symboly! – Vedle v kůru ve zvláštní kapli odpočívá svatá Rosalie, jako náš svatý Jan Nepomucký ve stříbrné truhle, vážící pry 649 kilogramů. Ukazují tento poklad třikrát do roka, 11. ledna, od 15. Do 21. července a 4. září. Myslím, že není veliké neštěstí, že to veliké množství stříbra zůstalo mi tajemstvím.

Svatá Rosalie jest vydatným pramenem palermských tradic, v nichž stkví se jako patronka a ochranitelka »zlaté mušle« a jejího lidu. Byla to ctnostná a bohabojná panna, dcera vévody Sinibalda a neteř krále Viléma II., která jen tak pro nic odřekla se světa, totiž ženichů, pak všelikého přepychu a velmi jednoduše žila v jeskyni na Monte Pellegrino u Palerma, na němž kdysi, v letech 247. – 245. př. Kr. Hamilcar Barcas, když tam cosi manévroval proti vojsku

římskému, pěstoval obilí, ale od těch čas nikdo, takže světice k jídlu tam nenalézala než obligátní kořínky poustevníků a poustevnic. Tam se bezpochyby na ni zapomenu, neboť až roku 1664. našli tam její kosti a s velikou slávou přinesli do Palerma. Z jeskyně ovšem udělala se kaple, a svaté ostatky chrání palermský národ před úrazem a nehodami – ale snad účinněji než naši patroni, kteří zdá se zapomínají na svůj lid a opouštějí ho tak jako parlamentární strany českou delegaci.

Aby vděčnost Palermských udržela se v čerstvé paměti, co rok celých šest dní, od 11. do 15. července věnuje se svatě Rosalii. Pochybují však, že by svatá souhlasila s tímto způsobem oslavy; pořádají se totiž dostihy, ohňostroje, regatty a vůbec jest oněch 30 až 40 tisíc lir, jež městská rada na to obětuje, v Palerma velmi veselo, tak jako v Seville v pašijovém témdni.

Kdybych čtenáře vodil po všech ostatních kostelích palermských jakož i ostatních znamenitostech, nebyli bychom hotovi tak brzo. Nebo čím více pleteme se v uličkách mezi Macquedou a Cassarem, tím více nalézáme zajímavých věcí, vedle kostelů a kaplí i paláce starého původu, náměstí historicky důležité a posléze pomníky a sochy, jejichž význam průvodčí i tištěný Guide nestačí velebiti. Nerad čítám v cestopisech popisy uměleckých děl sebe krásnější a sebe nadšenější: jsou-li podařeny, což velmi zřídka bývá, vzbuzují v mé duši jenom lítost, že sám toho viděti nemohu, a jsou-li nepodařeny – co z toho mám? Proto i proslulé metopy selinuntské bohatého musea palermského pomímám mlčením...

Mému fiakristovi bylo horko na kozlíku: nerozpakoval se dlouho a roztáhl nad sebou bílý slunečník.

Jednou rukou chránil svoji pleť, druhou rukou řídil kobytku, což vypadalo asi tak dojemně, jako když princ of Wales při velké vojenské revui seděl na koni se slunečníkem v ruce. Dal jsem se líně voziti po všech těch rozkošných promenádách palermských, abych mohl gustare l'avía, dýchati čistý vzduch, až konečně jsme zapadli do kavárny na Foro italico...

Foro italico, obecně la Marina, široké nábřeží na jihu města, jest jednou z nejkrásnějších promenád, jež znám. Nejenom k vůli toilettám elegantního světa palermského, jež tam rozkládá jako páv svůj ohon proti slunci, ale zejména k vůli pohledu na Monte Pellegrino, na moře a na jihu na Monte Catalfano, od něhož v právo, ve veliké dálce prokukuje vrchol Etny. Z Villy Giulie čili zahrady Flory vítr zanáší sem vůni všelijakých květů a stromů nejjižnějšího původu, také zahrada botanická v této páchni má svůj díl. Kdysi dávno v těchto místech býval ještě přístav, jakož vůbec starý přístav la Cala mnohem býval větší a širší, zabíhaje hluboko

do města. Odtud i řecké jméno »Panormos«. Teď již dávno la Cala nevyhovuje, a musili sestrojiti přístav nový na úpatí Monte Pellegrina, kde na mne čekal »Principe Odone«...

* * *

Bylo k večeru, když z Palerma jsem odjížděl. Slunce sypalo všecken svůj zlatý prach do zlaté mušle, která stkvěla se nádherně v té podvečerní záři. Hory kolem plály všecky ve stkvoucím světle a do zeleného údolí, z něhož vynikalo veliké město se svými věžemi a kupolemi, kladly se znenáhla stíny. Teprve za chvíli, když parník poodejel do určité vzdálenosti, veškeren záliv a čarokrásná poloha Palerma přišla k platnosti. Ale byl to skoro jen okamžik: Principe Odone jel velmi rychle směrem k Neapoli, a Conca d'oro zase začínala menšiti se, obzor se šířil, a vábný obraz mizel v mlhách.

Že bylo tak krásně, prostřeli na palubě a obědvalo se, vlastně večeřelo pod širým nebem. Parníky italské společnosti Florio-Rubattino ještě více zpříjemňují cestujícím pobyt na svých lodích, předkládajíce nejen Lilibeo rosso, ale také Marsala – obě ohnivá vína sicilská...

Byl jsem na cestě k domovu. Vždycky, když nasytí se touha moje, viděti některý daleký kraj, tu najednou a z nenadání zas mne cosi táhne zpět a ze vzdálené končiny jedním letem spěchám zase zpět, do mateřského objetí. Teď z Palerma jel jsem přímo do Čech, do Orlického zákoutí a sotvaže v Neapoli dočkal jsem se expresního vlaku, beze vši zastávky přes Řím, Florencii, Mestre a Udine do Vídně a domů... Je v tom zvláštní, nevýslovná rozkoš v závratné rychlosti vídati kolem sebe nesčíslné ty obrazy krásných krajin a každým okamžikem cítiti, jak menší se ona vzdálenost od staré, milované duše, která chudák pořád v úzkostech čeká na bloudícího syna.

»Bože, hochu!« říkávala mi matka, »kdy pak přece necháš toho toulání! To Bůh milý ví, od koho jsi podědil tu nepokojnou krev. Já přece jakživa nebyla než v Praze a v Karlových Varech – než ano, také ještě v Dušníku před nákými čtyřicíti lety. A tvůj nebožtík otec také nikam nejezdil, leda jako knížecí důchodní z Heřmanova Městce do okolních vesnic a knížecích dvorců. Ale přec, ještě za svobodna byl v Drážd'anech – o tom jsem pak slýchávala často, a oba jsme mysli, bůhví jaká to byla cesta... Jedna moje a tvoje prabába chodívala rok co rok odtud z Kostelce do Mariacell. Když přišel čas Mariacellské pouti, nechala doma všeho a šla; šla i když byla sama druhá. Chodila tam po pětadvacet let a posléz umřela právě ve výroční den poutí Mariacellských. Byla to bába tvé babičky...«

Tak zdá se mi, že ta touha, která zahání mne přes hory a doly, přešla na mne přes tři pokolení z té prabáby - cestovatelky, a s touhou tou že přešlo na mne i trochu toho zbožného jejího ducha. Mimoděk navštěvuji kostely a ještě raději kláštery tiché, jako Mount Melleray, opatství Fécampské, Chartreusu – zvláště když tam vyrábějí dobrý likér.

Antoníne,

přijmi shovívavě několik těchto vzpomínek na jasné jižní nebe a zářné slunce, z pochmurné mé školní síně do Tvé šedé kanceláře, jež obě rozdělily společnou dráhu našeho žití.

Nejsou to cestopisy, jež Ti dávám, – jen neumělé kontury prostých obrázků, listy, které před třemi léty v duchu jsem Ti posílal z této druhé cesty do krajů afrických a přes maltu a Sicílii zpět, do našeho Kostelce v milém údolí Orlickém, kde dlíš, – a já srdcem s Tebou u té staré matčiny hlavy, prostrěbřené starostmi o nás.

Tvůj bratr Jiří

[1] Kanál jezerem Bahira zatím již jest hotov.

[2] Právě v den, kdy toto psáno, kardinál zemřel.

[3] Překlad Ant. Škody.

[4] T. j. že velké a nepřemožitelné Británii oddanost vojska a hlas Evropy přiřkly tyto ostrovy r. 1814.